

6 Punkter eller stycken i del III i konventionen som Sverige kan anta för samiska och finska

Kommitténs bedömning: Vi bedömer att Sverige med gällande lagstiftning och åtgärder i övrigt kan uppfylla sammanlagt 33 punkter och stycken i del III i konventionen för samiska och sammanlagt 29 punkter eller stycken för finska.

Av de punkter och stycken som vi bedömer att Sverige i dag kan anta uppfyller Sverige vissa på en låg nivå.

En förutsättningen för att bestämmelserna i del III i konventionen skall kunna tillämpas på ett språk är att språket har en geografisk bas. I det fjärde kapitlet har vi kommit fram till att samiska och finska är landsdels- eller minoritetsspråk i Sverige med en historisk-geografisk bas i landet. När det gäller romani chib anser vi inte att det går att visa att språket har en historisk anknytning till ett bestämt geografiskt område. Romani chib är därför att anse som ett territoriellt obundet språk i Sverige som faller utanför bestämmelserna i konventionens del III.

I det följande skall vi i enlighet med våra direktiv redogöra för vilka punkter och stycken i del III i konventionen som Sverige med nu gällande lagstiftning och nationella åtgärder i övrigt kan anta för samiska och finska. En förutsättning för att Sverige skall kunna ratificera del III i konventionen för dessa språk är att Sverige uppfyller minst 35 punkter eller stycken för vardera språket.

I vår bedömning av om Sverige kan ratificera de olika styckena eller punkterna i del III har vi, liksom när det gäller bedömningen av om Sverige uppfyller kraven i del II, generellt intagit en försiktig hållning. Skälet till detta har vi redogjort för i inledningen till föregående kapitel.

I det följande redovisar vi vilka punkter eller stycken som Sverige kan anta i dag. Vi inleder redogörelsen för varje artikel med ett avsnitt om vad konventionskommentaren innehåller av intresse beträffande de punkter eller stycken som vi anser Sverige kan anta. Därefter redovisar vi på vilket sätt vi anser att Sverige uppfyller de olika åtagandena för samiska respektive finska.

Vi vill påpeka att med den bedömning vi tidigare gjort — att samiska respektive finska bör behandlas som ett språk — anser vi att det räcker att en nationell åtgärd är vidtagen för någon av dessa språks varieteter för att kravet i konventionens punkter eller stycken skall vara uppfyllt.

Vi vill redan nu påpeka att de åtgärder till stöd och skydd för samiska och finska som finns idag, med få undantag är rikstäckande och således inte begränsade till de geografiska områden där språken används av hävd. I detta avseende sträcker sig de svenska bestämmelserna längre än vad konventionen i de flesta fall föreskriver.

6.1 Artikel 8, utbildning

6.1.1 Konventionen

De krav som konventionen ställer på de länder som ratificerar konventionen när det gäller utbildning på, eller i landsdels- eller minoritetsspråken är enligt konventionskommentaren utformade för att säkra undervisning på alla utbildningsstadier från förskola till vuxenutbildning, yrkesutbildning och universitetsutbildning.

Bestämmelserna i artikel 8 gäller med ett undantag, artikel 8 punkt 2, bara inom de geografiska områden där språken används av hävd.

Vissa av bestämmelserna förutsätter för sin tillämpning att de som begär undervisning på, eller i landsdels- eller minoritetsspråk är tillräckligt många. Detta framgår exempelvis av *artikel 8 punkt 1a iii*) där det anges att åtgärderna skall tillämpas för de elever vars anhöriga så begär och "vars antal bedöms vara tillräckligt många". I konventionskommentaren anges att denna typ av villkor bör tillämpas flexibelt så att ett mindre antal elever än normalt kan anses tillräckligt för att anordna undervisning i landsdels- eller minoritetsspråk.

I konventionskommentaren betonas att en stat som åtar sig att se till att undervisning sker på, eller i ett landsdels- eller minoritetsspråk också måste se till att nödvändiga resurser ställs till förfogande för detta såväl, finansiellt som genom utbildning av lärare och framtagande av undervisningsmaterial. Särskilt viktig har man ansett att utbildning av lärare är, varför detta tas upp som ett särskilt krav i *artikel 1 punkt h*).

Artikel 8 punkt 1g), berör undervisning i den historia och kultur som hänger samman med landsdels- eller minoritetsspråken. Denna bestämmelse är avsedd att tillämpas på alla elever inom de områden där språken används av hävd, dvs. både på dem som använder språken och på dem som inte använder dem. Orsaken är, enligt konventionskommentaren, att undervisning om de traditioner och den kultur och historia som språken är en del av behövs för att skapa förståelse för denna kultur bland hela befolkningen i dessa områden.

Bestämmelsen i *artikel 8 punkt 2* har enligt konventionskommentaren tillkommit på grund av att en stor del av den befolkning som talar landsdels- eller minoritetsspråk har flyttat från de områden där språken historiskt sett har talats. I punkten 2 föreskrivs därför att undervisning på, eller i, dessa språk skall tillåtas, uppmuntras eller tillhandahållas även utanför de områden där språken används av hävd, om antalet användare av språket motiverar det.

6.1.2 Punkter eller stycken som Sverige kan anta i dag

Kommitténs bedömning: Sverige uppfyller idag enligt vår bedömning kraven i sammanlagt åtta punkter eller stycken för samiska och sju punkter eller stycken för finska i artikel 8.

Sverige uppfyller enligt vår bedömning följande punkter eller stycken i artikel 8.

Punkt 1b) som innebär en förpliktelse att tillhandahålla undervisning i samiska och finska i de lägre årskurserna i grundskolan

Vår bedömning

Sverige uppfyller kravet i punkten 1b) stycket iv) i vad avser stycket iii) för både samiska och finska genom gällande regler om rätt till modersmålsundervisning (tidigare benämnd hemspråksundervisning) och tvåspråkig undervisning samt möjlighet att gå i sameskola. Reglerna om rätt till modersmålsundervisning innebär att de elever vars anhöriga så begär och vars antal bedöms vara tillräckligt, som en integrerad del av läroplanen har rätt till undervisning i dessa språk. Särskilt förmånliga regler om rätt till undervisning i modersmål gäller för "samiska", "tornedalsfinska" och "romska" elever.

Svenska bestämmelser

Reglerna om rätt till modersmålsundervisning gäller i hela landet och för alla andra språk än svenska. När det gäller undervisning i bl.a. samiska och finska ger reglerna om modersmålsundervisning och andra regler, så som framgår nedan, utökade möjligheter till undervisning i dessa språk jämfört

med andra språk. I bestämmelserna om rätt till modersmålsundervisning finns också positiv särbehandling av "samiska", "tornedalsfinska" och "romska" elever.

Reglerna om rätt till modersmålsundervisning finns i grundskoleförordningen (1994:1194). Enligt dessa regler har elever i grundskolan rätt till undervisning i modersmål som ett ämne om,

— en eller båda av elevernas vårdnadshavare har ett annat språk än svenska som modersmål och språket utgör dagligt umgängesspråk för eleven,

— eleven har grundläggande kunskaper i modersmålet, och

— eleven önskar få sådan undervisning.

För "samiska", "tornedalsfinska" eller "romska" elever finns utökad rätt till undervisning i det egna språket. De har rätt till sådan undervisning även om det inte är elevens dagliga umgängesspråk i hemmet.

Undervisning i modersmålet som ett ämne kan anordnas som språkval, som elevens val, inom ramen för skolans val, eller utanför timplanebunden tid. En kommun är skyldig att anordna undervisning i ett modersmål, endast om det finns lämplig lärare. En kommun är skyldig att anordna sådan undervisning, endast om antalet elever är minst fem. En elev skall få studiehjälp på sitt modersmål, om eleven behöver det. Kravet på minsta elevantal gäller inte i fråga om undervisning i modersmål för "samiska", "tornedalsfinska" eller "romska" elever.

Det finns enligt grundskoleförordningen också möjligheter att anordna språkundervisning på ett språk som eleven har som dagligt umgängesspråk. En kommun får anordna delar av undervisningen i grundskolans årskurser 1—6 på umgängesspråket "tvåspråkig undervisning". För elever med finska som umgängesspråk får tvåspråkig undervisning anordnas även i årskurserna 7—9. Under den sammanlagda tid som tvåspråkig undervisning anordnas får högst hälften av undervisningen anordnas på umgängesspråket. Undervisningen skall planeras så att undervisningen på svenska successivt ökar under utbildningstiden.

En tioårig pedagogisk utvecklingsverksamhet för finskspråkiga elever har nyligen avslutats. Verksamheten har bedrivits med särskilt stöd från staten. Ett tjugotal kommuner har deltagit. Verksamheten har bl.a. inneburit att tvåspråkigheten hos eleverna har förstärkts. Staten fortsätter att lämna särskilt bidrag till utvecklingsinsatser för finskspråkiga elever. Innevarande budgetår har 3 270 000 kr avsatts för ändamålet. Enligt regleringsbrevet får medlen användas dels för den s.k. språkskolan i Haparanda, dels för pedagogiska insatser för finskspråkiga elever. Hit hör bl.a. fortbildning av lärare i tvåspråkig metodik.

Enligt 8 kap. skollagen (1985:1100) får samers barn fullgöra de första sex årskurserna inom den statliga skolformen sameskolan. Utbildningen i sameskolan skall syfta till att ge samers barn en utbildning med samisk inriktning som i övrigt motsvarar utbildningen till och med årskurs 6 i grundskolan. För sameskolan gäller att undervisning skall ges på svenska och på samiska och att ämnet samiska skall förekomma i samtliga årskurser. För ämnet samiska finns en särskild kursplan. Sameskolor finns i Karesuando, Lannavara, Gällivare, Jokkmokk, Tärnaby och Kiruna. Sameskolorna leds av en styrelse, Sameskolstyrelsen, som utses av Sameetinget.

Enligt 8 kap. sameskolförordningen (1995:205) får en kommun anordna samisk undervisning *samisk integrerad undervisning* för samiska elever vid sin grundskola om avtal härom träffas mellan kommunen och Sameskolstyrelsen. Sådan undervisning kan förekomma i alla årskurser i grundskolan. Med samisk undervisning avses i detta sammanhang undervisning med samiska inslag, såsom slöjd undervisning i samisk kultur och historia och undervisning i ämnet samiska utöver den undervisning som anordnas i samiska som modersmål.

Enligt 9 kap. skollagen får skolplikten fullgöras i en *fristående skola* (skola med enskild huvudman) om skolan är godkänd av Statens skolverk. Undervisningen skall väsentligen svara mot den som ges i grundskolan. Det finns möjlighet för en fristående skola att ha en särskild profil, t.ex. språklig och kulturell. Dock skall i allt väsentligen grundskolans kunskapsmål nås, bl.a i ämnet svenska. Elevernas hemkommuner är i de flesta fall skyldiga att lämna bidrag till godkända fristående grundskolor. Det finns flera fristående skolor som är s.k. sverigefinska skolor där undervisningen delvis bedrivs på finska. I Tornedalen finns en fristående skola där undervisningen delvis bedrivs på meän kieli.

Punkt 1c) som innebär en förpliktelse att tillhandahålla undervisning i samiska och finska i de högre årskurserna i grundskolan och i gymnasieskolan

Vår bedömning

Sverige uppfyller kravet i punkt 1c) stycket iv) för både samiska och finska genom att tillämpa stycket iii). Detta innebär att för de elever som så önskar och vars antal bedöms vara tillräckligt finns rätt till undervisning i dessa språk som en integrerad del av läroplanen.

Svenska bestämmelser

I grundskolans högre årskurser uppfylls förpliktelsen enligt konventionen genom samma bestämmelser som de som gäller för de lägre årskurserna, dvs. i huvudsak regler om rätt till modersmålsundervisning. Ett undantag är att sameskolor inte finns för de högre årskurserna i grundskolan.

I stora drag gäller också samma regler om rätt till modersmålsundervisning i gymnasieskolan i samiska och finska som de som gäller för grundskolan. Samma positiva särbehandling förekommer när det gäller modersmålsundervisning för "samiska", "tornedalsfinska" och "romska" elever. Möjligheter finns också att starta fristående skolor med undervisning på dessa språk på gymnasienivå.

Utöver dessa regler finns följande bestämmelser i gymnasieförordningen. Enligt 2 kap. 3 § gymnasieförordningen får i Stockholms kommun finskspråkig utbildning anordnas på program. Denna utbildning skall vara öppen för sökande från hela landet. Utbildningen skall i första hand förbehållas elever, som har tillräckliga kunskaper och färdigheter i finska språket för att kunna tillgodogöra sig undervisningen, men vars kunskaper i svenska är alltför bristfälliga för att de skall kunna tillgodogöra sig en svenskspråkig gymnasieutbildning. I andra hand får utbildningen ges till elever som vill utveckla sin tvåspråkighet. Enligt 2 kap. 6 § gymnasieförordningen kan regeringen efter ansökan, i annat fall än som avses i 3 §, bestämma att utbildningen inom ett program eller en gren helt får anordnas på annat språk än svenska.

Punkten 1d) som innebär en förpliktelse att tillhandahålla undervisning i samiska och finska i teknisk utbildning och yrkesutbildning

Vår bedömning

Sverige uppfyller förpliktelsen enligt punkt 1d) stycket iv) för både samiska och finska, genom att tillämpa stycket iii). Detta innebär att för de elever som så önskar och vars antal bedöms vara tillräckligt, finns rätt till undervisning i dessa språk som en integrerad del av läroplanen.

Svenska bestämmelser

I Sverige ges teknisk utbildning och yrkesutbildning för ungdom, som tillhandahålls av det allmänna och som följer läroplanen och kursplaner fastställda av staten eller kommunerna, i huvudsak inom ramen för gymnasieskolan. Sverige uppfyller därför åtagandet enligt denna punkt genom samma regler om rätt till undervisning i samiska, finska och

romani chib som gäller för elever i gymnasieskolan, se ovan.

Punkt 1e) som innebär en förpliktelse att tillhandahålla, uppmuntra och eller tillåta tillhandahållande av universitetsutbildning på, eller i samiska och finska i universitetsutbildning och annan högre utbildning

Vår bedömning

Sverige uppfyller kravet i punkt 1e) stycket ii) för samiska och stycket iii) för finska. För samiskan uppfylls kravet i stycket ii) genom att regeringen i regleringsbrev som ett särskilt åtagande ålagt Umeå universitet att varje år anordna utbildning i samiska. För finskan uppfylls kravet i stycket iii) genom att den utbildning i finska som äger rum på olika högskolor och universitet i Sverige sker med stöd av statliga medel.

Svenska bestämmelser

Varje högskola och universitet bestämmer i princip självständigt vilken undervisning och forskning som skall bedrivas vid respektive högskola och universitet. Den undervisning och forskning som äger rum, sker med stöd av statliga medel. Eftersom den undervisning och forskning som äger rum i finska och samiska sker med stöd av statliga medel är i vart fall kravet i stycket iii) uppfyllt. För samiskans del anser vi att man till följd av anvisningarna i regleringsbrevet till Umeå universitet kan gå ett steg längre och anse att kravet i stycket ii), att tillhandahålla undervisning i samiska, är uppfyllt.

Undervisning och forskning i samiska och finska förekommer vid flera universitet. Bl.a. kan nämnas att både Uppsala universitet och Lunds universitet har finsk-ugriska institutioner.

Punkt 1f) som innebär en förpliktelse att se till att kurser för vuxen- och vidareutbildning tillhandahålls där undervisningen helt eller delvis sker på samiska eller finska

Vår bedömning

Sverige uppfyller åtagandet enligt denna punkt, stycket iii) för samiska genom det särskilda statliga stöd för den samiska folkhögskolan i Jokkmokk där utbildningar på samiska erbjuds.

Svenska bestämmelser

Normalt utgår statsbidrag till studieförbund och folkhögskolor av de medel som Folkbildningsrådet har att fördela. I den förordning (1991:977) som Folkbildningsrådet har att följa vid fördelningen av medel till studieförbund och folkhögskolor, anges inte att folkbildning på samiska eller finska skall ges särskilt stöd eller beaktas särskilt vid tilldelning av statsbidrag.

Det finns dock flera folkhögskolor som erbjuder undervisning i, och på finska med stöd av statsbidrag. Bland dessa kan nämnas folkhögskolan i Övertorneå, i Haparanda, i Axvall, i Fristad och i Göteborg. Dessa folkhögskolors verksamhet stöds inte särskilt med hänvisning till att de bedriver sådan för finska språket väsentlig undervisning. Vi anser därför inte att kravet i konventionens stycke iii) är uppfyllt.

När det gäller den samiska folkhögskolan i Jokkmokk, där undervisning i samiska ges, är situationen en annan. Den får statligt bidrag i särskild ordning. Enligt regleringsbrevet tilldelas Samernas folkhögskola 5 417 000 kr för budgetåret 1997. Eftersom denna folkhögskola får ett särskilt riktat statligt stöd anser vi att kravet i stycke iii); att gynna och uppmuntra att sådana språk erbjuds inom vuxen- och vidareutbildningen, uppfylls för samiska.

Punkt 1g) som innebär en förbindelse att vidta åtgärder för att tillgodose undervisning i historia och kultur som hänför sig till samiska och finska

Vår bedömning

Sverige uppfyller denna punkt beträffande både samiska och finska. Detta sker genom olika anvisningar om innehållet i undervisningen i läroplaner och kursplaner. Dessa gäller för skolundervisningen i hela landet och för alla elever. Vad gäller undervisningen i den kultur som hänger samman med det finska språket i Sverige, noterar vi dock att bestämmelserna är mycket allmänt hållna, utan särskild inriktning på den kultur och historia som finska språket haft i Tornedalen.

Svenska bestämmelser

De anvisningar som idag finns i läroplaner och kursplaner är följande.

Enligt avsnitt 2.1, *Kunskaper i läroplanen för det obligatoriska skolväsendet (Lpo 94)*, ansvarar skolan för att varje elev efter genomgången skolgång har förtrogenhet med centrala delar av vårt svenska och nordiska, inklusive samiska, samt västerländska kulturarv.

I kursplanen för ämnet historia i grundskolan anges: "Skolan skall i sin undervisning i historia sträva efter att eleven...tillägnar sig kunskaper om betydelsefulla historiska händelser, gestalter och epoker i Sverige, Norden och den övriga världen,...får ett brett och djupt kunnande om det historiska kulturarvet i ett europeiskt perspektiv med utgångspunkt i Sveriges och Nordens historia..." Eleverna skall efter nionde skolåret "kunna redogöra för viktiga händelser och känna till gestalter, idéer och förändringar i den historiska utvecklingen i Sverige och Norden samt kunna jämföra med andra länder".

I avsnittet 2.1 *Kunskaper i läroplanen för de frivilliga skolformerna (Lpf 94)*, som gäller för bl.a. gymnasieskolan och den kommunala vuxenutbildningen, anges att skolan skall sträva mot att varje elev "...har god insikt i centrala delar av det svenska, nordiska, inklusive det samiska, och det västerländska kulturarvet".

Ur kursplanen för svenska i gymnasieskolan och gymnasial vuxenutbildning: "Efter genomgången kurs skall eleven...ha utvecklat sin förmåga att läsa och förstå danska och norska och ha viss kännedom om språken och språksituationen i hela Norden."

För elever som läser de aktuella språken som modersmål finns särskilda kursplaner för ämnet modersmål. I dessa finns skrivningar om kunskaper om den egna kulturen och samhällsförhållanden, bl.a. traditioner och historia.

För finskans del kan nämnas att det, utöver det som framgår av läroplaner och kursplaner, finns en överenskommelse mellan Sverige och Finland om ett finsk-svenskt utbildningsråd med uppgift att i Sverige underlätta utbildningssituationen för den i Sverige bosatta finskspråkiga befolkningen och verka för ökad kunskap och förståelse för vår gemensamma finsk-svenska historia och kulturarv.

Punkt 1h) som innebär ett krav att tillhandahålla den grundutbildning och fortbildning av lärare som behövs för att genomföra de av punkterna a till g som har accepterats av en part

Vår bedömning

Sverige uppfyller denna punkt både beträffande samiska och finska. Detta sker genom att staten stöder sådan utbildning med statsbidrag och, när det gäller grundutbildning, genom det särskilda villkoret i regleringsbrev till Luleå tekniska universitet.

Svenska bestämmelser

Statligt stöd till lärarutbildning med inriktning på finska och samiska ges på samma villkor som stöd till annan lärarutbildning.

För Luleå tekniska universitet finns utöver detta ett särskilt åtagande i regleringsbrevet att "varje läsår erbjuda grundskollärarytbildning med inriktning på samiska, tornedalsfinska och finska". Lärarytbildning med modersmål förekommer som varianter inom grundskollärarytlinjen. Detsamma gäller ytbildningarna till fritidspedagog och förskollärare. Universitetet och högskolorna bestämmer självständigt vilka modersmål som universitet eller högskolan skall erbjuda lärarytbildning i.

Varje kommun och landsting skall enligt 2 kap. 7 § skollagen se till att fortbildning anordnas för den personal som har hand om ytbildningen. Omfattningen av och innehållet i fortbildningen bestäms av kommuner och landsting. Statens Skolverks tillsyn över det offentliga skolväsendet omfattar även tillsyn av hur kommuner och landsting följer bestämmelsen i skollagen om fortbildning.

Punkt 2 innehåller ett krav att tillåta uppmuntra eller tillhandahålla undervisning i eller på samiska respektive finska i andra geografiska områden än dem där språken används av hävd på alla vederbörande ytbildningsnivåer

Vår bedömning

Sverige uppfyller denna punkt både för samiska och finska, framför allt på grund av de regler som finns om rätt till modersmålsundervisning och tvåspråkig undervisning. Som ovan nämnts är dessa regler *inte* begränsade till vissa geografiska områden i Sverige. Möjligheten att starta fristående skolor med kommunala bidrag finns också i hela landet. När det gäller ytbildning på universitetsnivå bedrivs ytbildning och forskning i finsk-ugriska språk på flera ställen i landet med statligt stöd.

Svenska bestämmelser

Se ovan under tidigare punkter.

6.2 Artikel 9, rättsväsendet

6.2.1 Konventionen

De bestämmelser som innebär en rätt eller möjlighet att använda sig av landsdels- eller minoritetsspråk inom rättsväsendet skall enligt inledningen till artikel 9 tillämpas i de domkretsar där antalet personer som använder sådana språk motiverar bestämmelsernas tillämpning. Med detta avses, enligt konventionskommentaren, i stort sett samma geografiska område som det där språken används av hävd (jfr artikel 1). Vad gäller de överrätter som ligger utanför de områden där språken används får staten själv, enligt kommentaren, med hänsyn till rättssystemets uppbyggnad avgöra om bestämmelserna skall tillämpas också på dessa.

I artikel 9 punkt 1 finns bestämmelser som tar sikte på domstolar som handlägger brottmål, tvistemål och förvaltningsmål.

Termen "domstol" (judicial authorities) avser enligt konventionskommentaren att täcka alla organ som utövar en dömande funktion.

Rätten att enligt konventionen använda sig av ett landsdels- eller minoritetsspråk i en rättegång är oberoende av om personen behärskar det officiella språket eller inte. För att denna rätt inte skall missbrukas föreskrivs i inledningen till artikel 9 punkt 1 att bestämmelserna i denna punkt inte får utnyttjas så att de hindrar en rättsenlig handläggning. Som exempel på missbruk nämns i konventionskommentaren att bestämmelserna i enskilda fall skulle kunna utnyttjas i strid mot rättsväsendets grundläggande principer om allas likhet inför lagen och principen om att en rättegång inte får förhållas otillbörligt av en part. Domaren får i det enskilda fallet avgöra om det finns risk för missbruk av rätten att använda landsdels- eller minoritetsspråk i rättegången.

I punkt 1d) finns ett åtagande som innebär att staten i viss utsträckning skall tillhandahålla översättning/tolkning i civil- respektive förvaltningsmål utan kostnad. Om en stat väljer att inte ratificera punkt 1d) gäller motsatsvis, enligt konventionskommentaren, att kostnaden för översättning och tolkning kan tas ut helt eller delvis av den som begärt översättning/tolkning.

6.2.2 Punkter eller stycken som Sverige kan anta i dag

Kommitténs bedömning: Sverige uppfyller idag enligt vår bedömning kraven i 2 punkter eller stycken i artikel 9 när det gäller användningen av både samiska och finska.

Sverige uppfyller enligt vår bedömning följande punkter eller stycken i artikel 9.

Punkt 1a iii) som innebär ett krav att se till att inlagor och bevisning, i skriftlig eller muntlig form, i brottmål inte skall avvisas endast av den anledningen att de är upprättade på samiska eller finska

Vår bedömning

De svenska bestämmelser som finns när det gäller skyldighet för domstol att översätta inlagor eller bevisning som ges in på annat språk än svenska, innebär ingen absolut rätt till översättning eller tolkning genom domstolens försorg. Detta medför att kraven i punkten 1 b) iii) och 1c) iii) enligt vår uppfattning inte kan anses uppfyllda genom de svenska regler som finns idag. Å andra sidan finns inte någon regel som säger att inlaga eller bevisning skall avvisas *enbart* på den grunden att de är avfattade på samiska eller finska. Vi anser därför att punkten 1a) iii) är uppfylld för både samiska och finska.

Svenska bestämmelser

Som allmän princip gäller att rättegången skall hållas på svenska språket (se prop. 1973 s. 25 och 71 samt prop. 1992/93:64 s. 15 f och s. 29). I 33 kap. 9 § rättegångsbalken finns en regel om att rätten vid behov får låta översätta handlingar som kommer in till, eller skickats ut från rätten. Lagrummet innebär att en inlaga på främmande språk skall översättas om det kan antas ha betydelse för målet. När det gäller översättning av handlingar som sänds ut från domstolen anses bestämmelsen innebära att domstolen av kostnadsskäl bör vara försiktig med att översätta sådana handlingar. Bara om översättning inte kan ordnas på annat sätt, genom exempelvis släktingars försorg, bör domstolen översätta handlingen. Den behovsprövning som skall göras innebär att rätten inte slentrianmässigt skall låta översätta allt material. Konsekvensen av att domstolen inte finner skäl att låta översätta en handling och att en part inte följer ett föreläggande att ombesörja översättning torde bli att handlingen lämnas utan avseende på samma sätt som en grovt ofullständig handling (Fitger; Kommentar till RB 33:20).

Regeln som gäller för rätt till tolkning finns i rättegångsbalken 5 kap. 6 §. Där anges att tolk kan anlitas om part, vittne eller annan som skall höras inför rätten inte är "mäktig svenska språket". Det finns följaktligen

inte någon absolut rätt att få använda samiska eller finska vid domstol. Bara om man inte behärskar svenska finns möjlighet att få tolk. Bedömningen av om tolk behöver anlitas görs av domstolen.

Punkt 2 som innebär att inte vägra godkänna giltigheten av juridiska dokument upprättade på samiska eller finska

Vår bedömning

De alternativa åtaganden som finns angivna under punkten 2 innebär samtliga ett åtagande för Sverige att inte vägra godkänna juridiska dokument avfattade på samiska eller finska endast av den anledningen att de är avfattade på dessa språk. Eftersom det inte finns någon regel eller praxis i svensk rätt som innebär att ett juridiskt dokument skulle vara ogiltigt endast av den anledningen att det är avfattat på ett annat språk än svenska uppfyller Sverige enligt vår bedömning kraven enligt denna punkt för både samiska och finska.

Svenska bestämmelser

Regler om ogiltighet av juridiska dokument avfattade på samiska eller finska finns ej i svensk rätt.

6.3 Artikel 10, förvaltningsmyndigheter och samhällsservice

6.3.1 Konventionen

Det övergripande syftet med artikel 10 är enligt konventionskommentaren att de som använder landsdels- och minoritetsspråk skall kunna använda dessa språk när de utövar sina medborgerliga rättigheter och fullgör sina medborgerliga skyldigheter.

I artikel 10 behandlas tre olika områden av den offentliga sfären, nämligen,

- statliga myndigheter,
- lokala och regionala myndigheter och beslutande församlingar och
- organ som producerar offentliga tjänster, antingen de sker i offentlig eller privat regi, om det sker under offentlig kontroll.

I inledningen till punkt 1 och 3 — som berör statliga myndigheter och offentliga tjänster inom de områden där tillräckligt många använder landsdels- eller minoritetsspråken — sägs att de följande bestämmelserna får tillämpas "*i rimlig utsträckning*". Skälet till att denna begränsning skrivits in när det gäller åtagandena enligt punkterna 1 och 3 är enligt konventionskommentaren, att en del av dessa bestämmelser kräver omfattande insatser, såväl ekonomiska som när det gäller att ställa personal och utbildning till förfogande för att kunna uppfyllas. När begränsningen "*i rimlig utsträckning*" skrivits in är detta enligt kommentaren därför att man insett att det i enskilda fall kan vara svårt att omedelbart och till fullo uppfylla dessa krav. Man har därför velat ge staten en möjlighet att avgöra i vilken mån det är realistiskt att omedelbart ställa alla behövliga resurser till förfogande och i vilken mån detta måste ske efter hand.

Uttrycket "tillåta och/eller uppmuntra" i *punkt 2* — som berör lokala och regionala myndigheter och beslutande församlingar — syftar enligt konventionskommentaren på att man tagit hänsyn till den regionala- och kommunala självbestämmanderätten. Uttrycket skall således inte tolkas så att man vid konventionens tillkomst har lagt mindre vikt vid möjligheten att använda landsdels- eller minoritetsspråken i kontakt med lokala och regionala organ än i kontakt med statliga, snarare tvärtom eftersom de lokala och regionala organens verksamhet ofta kan te sig viktigare för medborgarna än statliga myndigheters verksamhet.

I konventionskommentaren påpekas att också en del av åtagandena i punkt 2 kan vara resurskrävande för de lokala organen. Staten måste därför vid implementeringen av konventionen respektera att lokala organ för att kunna uppfylla åtagandet har rätt till tillräckliga ekonomiska resurser som de — inom ramen för den kommunala självbestämmanderätten — själva beslutar om hur de skall använda.

6.3.2 Punkter eller stycken som Sverige kan anta i dag

Kommitténs bedömning: Sverige uppfyller idag enligt vår bedömning kraven i sex punkter eller stycken i artikel 10 för både samiska och finska.

Sverige uppfyller enligt vår bedömning de punkter eller stycken i artikel 10 som anges nedan. Vi vill dock redan nu påpeka att för flera av de punkter där det anges att staten skall *uppmuntra och /eller tillåta* användningen av landsdels- eller minoritetsspråk uppfyller Sverige bara åtagandet genom att *tillåta* att samiska och finska används vilket är ett svagare stöd för språken än om användningen av dem uppmuntras av staten.

Punkt 1a) v) som innebär en förpliktelse att tillse att handlingar som ges in av personer som använder finska eller samiska och som är upprättade på dessa språk anses giltiga

Vår bedömning

Sverige uppfyller stycke v) i punkt 1 för båda samiska och finska, eftersom det inte finns någon regel i svensk lag som säger att handling inte skulle vara giltig om den är upprättad på annat språk än svenska.

Svenska bestämmelser

Huvudregeln för en myndighet som kommer i kontakt med någon som använder ett annat språk än svenska finns i förvaltningslagens § 8. Där anges att myndigheten vid behov bör anlita tolk vid kontakter med den som inte behärskar svenska. Bestämmelsen gäller både muntliga och skriftliga kontakter. Den svenska bestämmelsen innebär således att myndigheter lika lite som domstolar i brottmål och tvistemål (se ovan artikel 9 angående domstolars skyldighet) har någon absolut skyldighet att anlita tolk eller översättare om någon väljer att använda samiska eller finska i kontakter med myndigheten. Istället sker en behovsprövning innan tolk eller över-sättare anlitas. Detta innebär att en prövning görs av ärendets beskaffenhet, omfattningen och karaktären av det som skall översättas och kostnaderna för tolkning/översättning ställt i relation till detta.

Det finns inte någon regel som innebär att handlingar som ges in på samiska eller finska skulle anses ogiltiga bara på grund av att de är upprättade på dessa språk. Sverige uppfyller därför åtagandet enligt denna punkt.

Punkt 1c) som innebär en förpliktelse att tillåta förvaltningsmyndigheterna att upprätta handlingar på samiska eller finska

Vår bedömning

Sverige uppfyller detta åtagande för både samiska och finska eftersom det inte finns något förbud för myndigheter mot att upprätta handlingar också på andra språk än svenska.

Svenska bestämmelser

Lagstiftningen bygger på den underförstådda förutsättningen att svenska språket skall användas av myndigheterna. Detta gäller också myndigheters upprättande av handlingar. Det finns emellertid ingen bestämmelse som förbjuder myndigheter att också upprätta handlingar på samiska eller finska. Det finns å andra sidan inte heller någon bestämmelse genom vilken myndigheter uppmuntras att upprätta handlingar på dessa språk. Om det gäller ett meddelande från en myndighet till någon som ej behärskar svenska språket är situationen annorlunda. I det fallet gäller förvaltningslagen 8 §. Se ovan.

Punkt 2c) som innebär en förpliktelse att tillåta och /eller uppmuntra att regionala myndigheter ger ut sina officiella dokument jämväl på samiska eller finska

Vår bedömning

Sverige uppfyller denna punkt på den lägre nivån, dvs genom att *tillåta* att officiella dokument ges ut av regionala myndigheter också på samiska eller finska. Åtagandet är uppfyllt på så sätt att det saknas förbud för myndigheter i Sverige mot att ge ut sina officiella dokument också på andra språk än svenska.

Svenska bestämmelser

Det saknas förbud mot att ge ut myndigheters officiella handlingar även på andra språk än svenska. Det finns inte heller i svensk rätt bestämmelser som uppmuntrar att officiella dokument ges ut även på samiska eller finska.

Punkt 2d) som innebär en förpliktelse att tillåta och /eller uppmuntra att lokala myndigheter ger ut sina officiella dokument jämväl på samiska eller finska

Vår bedömning

Sverige uppfyller denna punkt på den lägre nivån, d.v.s genom att *tillåta* att officiella dokument ges ut av lokala myndigheter också på samiska eller finska. Vi gör samma bedömning som ovan under punkt 2c).

Svenska bestämmelser

Se ovan under punkt 2 c).

Punkt 2g) som innebär en förpliktelse att tillåta och /eller uppmuntra att traditionella och korrekta former av ortnamn på samiska eller finska används eller införs, vid behov jämsides med namnen på det officiella språket

Vår bedömning

Sverige uppfyller detta åtagande genom att staten *uppmuntrar* att finska och samiska i så stor utsträckning som möjligt används på kartor och vägskyltar i de områden där dessa språk används.

Svenska bestämmelser

Riksdagen har, i enlighet med regeringens budgetproposition 1984/85:100, bil. 10, s. 474—475, beslutat att stor hänsyn måste tas till de samiska och finska minoriteterna i norra Sverige vid fastställandet av namn på kartor och i samband med vägskyltning m.m. Vidare har det angetts att de av Lantmäteriverket fastställda kartnamnen bör vara normerande vid fast-ställande av namn på kartor och vägskyltar m.m. När ortnamn i flerspråkiga områden fastställs skall de återges på de språk som talas i området. Även det av minoriteterna tillämpade skrivsättet bör användas.

Lantmäteriverkets kartor anger numera ortnamn även på samiska och finska. Vägverket har påbörjat arbetet med att komplettera ortnamnsskyltar med de samiska/finska namnen i Norr- och Västerbotten. Någon tidpunkt för när arbetet skall vara slutfört finns inte angiven.

Punkt 5 som innebär en förpliktelse att tillåta att släktnamn används eller antas på samiska eller finska på begäran av de berörda

Vår bedömning

Sverige uppfyller detta åtagande för samiska och finska genom de regler som finns i namnlagen som tillåter att släktnamn antas i enlighet med inhemskt språkbruk vilket också omfattar samiskt och finskt språkbruk.

Svenska bestämmelser

I Namnlagen (SFS 1982:670) finns bestämmelser om hur efternamn förvärfvas. I 1 § sägs att barn förvärfvar sina föräldrars efternamn vid födelsen. I 12 § punkt 1, anges att ett nybildat efternamn måste ha ett uttal och stavning och sådan språklig form att det är lämpligt som efternamn här i landet. Vid denna lämplighetsbedömning räknas samiskt och finskt språkbruk som en del av det inhemska språkbruket.

6.4 Artikel 11, massmedia

6.4.1 Konventionen

Formen för stödet för användande av landsdels- eller minoritetsspråk i media är enligt konventionen beroende av det inflytande staten har över media. Oavsett inflytande kan staten dock enligt konventionskommentaren alltid uppmuntra till, och ekonomiskt stödja, användande av landsdels- eller minoritetsspråk i media. Sådant stöd från staten behövs enligt konventionskommentaren, och är viktigt, om dessa språk skall få tillräckligt utrymme i media. De som använder språken utgör en för liten "marknad" för att annars vara attraktiva för media utan sådant stöd.

Artikel 11 punkt 1 a) avser enligt konventionskommentaren att täcka den situationen att radio och TV har ett "public-service"-uppdrag. Detta gäller oavsett om radio- och TV-bolagen är privat ägda eller statligt ägda eftersom staten kan påverka programutbudet i sådana företag i båda fallen, antingen genom lagstiftning eller avtal där det föreskrivs att program på landsdels- eller minoritetsspråken skall finnas med i programutbudet.

Åtagandena i punkt 1 b) och c) gäller för de fall radio- och TV-bolagen uteslutande står under privat kontroll. I denna situation kan staten endast

"uppmuntra och /eller underlätta" användningen av språken. Exempel på sådana åtgärder kan enligt konventionskommentaren vara att ställa frekvenser till förfogande för utsändning av program på landsdels- eller minoritetsspråk. Samma förhållanden gäller för pressen som behandlas i punkten e.

6.4.2 Punkter eller stycken som Sverige kan anta i dag

Kommitténs bedömning: Sverige uppfyller idag enligt vår bedömning kraven i fem punkter eller stycken för samiska och sex för finska i artikel 11.

Sverige uppfyller enligt vår bedömning följande punkter eller stycken i artikel 11.

Punkt 1a) iii) som innebär ett krav att i den mån radio och TV står i det offentliga tjänst vidta lämpliga åtgärder för att radiostationer och TV-kanaler skall tillhandahålla program på samiska eller finska

Vår bedömning

Sverige uppfyller denna punkt för både samiska och finska genom att regeringen som villkor för sändningsrätten för radio- och TV-företagen i allmänhetens tjänst, föreskriver att företagen i sin programverksamhet är skyldiga att ge samiska och finska tillräckligt utrymme i sina sändningar.

Svenska bestämmelser

Enligt radio- och TV-lagen (1996:884) avgör de företag som har rätt att sända program i rundradiosändning, dvs. Sveriges Television AB (SVT), Sveriges Radio AB (SR), Sveriges Utbildningsradio AB (UR) samt TV4 AB (TV4), ensamma vad som skall förekomma i de sändningar som företagen anordnar.

För att ett programföretag skall få sändningstillstånd krävs dock beslut från regeringen. I samband med att regeringen beviljar sådant tillstånd kan villkor för sändningsrätten meddelas av regeringen. De sändningstillstånd som regeringen meddelat radio- och TV-företagen i allmänhetens tjänst, SVT, SR och UR trädde i kraft den 1 januari 1997 och gäller för UR till

utgången av december 1998 samt för SVT och SR till den 31 december 2001. I villkoren för sändningsrätten finns angivet att programföretagen är skyldiga "att beakta språkliga och etniska minoriteters behov. Samiska, finska och tornedalsfinska skall inta en särställning".

Punkt 1c) i) som innehåller en förpliktelse att uppmuntra och/ eller underlätta inrättande av minst en TV-kanal på samiska och finska

Vår bedömning

Sverige uppfyller detta åtagande beträffande *finska* genom de regler som möjliggör utsändning av en finländsk programkanal över 25 orter i Sverige och det ekonomiska stöd staten ger till detta. Beträffande samiska finns inte motsvarande regler eller stöd.

Svenska bestämmelser

När det gäller finländska TV-program finns i radio- och TV-lagen bestämmelser som reglerar möjligheten till marksändningar via Stockholm av en finländsk TV-kanal.

De finska sändningarna kan ses i Stockholmsområdet och i 25 orter i landet via kabelmottagning. Därmed blir det möjligt att nå en stor del av de finsktalande i Sverige. På motsvarande vis tillhandahåller Sverige en TV-kanal som Finland återutsänder. TV-utbytet mellan Sverige och Finland inleddes år 1986 och har successivt utökats. Verksamheten bygger på en ömsesidighetsprincip där de båda länderna svarar för jämförbara kostnadsåtaganden. Den svenska insatsen bekostas med statsbudgetmedel och uppgår för budgetåret 1997 till 30 744 000 kr.

Punkt 1d) som innehåller ett krav på att uppmuntra och/eller underlätta produktion och distribution av radio- och TV-program på samiska och finska

Vår bedömning

Sverige uppfyller åtagandet enligt denna punkt för både samiska och finska genom de krav som ställs på programverksamheten i villkoren för den sändningsrätt som staten beviljat radio- och TV-företagen i allmänhetens tjänst. Där anges så som framgår ovan under punkt 1a) att företagen i sin

programverksamhet skall ta särskild hänsyn till språkliga och etniska minoriteter och att samiska, finska och tornedalsfinska skall inta en särställning i detta sammanhang. Vi anser att svenska staten på detta sätt uppmuntrar till produktion och distribution av radio- och TV-program på samiska och finska.

Svenska bestämmelser

Se ovan.

Punkt 1e) i) som innehåller ett krav att uppmuntra och/eller underlätta att minst en tidning grundas och/eller upprätthålls på samiska och finska

Vår bedömning

Sverige uppfyller denna punkt för både samiska och finska genom de särskilt förmånliga regler som gäller för presstöd till tidningar som innehåller text på finska och för tidningar vars text inte i huvudsak är skriven på svenska och vänder sig till språkliga minoriteter i Sverige. Tidningar på samiska har också möjlighet att få ekonomiskt bistånd via Sametinget som i sin tur får statligt stöd för att bl.a. stödja samisk kultur och samiskt språk.

Svenska bestämmelser

I presstödsförordningen (1990:524) finns regler som gynnar tidningar som vänder sig till språkliga minoriteter. Enligt 2 kap. 8 § kan begränsat driftsstöd lämnas för en dagstidning i Tornedalen trots att samtliga förutsättningar för allmänt driftsstöd inte är uppfyllda. Kravet är att tidningen har ett redaktionellt innehåll som till minst 25 % är skrivet på finska. Vissa förmånliga regler för presstöd finns också i 2 kap 11 §, för tidningar vars text inte i huvudsak är skriven på svenska och som vänder sig till språkliga minoriteter.

Punkt 1f) ii) som innehåller ett krav på att tillämpa gällande bestämmelser för finansiellt stöd även till produktion av TV-program på samiska och finska

Vår bedömning

Sverige uppfyller detta krav för både samiska och finska genom det statliga stöd som ges till programföretagen i allmänhetens tjänst.

Svenska bestämmelser

Produktion av TV-program stöds av staten genom de krav staten ställer på programföretagen i allmänhetens tjänst. I anslagsvillkoren för UR nämns program på invandrar- och minoritetsspråk särskilt. Därutöver finns de krav på särskilt utrymme för samiska, tornedalsfinska och finska i programföretagens verksamhet som regeringen ställt som villkor för programföretagens sändningstillstånd, se ovan under punkt 1a).

Punkt 2 som innehåller ett krav att garantera friheten att från grannländer direkt ta emot radio- och TV-sändningar på språk som brukas på samma eller liknande form som samiska och finska i Sverige, samt friheten att via den tryckta pressen ta emot information på samiska eller finska

Vår bedömning

Sverige uppfyller detta krav för både samiska och finska genom den allmänna bestämmelsen i 1 kap. 1 § tryckfrihetsförordningen och i 1 kap. 7§ yttrandefrihetsgrundlagen där rätten till oförändrad vidareändring av radioprogram och TV-program som kommer från utlandet slås fast.

Svenska bestämmelser

Den grundläggande bestämmelse om tryckfrihet och om rätt att från grannländer ta emot radio- och TV-sändningar på samiska och finska är de ovan refererade bestämmelserna. När det gäller tryckfrihet finns inte någon begränsning av tryckfriheten med hänvisning till på vilket språk tryckt skrift utges. I enlighet med bestämmelsen i yttrandefrihetsgrundlagen äger mottagning av finländska TV-program rum (se ovan under punkt 1c)). När det gäller radiosändningar på samiska förekommer samsändning av radionyheter med redaktionerna i Norge och Finland.

6.5 Artikel 12, kulturell verksamhet och kulturella inrättningar

6.5.1 Konventionen

I konventionskommentaren påpekas att landsdels- eller minoritetsspråken och den kultur som hänger samman med språken i regel har svårt att få tillräckligt utrymme i kulturell verksamhet av olika slag. I artikel 12 anvisas i huvudsak två vägar för staten att stödja landsdels- eller minoritetsspråkens ställning i kulturutbudet. Det ena är att ge direkt ekonomiskt stöd till verk på landsdels- eller minoritetsspråk och det andra är att på olika sätt tillförsäkra att de statliga organ som ger stöd åt kulturell verksamhet ger tillräckligt utrymme och stöd åt produktioner som främjar kunskap i, och användning av landsdels- eller minoritetsspråken och deras kultur.

Samtliga åtaganden i artikel 12 *punkt 1* gäller inom de områden där landsdels- eller minoritetsspråken används av hävd. I *punkt 2* finns en bestämmelse om stöd för kulturell verksamhet även utanför det område där språken används av hävd. Bestämmelsen kan jämföras med motsvarande bestämmelse inom utbildningsväsendet, artikel 8 punkt 2.

6.5.2 Punkter eller stycken som Sverige kan anta i dag

Kommitténs bedömning: Sverige uppfyller idag enligt vår bedömning kraven i nio punkter eller stycken i artikel 12 för samiska och fem för finska.

Sverige uppfyller enligt vår bedömning följande punkter eller stycken i artikel 11.

Punkt 1a) som innebär en förpliktelse att uppmuntra uttrycksformer och initiativ som utmärker samiska och finska och främja olika sätt att få tillgång till verk på dessa språk

Vår bedömning

Sverige uppfyller kraven i denna bestämmelse både för samiska och finska genom de åtaganden svenska staten gjort angående statligt stöd till olika typer av kulturyttringar på samiska och finska och det statliga stöd som ges för att stödja litteratur på dessa språk.

Svenska bestämmelser

När det gäller statligt stöd till samisk kultur och språk fördelas detta numera av Sametinget. Enligt sametingslagen (1992:1433) som trädde i kraft den 1 januari 1993, är en av Sametingets främsta uppgifter att bevaka frågor som rör samisk kultur och språk. Till uppgifterna hör också att besluta om fördelningen av statens bidrag och av medel ur Samefonden till samisk kultur och samiska organisationer samt av andra medel som ställs till samernas gemensamma förfogande. För budgetåret 1997 avsatte staten via Kulturdepartementet 10 515 000 kr i bidrag till samisk kultur. Av den redogörelse som Sametinget lämnat för hur motsvarande statliga medel användes 1995/96 framgår att Sametinget anvisade,

- 5,2 mkr till samiska organisationer, föreningar och tidningen Samefolket,
- 3,6 mkr till samiska kulturprojekt,
- 1,1 mkr till samisk forskning och studiefinansiering inom forskarutbildningen,
- 2,2 mkr som bidrag till samisk teater,
- 3 mkr till samisk slöjd och
- 0,34 mkr till samisk biblioteksverksamhet.

Sametinget har flera språkkonsulenter anställda. I deras arbete ingår översättningsarbete och terminologiarbete. Dessutom finns även en översättare som översätter handlingar till samiska och svenska. Sametinget har även bidragit med finansieringen av ett projekt "Nordsamisk orddatabas" som Samiska institutionen vid Umeå universitet bedriver. Projektet syftar till att samla in och utreda behovet av nya samiska ord och begrepp.

När det gäller finska språkets utveckling i Sverige ges statligt stöd via ett direkt anslag i statsbudgeten åt Sverigefinska språknämnden vars uppgift är att vårda och utveckla finska språket i Sverige. Språknämnden får också ekonomiskt stöd från finska staten.

De regler som finns för statligt stöd till bokutgivning enligt förordningen (1993:449) om statligt litteraturstöd innehåller särskilt förmånliga regler för stöd till litteratur på invandrar- och minoritetsspråk.

Enligt bibliotekslagen (1996:1596) skall folk- och skolbiblioteken ägna särskild uppmärksamhet åt invandrare och andra minoriteter bl.a genom att erbjuda litteratur på andra språk än svenska och i former särskilt anpassade för dessa gruppers behov. Genom särskilt anslag angivet i regleringsbrev till Statens Kulturråd stöder staten ett samnordiskt projekt med en bokbuss i Kiruna kommun med verksamhet i norra gränsområdet mellan Sverige,

Norge och Finland. Bokbussen har litteratur på såväl samiska som finska. På samma sätt stöds Tornedalens bibliotek genom särskilt anslag i regleringsbrev. Biblioteket prioriterar litteratur på meän kieli men har också samisk litteratur.

När det gäller teater ger sametinget stöd åt samisk teaterverksamhet. I regleringsbrev till Svenska Riksteatern nämns Finska teatern — som producerar teater på finska och arrangerar gästspel från Finland — som en särskild produktionsdel i Svenska Riksteaterns verksamhet som får statligt stöd.

Punkt 1b) som innebär en förpliktelse att främja olika sätt att på andra språk få tillgång till verk framställda på samiska och finska genom att stödja och utveckla översättning, dubbning...

Vår bedömning

Sverige uppfyller kraven enligt denna punkt för samiska genom det statliga stödet till Sametinget som bl.a. har i uppgift att stödja samisk kultur och samiskt språk.

Svenska bestämmelser

Se ovan under punkt 1a).

Punkt 1c) som innebär en förpliktelse att främja tillgång på samiska och finska till verk framställda på andra språk genom att stödja och utveckla översättning, dubbning

Vår bedömning

Sverige uppfyller kraven enligt denna punkt för samiska genom det statliga stödet till Sametinget som bl.a. har i uppgift att stödja samisk kultur och samiskt språk. För finska uppfylls åtagandet genom stödet till Expertkommittén för översättning av finskspråkig facklitteratur till svenska.

Svenska bestämmelser

Se ovan under punkt 1a) när det gäller samiska.

När det gäller finska ges genom en överenskommelse mellan Sverige och Finland statligt stöd genom ett särskilt anslag åt Expertkommittén för

översättning av finskspråkig facklitteratur till svenska. Kommittén har genom sin verksamhet under åren medverkat till att viktig finsk facklitteratur har kunnat ges ut i svensk översättning.

Punkt 1d) som innebär en förpliktelse att se till att de organ som är ansvariga för att anordna eller stödja olika slags kulturell verksamhet avsätter tillräckliga medel för att inkludera kunskaper i, och användning av samiska och finska och deras kultur i produktioner som de initierar eller stöder

Vår bedömning

Sverige uppfyller detta åtagande för både samiska och finska genom att Statens Kulturråd som är ansvarig för att fördela litteraturstöd i sin verksamhet skall beakta de särskilt förmånliga regler som gäller för stöd till litteratur på invandrar- eller minoritetsspråk (se ovan under punkt 1a).

När det gäller samiska ges språket också stöd genom det årliga statliga stödet till Sametinget som är en statlig myndighet med uppgift att stödja samisk kultur och språk. Sametinget ger i sin tur ekonomiskt stöd till olika typer av kulturell verksamhet på samiska.

Svenska bestämmelser

Se ovan under punkt 1a).

I övrigt kan nämnas att Statens Kulturråd, som är ansvarigt för att fördela en stor del av det statliga stöd som utgår till kulturell verksamhet av olika slag, inte har uppdrag att särskilt ta hänsyn till samiskans eller finskans ställning vid fördelning av statliga medel.

Punkt 1e) som innebär en förpliktelse att främja åtgärder för att tillse att de organ som är ansvariga för att anordna eller stödja kulturell verksamhet förfogar över personal som helt behärskar samiska och finska liksom den övriga befolkningens språk

Vår bedömning

Sverige uppfyller åtagandet enligt denna punkt för *samiska* genom det statliga stöd som ges till Sametinget till stöd för samisk kultur och språk. I Sametinget finns personal som behärskar både svenska och samiska.

För övriga organ som är ansvariga för att anordna eller stödja kulturell verksamhet finns inga föreskrifter om att de bör ha tillgång till personal som behärskar samiska eller finska.

Svenska bestämmelser

Se ovan.

Punkt 1f) som innebär en förpliktelse att uppmuntra direkt deltagande av företrädare för dem som använder samiska eller finska vid anskaffandet av resurser för och planering av kulturell verksamhet

Vår bedömning

Sverige uppfyller åtagandet enligt denna punkt för samiska genom det inflytande sametinget har när det gäller att bestämma hur det statliga stöd för samisk kultur som ges skall användas.

Svenska bestämmelser

Jämför vad som sagts ovan under punkt 1a) om Sametingets uppgifter och statliga medel till sametinget.

Punkt 1g) som innebär en förpliktelse att uppmuntra och/eller underlätta upprättande av organ med uppgift att insamla samt förvara, presentera eller offentliggöra verk framställda på samiska eller finska

Vår bedömning

Sverige uppfyller åtagandet enligt denna punkt för samiska genom de medel som ges till Sametinget för samisk kultur och språk och genom statligt stöd till en samisk arkivarietjänst som inrättats i Umeå under Språk- och folkminnesinstitutet, SOFI.

Svenska bestämmelser

Jämför vad som sagts ovan under punkt 1a) om Sametingets uppgifter och statliga medel till sametinget. Vi vill särskilt erinra om de medel Sametinget anslår till samisk bibliotekskonsulenttjänst bl.a. med uppgift att ansvara för information, samordning och utveckling av folkbiblioteksverksamhet bland samer och bevakning av den samiska bokutgivningen.

Inom den statliga myndigheten SOFI finns vid arkivet i Umeå en samisk

arkivarietjänst med uppgift att samla in, bevara, vetenskapligt bearbeta och publicera språkligt material om bl.a. dialekter, ortnamn och folkminnen. Någon motsvarighet till riktat statligt stöd för sådant arbete med finska språket finns inte. Sverige-Finska arkivet som delvis har samma uppgifter när det gäller finska språket får dock visst statligt stöd — indirekt — för sin verksamhet.

Punkt 1h) som innebär en förpliktelse att vid behov skapa och/eller främja och bekosta tjänster som avser översättning och terminologisk forskning,... på samiska och finska

Vår bedömning

Sverige uppfyller åtagandet enligt denna punkt både för samiska och finska genom de medel som beviljas Sametinget för arbete med samiskan och genom de avtal som finns med Finland angående statligt stöd till Sverigefinska språknämndens arbete.

Svenska bestämmelser

Se ovan under punkt 1a).

Punkt 2 som innebär en förpliktelse att i de territorier där samiska eller finska inte används av hävd, tillåta, uppmuntra och/eller tillhandahålla lämplig kulturell verksamhet och kulturella inrättningar i enlighet med föregående punkt

Vår bedömning

I den mån Sverige uppfyller en bestämmelse under punkt 1), uppfylls den genom svenska bestämmelser som är rikstäckande. De svenska bestämmelserna gäller därför enligt denna punkt också i områden där samiska och finska inte används av hävd.

Svenska bestämmelser

Se ovan.

6.6 Artikel 13, ekonomiska och sociala förhållanden

6.6.1 Konventionen

Åtagandena i bestämmelserna i artikel 13 kan indelas i,
— åtgärder som innebär förbud mot diskriminering när det gäller användande av landsdels- eller minorietsspråk i näringsliv och samhälle, *punkt 1* och
— åtgärder till stöd för användande av dess språk i näringsliv och samhälle, *punkt 2*.

Förbudet mot diskriminering på olika områden är enligt konventionskommentaren avsett att gälla inom hela statens territorium medan åtgärderna till stöd för användning av språken är avsedda att gälla inom de begränsade geografiska områden där språken används av hävd.

6.6.2 Punkter eller stycken som Sverige kan anta i dag

Kommitténs bedömning: Sverige uppfyller idag enligt vår bedömning kraven i en punkt i artikel 13 för både samiska och finska.
--

Sverige uppfyller enligt vår bedömning en punkt i artikel 13, nämligen,

Punkt 1a) som innebär en förpliktelse att från sina lagar ta bort varje bestämmelse som oberättigat förbjuder eller begränsar användningen av samiska eller finska i handlingar som har avseende på ekonomiska och sociala förhållanden...

Vår bedömning

Sverige uppfyller åtagandet enligt denna punkt eftersom det inte finns några bestämmelser som diskriminerar användningen av samiska eller finska genom bestämmelser i lag som oberättigat förbjuder eller begränsar användningen av samiska eller finska.

Svenska bestämmelser

Se ovan.

6.7 Artikel 14, utbyte över gränserna

6.7.1 Konventionen

I artikel 14 behandlas utbyte över nationsgränser till stöd för landsdels- eller minoritetsspråk, dels på statlig nivå, dels på regional och lokal nivå. I konventionskommentaren ges konkreta exempel på olika områden för samarbete till stöd för landsdels- eller minoritetsspråken och de kulturer som de är en del av. Där nämns, utbyte av lärare, anordnande av gemensamma kulturella aktiviteter, utbyte av kulturella tillgångar såsom böcker, filmer, utställningar, teaterföreställningar och föreläsningar m.m. samt anordnande av högre utbildning i landsdels- eller minoritetsspråken.

6.7.2 Punkter eller stycken som Sverige kan anta i dag

Kommitténs bedömning: Sverige uppfyller idag enligt vår bedömning kraven i båda punkterna i artikel 14 för både samiska och finska.

Sverige uppfyller enligt vår bedömning både punkten a) och b) för både samiska och finska.

Punkten a) innebär en förpliktelse att tillämpa gällande bilaterala och multilaterala avtal som binder Sverige till stater där finska eller samiska används i samma eller liknande form som i Sverige eller att, vid behov, söka ingå sådana avtal för att främja kontakter mellan dem som använder samma språk i de berörda staterna i fråga om kultur, utbildning, information, yrkesutbildning och vidareutbildning

Vår bedömning

Sverige uppfyller detta åtagande genom det samarbete som äger rum i Nordiska rådet och Nordiska ministerrådet och genom vad som anges i det s.k. Helsingforsavtalet när det gäller samarbete inom områdena kultur och utbildning och genom de överenskommelser som finns mellan de

nordiska länderna när det gäller samarbete i kulturfrågor och samefrågor samt de bilaterala avtal som finns mellan Sverige och Finland när det rör bl.a. kultur och språkvård. Avtalen får anses främja kontakterna mellan dem som talar samiska och finska i Sverige och dem som talar dessa språk i övriga nordiska länder.

Svenska åtaganden

Sverige samarbetar med övriga nordiska länder i Nordiska rådet och Nordiska ministerrådet bl.a. vad gäller kultur och utbildning. Genom det s.k. Helsingforsavtalet (SÖ1962:14) har Sverige ett samarbete med övriga nordiska länder som berör bl.a. kultur och utbildning. Där anges bl.a. att skolundervisningen i de nordiska länderna skall omfatta undervisning i de nordiska språken och de andra nordiska ländernas kultur och samhällsförhållanden. Vidare har Sverige genom avtalet åtagit sig att samarbeta med de övriga nordiska länderna när det gäller litteratur, konst, teater och film. Sveriges åtaganden enligt avtalen får anses främja kontakterna mellan dem som använder finska i Finland och Sverige.

De nordiska länderna har träffat ett avtal om kulturellt samarbete, utbildning och forskning (SÖ 1971:22). Genom avtalet har Sverige bl.a. förbundit sig att främja utbildningen i de andra nordiska ländernas språk, kultur och samhällsförhållanden.

Sverige har också sedan länge ett samarbete med övriga nordiska länder när det gäller samefrågor. Via Nordiska ministerrådet finansierar Sverige tillsammans med Norge och Finland, Samerådets verksamhet. Samerådet är ett gemensamt organ för sameer i Norge, Sverige, Finland och Ryssland med uppgift att tillvarata samernas ekonomiska, sociala och kulturella intressen. Inom Samerådet finns också ett samarbete när det gäller samiskt språk. Via Nordiska ministerrådet finansieras också Nordiskt samiskt institut som har till uppgift att genom forskning och information förbättra den samiska befolkningens ställning socialt, rättsligt och ekonomiskt. De nordiska länderna har också ingått ett avtal om samsändning av radioprogram och produktion av TV-program på samiska. Sedan år 1995 pågår ett samarbete mellan Sverige, Finland och Norge med att ta fram ett förslag till en nordisk samekonvention.

Det finns flera bilaterala avtal mellan Sverige och Finland rörande kulturutbyte. Ett sådant är en överenskommelse (SÖ1960:5) om en kulturfond som har som ändamål att ekonomiskt stödja strävanden att öka kontakten mellan de båda ländernas kultur, näringsliv och folk. Inom utbildningsområdet finns enligt en överenskommelse mellan Sverige och Finland ett finsk-svenskt utbildningsråd med uppgift att i Sverige underlätta utbildningssituationen för den i Sverige bosatta finskspråkiga befolkningen och verka för ökad kunskap och förståelse för vår gemen-

samma finsk-svenska historia och kulturarv. Ovan under förpliktelser enligt övriga artiklar i del III har nämnts andra bilaterala avtal såsom avtalet om finska TV-sändningar i Sverige, stöd för utgivning av finskspråkig facklitteratur och stöd till Sverigefinska språknämnden.

Punkt b)

—förbinda sig att underlätta och/eller främja samarbetet över gränserna till förmån för samiska och finska, särskilt mellan regionala och lokala myndigheter på vilkas territorier samma språk används i samma eller liknande form

Vår bedömning

Sverige uppfyller detta åtagande bl.a. genom två överenskommelser, en inom Norden och en inom Europarådet som underlättar samarbete mellan regionala och lokala myndigheter över Sveriges gränser. På båda sidor om den norsk-svenska gränsen talas samiska och på båda sidor den finsk-svenska gränsen talas samiska och finska. Överenskommelserna kan därför vara till nytta för dem som bor i dessa regioner och talar dessa språk.

Sverige deltar också i Barentsrådets och regionrådets samarbete, där regioner i Sverige, Norge, Finland och Ryssland samarbetar inom bl.a. områden som berör kultur, utbildning, forskning och urbefolkningsfrågor. Inom Barentsregionen, som bl.a. omfattar Norrbottens län, talas både samiska och finska.

Svenska åtaganden

Överenskommelsen mellan Danmark, Finland, Norge och Sverige (SÖ1978:1) om kommunalt samarbete över nordiska riksgränser möjliggör bl.a. kulturellt samarbete på kommunal eller regional nivå över riksgrensarna.

Sverige har också ratificerat Europarådets ramkonvention om samarbete över riksgränser mellan lokala och regionala samhällsorgan (SÖ1981:23).

Sveriges deltagande i Barentssamarbetet grundar sig på Kirkenäs-deklarationen från 11 januari 1993. Barentsrådet består av utrikesministrarna eller fackministrar från Sverige, Norge, Finland, Danmark och Island och Ryssland samt en representant från EG-kommissionen. Barentsrådet stöder Regionrådet som består av företrädare (landshövdingar eller motsvarande) från för närvarande åtta regioner (Nordland, Troms och Finnmark i Norge, Norrbottens län i Sverige, Lappland i Finland, Arkangelsk och Murmansk Nenets Okrug och republiken Karelen i Ryssland) som omfattas av samarbetet samt företrädare för

urbefolkningarna i området. Tyngdpunkten för samarbetet ligger i Regionrådet som på olika sätt samarbetar i frågor som rör ekonomi, handel, forskning, teknologi, turism infrastruktur, kultur- och utbildningsutbyte samt speciella projekt för att förbättra situationen för urbefolkningarna i området.

6.8 Sammanfattning

Räknar man samman antalet punkter och stycken som Sverige idag kan anta för samiska blir det sammanlagt 33 punkter eller stycken. För finska blir motsvarande siffra 29.

Av de punkter som vi anser att Sverige idag kan anta uppfyller Sverige vissa på en låg nivå. Detta gäller exempelvis flera av punkterna i artikel 10 som rör möjligheten att använda samiska eller finska vid kontakter med myndigheter.

Vår bedömning är mot denna bakgrund att Sverige med gällande bestämmelser inte kan ratificera del III i konventionen varken för samiska eller finska utan att ytterligare åtgärder på nationell nivå vidtas för att ge stöd och skydd för användningen av samiska och finska på olika områden.

Vi vill emellertid erinra om att det finns viss verksamhet på samiska och finska som idag får indirekt statligt stöd utan att detta enligt vår bedömning kan ligga till grund för en ratificering av konventionen. Som exempel kan nämnas att samiska och finska redan idag på vissa håll används inom den kommunala förskolan och äldreomsorgen utan att detta stöds genom anvisningar i lagar eller förordningar. Om sådan verksamhet fick direkt stöd från riksdag eller regering, genom anvisningar i lagar eller förordningar eller regleringsbrev, skulle verksamheten enligt vår uppfattning, kunna ligga till grund för ratificering av ytterligare punkter och stycken i konventionen samtidigt som vikten av att stödja språken skulle markerats. Vi återkommer till detta i kapitel 7 där vi redovisar vilka ändringar i nationella regler som enligt vår bedömning krävs för att Sverige skall kunna ratificera konventionen.

7 Vilka ytterligare åtgärder behöver vidtas för att Sverige skall kunna ratificera minoritetsspråkskonventionen?

Kommitténs förslag: Vi föreslår åtgärder som syftar till att erkänna samiska, finska och romani chib som historiska minoritetsspråk i Sverige samt åtgärder för att skapa en övergripande minoritetsspråkspolitik med syfte att skydda och stödja de historiska minoritetsspråken.

Vår genomgång i de två föregående kapitlena visar att Sverige idag varken helt kan uppfylla förpliktelserna i del II i konventionen för samiska, finska och romani chib eller de minst 35 punkter eller stycken som krävs för att ratificera del III för samiska och finska. Redogörelsen visar också att de åtgärder som vidtas i Sverige idag inom olika sakområden inte är samordnade eller inriktade mot ett gemensamt mål utan har karaktären av punktinsatser.

För att Sverige skall kunna ratificera minoritetsspråkskonventionen räcker det enligt vår uppfattning inte med ytterligare punktinsatser. I stället behövs en övergripande minoritetsspråkspolitik med syfte att stödja och skydda minoritetsspråken. Inom ramen för en sådan politik behöver redan gällande bestämmelser samordnas och vissa nya åtgärder vidtas så att de historiska minoritetsspråken får det stöd de behöver för att kunna bevaras och stärkas.

Flertalet av konventionens bestämmelser bygger på förutsättningen att en sådan minoritetsspråkspolitik med syfte att stödja och skydda landsdels- eller minoritetsspråken finns i de länder som ratificerar konventionen. Detta framgår särskilt klart av de obligatoriska åtagandena i del II i konventionen där det anges att de länder som ansluter sig till konventionen skall bygga sin politik, lagstiftning och praxis på en rad mål och principer till stöd och skydd för minoritetsspråken. Det har också visat sig att flertalet av de länder som hittills ratificerat konventionen har en övergripande minoritetsspråkspolitik.

I det följande lämnar vi förslag till nya åtgärder som kan bidra till att samordna de punktinsatser som redan idag vidtas till stöd och skydd för språken och inrikta åtgärderna mot det gemensamma målet att lyfta fram

och ge skydd och stöd för samiskan, finskan och romani chib som en värdefull del av det svenska kulturarvet.

Vi lämnar också vissa förslag till nya åtgärder, såväl rikstäckande som regionalt tillämpliga, till skydd och stöd för språken. Förslagen till nya rikstäckande åtgärder är huvudsakligen inriktade på att erkänna och i olika sammanhang lyfta fram samiska, finska och romani chib som historiskt och kulturellt värdefulla landsdels- eller minoritetsspråk i Sverige. Förslagen till nya regionala åtgärder syftar främst till att ge en rätt att använda samiska och finska i offentliga sammanhang i de geografiska områden i Sverige där språken har sina historiska rötter och där de traditioner och den kultur som hänger samman med språken fortfarande är en levande del av vardagen.

Om dessa förslag genomförs anser vi att de kan utgöra grunden för en samlad minoritetsspråkspolitik som gör det möjligt för Sverige att bevara sina historiska minoritetsspråk samt att ratificera minoritetsspråkskonventionen.

Förslagets konsekvenser för en ratificering av konventionen

Om våra förslag genomförs bedömer vi att Sverige kan ratificera del II i minoritetsspråkskonventionen för samiska, finska och romani chib samt ytterligare 13 punkter eller stycken, eller sammanlagt 47 punkter eller stycken i del III för samiska och ytterligare 15 punkter eller stycken, eller sammanlagt 45 punkter eller stycken i del III för finska. Våra förslag leder också till att en rad punkter eller stycken som vi angett att Sverige redan idag kan sägas uppfylla, bättre uppfylls enligt minoritetsspråkskonventionens intentioner.

7.1 Rikstäckande åtgärder

De åtgärder som finns idag till stöd och skydd för landsdels- eller minoritetsspråken är i de flesta fall rikstäckande. Detta gäller exempelvis de regler om rätt till modersmålsundervisning som ger rätt till undervisning i samiska, finska och romani chib i grundskolan och gymnasieskolan. I de fall svenska åtgärder är rikstäckande ger de oftast ett bättre skydd för landsdels- eller minoritetsspråken än vad minoritetsspråkskonventionen kräver eftersom förpliktelseerna i konventionen i huvudsak är begränsade till att gälla i de områden där språken används av hävd och fortfarande används i tillräckligt stor utsträckning.

Det finns t.ex. rikstäckande regler till skydd för landsdels- och minoritetsspråken inom utbildningsområdet, massmedia- och kulturområdena.

Detta anser vi är bra att vi har rikstäckande regler på dessa områden så att de som använder dessa språk kan dra nytta av reglerna var de än är bosatta i landet. En inskränkning av nu gällande regler till stöd och skydd för språken skulle också strida mot konventionens artikel 4 punkt 2 där det föreskrivs att konventionens bestämmelser inte skall inverka på de gynnsammare bestämmelser om status för landsdels- eller minoritetsspråken eller det regelverk för personer som tillhör minoriteter som kan finnas i de länder som ratificerar konventionen.

Utöver de rikstäckande regler som redan finns anser vi att vissa ytterligare rikstäckande åtgärder till skydd och stöd för samiska, finska och romani chib behövs för att Sverige skall kunna ratificera konventionen. Dessa åtgärder bör inriktas på att erkänna och på bred front lyfta fram samiska, finska och romani chib som historiskt och kulturellt värdefulla landsdels- eller minoritetsspråk i Sverige och samordna de punktinsatser som redan idag vidtas till skydd och stöd för språken.

Den viktigaste enskilda åtgärden för att markera de svenska landsdels- eller minoritetsspråkens betydelse är att samiska, finska och romani chib officiellt erkänns som historiskt och kulturellt värdefulla språk i Sverige. Ett sådant erkännande måste dock för att få genomslag förenas med åtgärder med det uttalade syftet att stärka och stödja språken på en rad olika områden och sprida kunskaper om den kultur och historia som hänger samman med språken i Sverige och deras betydelse för det svenska kulturarvet.

Ökad kunskap om den samiska, den finska, tornedalska och den romska kulturen som värdefulla delar av det svenska kulturarvet är enligt vår uppfattning mycket viktigt för att språken skall få det stöd de behöver. Minoritetsspråkskonventionen är en kulturkonvention. I ingressen till konventionen anges att värnandet om de historiska landsdels- eller minoritetsspråken är ett sätt att upprätthålla och utveckla Europas kulturella rikedom och traditioner. Flera av konventionens bestämmelser är i enlighet med denna målsättning inriktade på att värna inte bara om språken som sådana utan också om de kulturer som språken är en del av.

Det är enligt vår uppfattning viktigt att de ytterligare åtgärder som vidtas på riksplanet utöver direkt stöd för språkens användning också riktas in på att lyfta fram och sprida kunskap om den kultur som hänger samman med språken. Genom ökad kunskap och förståelse bland majoritetsbefolkningen för samisk, tornedalsk och romsk kultur som en värdefull del av vårt svenska kulturarv kan förståelsen och respekten för dessa kulturer och för språken som en del av kulturerna öka. Att sådana åtgärder vidtas ligger också väl i linje med ett av de övergripande målen i konventionen så som det är formulerat i artikel 7 punkt 3. Där anges att åtgärder för att främja ömsesidig förståelse mellan alla språkliga grupper i landet skall vidtas, särskilt åtgärder för att respekt, förståelse och

tolerans för landsdels- eller minoritetsspråken inkluderas bland målen för olika slag av undervisning och utbildning och att uppmuntra massmedia att sträva mot samma mål. Flera av de förslag vi har till nya rikstäckande åtgärder är därför inriktade på att sprida kunskap om samisk, finska, tornedalsk och romsk kultur på en rad områden, såväl i skolundervisning som i massmedia och genom statligt stöd till olika kultursatsningar.

En minoritetsspråkspolitik bör för att uppfylla konventionens krav också innehålla åtgärder för att uppmuntra förbindelser mellan de grupper som använder samma språk över nationsgränserna. Stöd för samiska, finska och romani chib och de kulturer som hänger samman med språken lämpar sig enligt vår uppfattning väl för nordiskt samarbete, framför allt mellan Sverige, Finland och Norge, eftersom samtliga dessa språk används av grupper i dessa tre länder.

Slutligen bör åtgärder vidtas för att de grupper som använder språken skall kunna ha möjlighet att påverka utformningen av åtgärder som syftar till att stödja och stärka språken.

I det följande lämnar vi förslag till åtgärder som berör samtliga dessa områden.

7.1.1 Ett officiellt erkännande av samiska, finska och romani chib som historiska minoritetsspråk i Sverige

Kommitténs förslag: Vi föreslår att samiska, finska och romani chib officiellt erkänns som historiska minoritetsspråk i Sverige.

Ett officiellt erkännande av samiska, finska och romani chib som historiska minoritetsspråk i Sverige är en av de viktigaste åtgärderna som behövs för att Sverige skall kunna ratificera minoritetsspråkskonventionen. I konventionens artikel 7 nämns ett erkännande av landsdels- eller minoritets-språken som uttryck för kulturell rikedom, som första punkt bland målen och principerna för politik, lagstiftning och praxis, (artikel 7 punkt 1a).

Ett erkännande av samiska, finska och romani chib som historiska minoritetsspråk skulle markera dessa språks särställning i Sverige — både historiskt och kulturellt — och motivera att särskilda åtgärder vidtas för att ge språken skydd och stöd. Det officiella erkännandet av språken skulle därmed kunna utgöra grunden för en övergripande minoritetsspråkspolitik.

Om språken erkänns officiellt kan det också få andra positiva effekter. En sådan effekt är att språkens status höjs. Detta är betydelsefullt eftersom det kan leda till att motivationen att använda och bättre lära sig språken ökar hos dem som använder dem. Detta leder i sin tur till att språken stärks. En annan viktig positiv effekt av ett officiellt erkännande av samiska, finska och romani chib som historiska språk i Sverige är att detta bidrar till att sprida kunskap om att Sverige sedan mycket lång tid tillbaka har varit ett flerspråkigt och flerkulturellt land och att dessa språk och kulturer fortfarande är en levande och värdefull del av det svenska samhället. Får erkännandet sådana positiva effekter för språken leder detta också till att fler åtaganden i konventionens artikel 7 kan uppfyllas, såsom artikel 7 punkten 1c) och 1d); att främja och uppmuntra användningen av språken och artikel 7 punkt 3; att främja ömsesidig förståelse mellan olika språkliga grupper i landet.

Mot denna bakgrund föreslår vi att regering och riksdag vidtar åtgärder för att officiellt erkänna samiska, finska och romani chib som historiska minoritetsspråk i Sverige. Ett sådant erkännande kan utformas på olika sätt. För att erkännandet skall få de positiva effekter för språken som vi ovan skisserat är det viktigt att det får så stor genomslagskraft som möjligt hos den breda allmänheten. Ju fler som känner till att Sverige har tre historiska minoritetsspråk och ju fler som accepterar dessa språk som en värdefull del av vårt svenska kulturarv, ju större blir stödet för språken.

Ett sätt att erkänna samiskan, finskan och romani chib som historiska minoritetsspråk är att ratificera minoritetsspråkskonventionen och i ratifikationsinstrumentet nämna dessa språk vid namn. Ett internationellt erkännande av detta slag som förenas med nya nationella åtgärder till stöd och skydd för språken kan förväntas få ett relativt stort genomslag hos allmänheten.

En ännu tydligare markering av samiskans, finskans och romani chibs betydelse uppnår man om man officiellt erkänner språken genom att ge dem ett uttalat grundlagsskydd. Denna väg har man valt för landsdels- eller minoritetsspråken i Finland och Norge. I Norge finns en grundlagsbestämmelse (§ 110 A i den norska grundlagen) som föreskriver att det åligger statens myndigheter att skapa sådana förutsättningar att den samiska befolkningen kan bevara och utveckla sitt språk, sin kultur och sitt sociala arv. På liknande sätt har man i Finland i grundlagen (§ 14 i den finska regeringsformen) slagit fast att samerna, zigenarna och andra grupper har rätt att bevara och utveckla sitt språk och sin kultur. Där anges också att Finlands nationalspråk är finska och svenska och att det allmänna skall tillgodose båda dessa språkgruppers kulturella och samhälleliga behov.

Även i svensk grundlag kan man utläsa ett visst skydd för minoritetsspråken. I Regeringsformen 1:2 st 4 anges att, *"Etniska, språkliga och religiösa minoriteters möjligheter att behålla och utveckla ett eget kultur- och samfundsliv bör främjas"* (RF 1:2 st 4). Enligt förarbetena till bestämmelsen skall ordet "kultur" ges en vidsträckt tolkning. Landsdels- eller minoritetsspråken bör därför kunna rymmas inom kulturbegreppet. Bestämmelsen lyfter dock inte särskilt fram landsdels- eller minoritetsspråken eller värdet av att skydda och stödja dem utan tar sikte på att främja invandrargrupper och andra minoriteters kultur- och samfundsliv i allmänhet. Det är därför enligt vår uppfattning inte möjligt att med hänvisning till enbart det nuvarande grundlagsstadgandet hävda att samiska, finska och romani chib får det uttalade stöd som minoritetsspråkskonventionens bestämmelser kräver när det gäller att officiellt erkänna och stödja landsdels- eller minoritetsspråken. Om samiska, finska och romani chib skall få ett sådant stöd i grundlagen krävs det att grundlagen ändras.

Vi anser att det finns flera skäl för att ändra grundlagen så att samiska, finska och romani chib får en grundlagsfäst rätt till skydd och stöd. Ett skäl är att ett sådant skydd för samiska, finska och romani chib är en mycket tydlig markering av de historiska minoritetsspråkens betydelse i det svenska samhället och den svenska kulturen. Ett officiellt erkännande av språkens betydelse i denna form uppfyller också väl minoritetsspråkskonventionens krav och kan förväntas få stor genomslagskraft. Därmed skapas också de bästa förutsättningarna för att ett officiellt erkännande får de positiva effekter för språken som vi beskrivit ovan.

En ändring av grundlagen där minoritetsspråken lyfts fram skulle också tydligt markera början av en övergripande och samordnad minoritetsspråkspolitik. Med utgångspunkt från ett grundlagsstadgande där rätten till skydd och stöd för minoritetsspråken slås fast kan konkreta åtgärder till skydd och stöd för språken utformas och samordnas. Ett grundlagskydd för landsdels- eller minoritetsspråken i Sverige skulle också leda till en större rättslikhet med Finland och Norge som är de övriga nordiska länder som ratificerat minoritetsspråkskonventionen.

Om en ändring av grundlagen görs bör den dock liksom de norska och finska grundlagsstadgandena omfatta också andra för minoriteter viktiga frågor än språket. De finska och norska grundlagsstadgandena är inte begränsade till ett skydd för minoritetsspråken utan är formulerade så att de ger dem som använder språken rätt att utveckla sitt språk och sin kultur. På liknande sätt anser vi att det bör göras en helhetsbedömning av de frågor som berör nationella minoriteter i samband med att en eventuell svensk grundlagsändring övervägs. Exempel på frågor som skulle behöva klargöras i samband med en sådan prövning är frågan om nationella minoriteter skall behandlas tillsammans med frågor som rör invandrar-

politiken/integrationspolitiken, tolkningen av minoritetsbegreppet och frågan om minoritetsgruppernas rätt att bevara sitt språk och sin kultur.

En sådan övergripande bedömning av samtliga frågor som berör minoriteter ligger utanför minoritetsspråkskonventionen men ryms inom det område som ramkonventionen till skydd för nationella minoriteter behandlar. Denna konvention tar förutom skydd för minoritetsspråk också sikte på rätt för personer som tillhör nationella minoriteter att bevara och utveckla sin religion, sina traditioner och sitt kulturella arv. Vi anser därför att frågan om en eventuell ändring av grundlagen till skydd för nationella minoriteter och de frågor som berör dem, däribland skydd för språket, bör prövas i samband med behandlingen av ramkonventionen. Vi hänvisar därför till sektion 2 och dess betänkande i denna del.

Förslagets konsekvenser för en ratificering av konventionen

Genom detta förslag bedömer vi att artikel 7 punkt 1a) i del II i konventionen uppfylls för samtliga tre språken. Förslaget medverkar också till att artikel 7 punkt 1c) och d) samt artikel 7 punkt 3 i del II kan uppfyllas för samtliga tre språken.

7.1.2 Utbildning och forskning

Kommitténs förslag: Vi föreslår att kunskap om samiska, finska och romani chib och den kultur och historia som hänger samman med språken skall skrivas in som ett kunskapskrav i läroplanerna för grundskolan och gymnasieskolan och skall ingå som en del av kursplanerna i ämnena historia, samhällskunskap och svenska.

Som en följd av detta föreslår vi att lärarutbildningen och fortbildning av lärare skall innehålla undervisning om de svenska landsdels- eller minoritetsspråken och deras kultur och historia.

Vi föreslår att åtgärder vidtas för att säkerställa att utbildning och forskning i landsdels- eller minoritetsspråken kan äga rum långsiktigt vid åtminstone ett universitet eller en högskola i landet för vardera språket och att åtgärder vidtas för att säkerställa långsiktigt statligt stöd till åtminstone en folkhögskola för vart och ett av landsdels- eller minoritetsspråken.

Vi föreslår att Statens skolverk ges i uppgift att särskilt följa utvecklingen av utbildningen i samiska, finska och romani chib och att periodiskt avge rapporter om resultatet. I detta sammanhang bör de organisationer som företräder dem som använder språken ges tillfälle att lämna synpunkter till Skolverket.

Grundskola och gymnasieskola

För att öka respekten, förståelsen och toleransen för samiska, finska och romani chib som språk anser vi att det är viktigt att åtgärder vidtas för att kunskap om språken och den kultur och historia som hänger samman med språken blir en del av den utbildning som alla elever i grundskolan och gymnasieskolan får del av. Vikten av att också elever som inte använder landsdels- eller minoritetsspråk får undervisning om språken och den kultur som språken är en del av betonas i konventionens artikel 8 punkt 1g) och i konventionskommentaren.

Kunskaper om att Sverige inte helt nyligen blivit ett mångkulturellt land utan under hela rikets existens varit flerspråkigt och flerkulturellt är mycket viktigt för att inse värdet av att skydda de historiska landsdels- eller minoritetsspråken och de kulturer som hänger samman med dem.

Så som framgår av vår redovisning i föregående kapitel, undervisas idag de elever som själva använder landsdels- eller minoritetsspråk i den historia och kultur som hänger samman med språken. Detta sker i samband med modersmålsundervisningen, i sameskolan och i integrerad samisk undervisning för samiska barn i grundskolan. Gemensamt för denna undervisning är att den inte når utanför den egna gruppen och den kan därför varken bidra till att öka förståelsen hos majoritetsbefolkningen för språken och den kultur och historia som hänger samman med språken eller bidra till en ökad förståelse minoritetsgrupperna sinsemellan. För att uppnå ökad förståelse för värdet av att bevara de historiska minoritetsspråken måste samtliga elever i grundskolan och gymnasieskolan få undervisning om språken och den kultur och historia som hänger samman med dem.

Vi föreslår därför att kunskap om de historiska minoritetsspråken i Sverige och den kultur och historia som hänger samman med dem skall skrivas in som ett kunskapskrav i läroplanerna för grundskolan och gymnasieskolan. Idag finns i läroplanerna angivet att ett av målen med utbildningen i grundskolan och gymnasieskolan är att eleverna görs förtrogna med, respektive har god insikt i, centrala delar av det svenska, nordiska, inklusive det samiska, samt västerländska kulturarvet. Denna formulering bör enligt vår uppfattning vidgas så att det framgår att undervisningen om det svenska kulturarvet skall innefatta undervisning om det samiska, finska, tornedalska och det romska kulturarvet och de historiska landsdels- eller minoritetsspråken i Sverige.

Vi föreslår också att kunskap om samisk, finsk, tornedalsk och om romsk kultur, historia och språk i Sverige skall ingå som viktiga delar av kursplanerna i bl.a. ämnena historia, samhällskunskap och svenska. Av utbildningen i historia och samhällskunskap bör framgå hur den samiska, den finska, tornedalska och den romska kulturen under mycket lång tid

tillbaka varit och fortfarande är en del av det svenska samhället idag bl.a. genom att de samiska, finska och romska språken fortfarande används. Utbildning om samiska, finska och romani chib som levande språk i Sverige bör — liksom nu sker när det gäller de nordiska språken — ges inom ramen för ämnet svenska.

När det gäller utbildning i den kultur som hänger samman med samiska, finska och romani chib bör modersmåslärares kunskaper kunna utnyttjas i undervisningen så att den undervisning om historia, samhällsliv och kultur som hänger samman med språken och som idag ges till elever som får modersmålsundervisning i dessa språk, kommer alla elever till del. I detta sammanhang bör det också övervägas om den undervisning i samisk kultur, historia och samhällsliv som idag ges som en del av samisk integrerad undervisning för samiska barn i Sameskolstyrelsens regi kan ges till samtliga elever i de skolor där sådan undervisning erbjuds samiska barn idag.

Modersmålsundervisningen och tvåspråkig undervisning

När det gäller modersmålsundervisningen och tvåspråkig undervisning har det av vår redogörelse i kapitel 7 och 8 framgått hur viktig denna är för att konventionens förpliktelser om undervisning i landsdels- eller minoritetsspråken skall kunna uppfyllas. Företrädare för användare av minoritetsspråk har upprepade gånger till kommittén framfört att reglerna om rätt till modersmålsundervisning tillämpas allt mer restriktivt av kommunerna så att modersmålsundervisning erbjuds i allt mindre omfattning.

Det ligger inte inom vårt uppdrag att kontrollera hur gällande regler om rätt till modersmålsundervisning tillämpas eller följs av kommunerna. Med hänsyn till den stora betydelse som modersmålsundervisningen och tvåspråkig undervisning har när det gäller att stödja och stärka landsdels- eller minoritetsspråken och möjligheten för Sverige att leva upp till konventionens krav i detta avseende är det dock viktigt att dessa regler tillämpning följs upp.

En sådan uppföljning har under första halvåret 1997 gjorts av Statens skolverk på regeringens uppdrag när det gäller de finskspråkiga elevernas språkliga och kunskapsmässiga utveckling. Skolverket konstaterar i den skrivelse som följer med rapporten till regeringen att variationerna mellan kommunerna när det gäller att fullgöra skyldigheten att anordna finskspråkig undervisning eller undervisning i hemspråk (numera benämnd modersmålsundervisning) är stor och att kommunernas kunskaper om behoven av undervisning för finskspråkiga elever är bristfällig. Skolverket anser detta allvarligt och anger att verket inom ramen för tillsynsarbetet

särskilt kommer att uppmärksamma hur skolhuvudmännen lever upp till de lagar och förordningar som reglerar kommuners möjligheter och skyldigheter när det gäller finskspråkiga barns rättigheter.

Uppföljningar av det slag Skolverket gjort är viktiga för att undervisning i landsdels- eller minoritetsspråken skall äga rum i tillräcklig omfattning. Konventionen innehåller i artikel 8 en bestämmelse som är avsedd att så långt möjligt säkra att sådana uppföljningar av undervisning i landsdels- eller minoritetsspråk äger rum. I artikel 8 punkt 1i) anges att ett eller flera övervakningsorgan skall inrättas för att följa vidtagna åtgärder och uppnådda framsteg i fråga om upprättande eller utveckling av undervisning i landsdels- eller minoritetsspråk, och för att periodiskt avge rapport om sina resultat, som skall offentliggöras. I konventionskommentaren anges att uppgiften att övervaka undervisningen i landsdels- eller minoritetsspråk kan fullgöras antingen genom att myndigheter som är ansvariga för utbildningen i landet ges i uppdrag att övervaka detta eller att särskilda organ upprättas för ändamålet. Ytterligare en möjlighet anges vara att ge organisationer för dem som använder språken i uppgift att övervaka undervisningen.

I Sverige fullgörs för närvarande uppgiften att övervaka att de regler som gäller för grundskolan och gymnasieskolan följs av Statens Skolverk. Det är viktigt att Skolverket även fortsättningsvis fullgör denna uppgift när det gäller modersmålsundervisningen och tvåspråkighetsundervisningen i samiska, finska och romani chib.

Vi föreslår därför att Statens skolverk ges i uppgift att särskilt följa utvecklingen av undervisningen i samiska, finska och romani chib och att periodiskt avge rapporter om resultatet. I detta sammanhang bör de organisationer som företräder dem som använder språken ges tillfälle att lämna synpunkter till Skolverket.

Läro- och lärutbildning och fortbildning

Så som framgår av föregående kapitel har Luleå tekniska universitet redan idag ett särskilt åtagande, enligt regleringsbrev, att varje läsår erbjuda grundskolläro- och lärutbildning med inriktning på samiska, tornedalsfinska och finska. Enligt vår uppfattning måste kunskaper om den samiska, den finska, tornedalska och den romska kulturen, historien och språket i Sverige, som en följd av våra förslag till ändringar i läroplaner och kursplaner, få utrymme i läro- och lärutbildningen vid samtliga högskolor och universitet. Kunskaper i hur barns tvåspråkighet påverkar inläringen bör också ingå som ett moment i läro- och lärutbildningen för alla blivande lärare, inte bara utbildningen för modersmålslärare. Det är enligt vår uppfattning nödvändigt att den parlamentariska kommitté som för närvarande ser över

lärarutbildningen (dir. 1997:54) också ges i uppdrag att beakta dessa frågor i sitt arbete. En fråga som berörs i dessa direktiv är möjliga vägar att organisera regionala utvecklingscentrum. När denna fråga utreds är det av stor vikt att samiskans och finskans betydelse som kulturbärande och levande minoritetsspråk i de geografiska områden där språken används av hävd beaktas.

En annan fråga som bör tas upp i detta sammanhang är hur utbildningen av tillräckligt många lärare som kan undervisa i samiska, finska och romani chib som modersmål skall kunna säkras. Särskilt bör de problem som idag finns när det gäller att utbilda modersmållärare i romani chib uppmärksammas. Det kan enligt vår uppfattning finnas anledning att ta fram en särskild utbildningsplan för modersmållärare i romani chib för att så snabbt som möjligt få tillräcklig tillgång på lärare som förutom undervisning i språket också kan stödja romska barn i deras kulturella identitet för att på det sättet öka deras självkänsla och göra skolgången som helhet mer meningsfull för dem. Dessa frågor har också berörts i rapporten *Romer i Sverige* — tillsammans i förändring, Ds 1997:49. Liksom den arbetsgrupp som tagit fram rapporten anser vi att dessa frågor bör utredas vidare.

Även i den fortbildning som lärare i grundskolan och gymnasiskolan regelbundet genomgår bör kunskaper om samisk, finsk, tornedalsk och om romsk historia, kultur och språk i Sverige ingå som ett moment. Genom att fortbildning erbjuds kan kunskaperna om dessa språk och kulturer snabbt spridas bland elever i grundskola och gymnasieskola.

Så som reglerna om fortbildning nu är utformade, bestämmer kommuner och landsting själva omfattningen och inriktningen på den fortbildning som skall erbjudas lärare. Det är därför viktigt att kommunerna och landstingen görs uppmärksamma på möjligheten att erbjuda fortbildning i samisk, i finsk, tornedalsk och i romsk kultur, historia och språk. Detta kan ske på olika sätt. Ett sätt kan vara att Skolverket aktivt bevakar att de nya delar av läroplanen som vi föreslagit följs upp genom att fortbildning erbjuds i dessa delar.

När sådan fortbildning planeras bör den kunskap i dessa ämnen som redan finns hos vissa lärare i grundskola och gymnasieskola beaktas. De lärare som undervisar i samiska, finska och romani chib som modersmål undervisar sålunda redan idag om den kultur, historia och samhällsliv som hänger samman med språken. Motsvarande kunskap om samisk kultur, historia och samhällsliv finns också hos de lärare som arbetar under Sameskolstyrelsen. Möjligheten av att använda lärare från folkhögskolor, bildningsförbund och personer som är verksamma i organisationer som värnar om samisk, finsk, tornedalsk och romsk kultur och språk, bör också övervägas.

Universitets- och högskoleutbildning i övrigt

I föregående kapitel har vi redovisat att vi anser att Sverige uppfyller kravet i konventionen att stödja utbildning och forskning i samiska, finska och romani chib vid högskolor och universitet genom att den undervisning och forskning som förekommer i Sverige får stöd av statliga medel.

Huvudregeln är dock att varje högskola och universitet självt bestämmer vilken utbildning och forskning som skall bedrivas vid respektive högskola och universitet. Detta gör att det inte finns någon garanti för att utbildning eller forskning kommer att bedrivas i dessa språk. Samiskan utgör ett undantag eftersom Umeå universitet på grund av det särskilda åtagandet i regleringsbrevet ålagts att anordna utbildning i samiska varje läsår. För utbildning i finska och romani chib vid högskolor och universitet finns inte motsvarande åliggande.

För att språken skall kunna utvecklas och stödjas på sikt är det mycket viktigt att utbildning och forskning i samiska, finska och romani chib bedrivs långsiktigt vid åtminstone någon högskola eller något universitet för vardera språket. Sådan undervisning och forskning behövs såväl för terminologisk utveckling och dokumentation av språken som för att utbilda tillräckligt många lärare som kan undervisa i språken.

Vi föreslår därför att åtgärder vidtas för att säkerställa att utbildning och forskning i samiska, finska och romani chib långsiktigt kan äga rum vid åtminstone ett universitet eller en högskola i Sverige.

Folkbildning

Ett annat viktigt område för utbildning är folkbildningen. Så som vi redovisat i kapitel åtta finns idag folkhögskolor där utbildning bedrivs i samiska och finska men ingen folkhögskola som erbjuder undervisning i romani chib. Däremot finns studiecirkelar med inriktning på romsk kultur och språk.

Initiativet till att starta folkhögskolor med inriktning på landsdels- eller minoritetsspråken och den kultur som hänger samman med dem bör enligt vår uppfattning ligga hos dem som använder språken, eventuellt i samarbete med myndigheter eller andra organisationer. För att konventionen skall kunna uppfyllas är det dock enligt vår uppfattning angeläget att staten skapar goda förutsättningar för att sådana folkhögskolor skall kunna startas och drivas vidare. Folkhögskolor med denna inriktning kan medverka till att flera av konventionens krav uppfylls när det gäller stöd för både landsdels- eller minoritetsspråken och den kultur som språken är en del av. Folkhögskolor med särskild inriktning på den samiska, den

finska, tornedalska och den romska kulturen och språket skulle exempelvis kunna utgöra basen för utbildning för vuxna i att läsa och skriva språken, något som ofta varit eftersatt för vuxna samer, tornedalingar och romer. Vid sidan av språkundervisningen kan så som redan sker vid den samiska folkhögskolan i Jokkmokk, utbildning i kultur, exempelvis i hantverk, musik, traditioner m.m., bedrivas. På detta sätt kan folkhögskolorna bli kulturella centra för dem som själva använder språken men också en bas för att sprida kunskap om språk och kultur utanför den samiska, den finska, tornedalska och romska gruppen till majoritetsbefolkningen. En sådan verksamhet skulle ligga väl i linje med minoritetsspråkskonventionens syfte att sprida kunskap och förståelse för minoritetsspråken och den kultur de är en del av.

En viktig förutsättning för att folkhögskolor med särskild inriktning på samiska, finska och romani chib skall kunna starta och bedriva verksamhet på lång sikt är att sådana folkhögskolor får särskilt ekonomiskt stöd från staten.

För att skapa förutsättningar för en uppbyggnad och en långsiktig utveckling av folkhögskolor med utbildning i samiska, finska och romani chib och den historia och kultur som hänger samman med språken kan äga rum, föreslår vi att åtgärder vidtas för att säkerställa att minst en folkhögskola för vart och ett av språken ges statligt stöd.

Detta bör ske genom att, liksom nu sker för folkhögskolan i Jokkmokk, ett särskilt statligt stöd ges till åtminstone en folkhögskola för vart och ett av landsdels- eller minoritetsspråken. Det är viktigt att stödet utformas så att det får kontinuitet och beständighet. Då kan språken få det stöd som behövs och folkhögskolorna utvecklas till kulturcentrum som kan utgöra basen för fördjupad kunskap om språkens kultur och historia i det svenska samhället. Att det statliga stödet ges kontinuerligt är också en förutsättning för att kunna uppfylla konventionens krav i artikel 7 punkt 1f), 1g) och 3 och artikel 8 punkt 1f).

Förslagets konsekvenser för en ratificering av konventionen

Genom dessa förslag bedömer vi att artikel 7 punkt 1a), 1c) och 1h) och artikel 7 punkt 3 i del II uppfylls för samtliga tre språken samt att artikel 8 punkt 1f) i del III uppfylls för finska och artikel 8 punkt 1i) uppfylls för både samiska och finska. Våra förslag leder också till att artikel 8 punkt 1e), 1g) och 1h) uppfylls bättre för både samiska och finska.

7.1.3 Massmedia

Radio och TV

Kommitténs förslag: Vi föreslår att staten för kommande perioder som villkor för sändningsrätt föreskriver att programföretagen i allmänhetens tjänst i sin programverksamhet också skall ge romani chib — så som ett historiskt minoritetsspråk i Sverige — en särställning i programverksamheten.

Statens villkor för sändningsrätt för programföretagen i allmänhetens tjänst innehåller redan idag krav om att språkliga och etniska minoriteters behov särskilt skall beaktas. Vidare anges att samiska, finska och tornedalsfinska skall inta en särställning i programverksamheten för språkliga och etniska minoriteter. Detta uppfyller som vi tidigare redovisat konventionens krav på att utrymme skall beredas landsdels- eller minoritetsspråken i radio och TV.

Romani chib och romsk kultur omfattas emellertid inte av den positiva särbehandling som samiska, finska och tornedalsfinska har i villkoren för sändningsrätt. Vi föreslår att detta ändras så att staten för kommande perioder som villkor för sändningsrätt föreskriver att programföretagen i allmänhetens tjänst i sin programverksamhet också skall ge romani chib — så som ett historiskt minoritetsspråk i Sverige — en särställning i programverksamheten.

Förslaget konsekvenser för en ratificering av konventionen

Genom vårt förslag bedömer vi att målet i del II i artikel 7 punkt 3; att verka för att massmedia sprider respekt förståelse och tolerans för samtliga landsdels- eller minoritetsspråk bättre uppfylls.

Tidningar och tidskrifter

Kommitténs förslag: Vi föreslår att reglerna om statligt stöd till kulturtidskrifter utformas så att stöd till sådana tidskrifter på samiska, finska och romani chib särskilt beaktas.

När det gäller villkoren för statligt presstöd finns idag vissa förmånligare villkor för ekonomiskt stöd till dagstidningar som vänder sig till språkliga minoriteter i presstödsförordningen (1990:524). En särskild regel ger

möjlighet för en generösare bedömning för utgivning av en dagstidning i Tornedalen under förutsättning att del av innehållet är på finska. Dagstidningar på samiska har möjlighet att få statligt stöd via Sametinget.

När det gäller statligt stöd till kulturtidskrifter som regleras genom förordningen (1993:567), finns inga regler om att tidskrifter som ges ut på samiska, finska eller romani chib särskilt skall beaktas när bidrag beviljas.

Vi föreslår att detta ändras så att det av förordningen framgår att det vid bidrags beviljande skall beaktas att kulturtidskrifter på dessa språk skall få tillräckligt ekonomiskt stöd.

Förslagets konsekvenser för en ratificering av konventionen

Genom detta förslag bedömer vi att artikel 7 punkt 3 i del II i konventionen uppfylls för samtliga tre språken samt att artikel 11 punkt 1 e) i del III bättre uppfylls för samiska och finska.

7.1.4 Kultursatsningar och kulturella institutioner

Kommitténs förslag: Vi föreslår att åtgärder vidtas för att det statliga stöd som i olika former utgår till litteratur och olika slag av kultur utformas så att litteratur och annat material samt andra kulturyttringar på samiska, finska och romani chib och den kultur som hänger samman med språken får en tillräcklig andel av de statliga stödåtgärder som idag utgår till olika slag av kulturell verksamhet.

Vi föreslår också att Statens Kulturråd i egenskap av den myndighet som har en övergripande och samordnande roll i kulturpolitiken ges i uppdrag att se till att samisk, finsk, tornedalsk och romsk kultur får ett tillräckligt utrymme i kulturlivet.

Kultursatsningar och kulturella institutioner är begrepp som innefattar många olika uttryck för kultur. Av artikel 12 i minoritetsspråkskonventionen framgår att en av de viktigaste kulturyttringarna till skydd och stöd för landsdels- eller minoritetsspråken är litteratur på dessa språk. Men den kultur som hänger samman med språken är också viktig att stödja som ett medel att nå ut utanför den egna gruppen, för att ge kunskap om de historiska minoritetsspråken och de kulturer som hänger samman med språken och därmed i förlängningen ett ökat stöd för att bevara dessa.

I det följande behandlar vi mot denna bakgrund stöd för kultur och kulturella institutioner både som ett sätt att stärka språken bland dem som

använder dem och som ett medel för att öka kunskapen och stödet för de historiska minoritetsspråken bland majoriteten.

Litteratur

För att samiskan, finskan och romani chib skall stärkas som språk är det mycket viktigt att det finns tillgång till litteratur på dessa språk. Sådan litteratur har också stor betydelse för att bevara samisk, finsk, tornedalsk och romsk kultur. Vi anser därför att åtgärder bör vidtas för att säkra att litteratur på dessa språk får en tillräckligt stor andel av det statliga stöd som utgår till litteraturutgivning.

Av vår redogörelse i föregående kapitel under artikel 12.1a) framgår att de förordningar som reglerar statligt stöd till litteraturutgivning, förordningen (1993:449) om statligt litteraturstöd innehåller särskilt förmånliga regler om stöd till litteraturutgivning på invandrar- och minoritetsspråk. Litteratur på landsdels- eller minoritetsspråken stöds däremot inte särskilt.

I enlighet med intentionerna i minoritetsspråkskonventionen föreslår vi att bestämmelserna skall ändras så att betydelsen av att statligt stöd ges till samisk, finsk och romsk litteratur särskilt markeras. Detta kan ske genom ett tillägg till bestämmelserna om stöd för litteratur på invandrar- eller minoritetsspråk så att litteratur på samiska, finska, och romani chib ges en särställning bland den litteratur på invandrar- och minoritetsspråk som redan idag stöds genom förordningarna.

De åtgärder som idag vidtas för att säkra tillgången på litteratur för dem som använder samiska, finska och romani chib behöver enligt vår uppfattning också ses över.

Så som framgår av vår redogörelse i kapitel åtta vidtas redan idag åtgärder som verkar i denna riktning. Bland dessa kan nämnas för samiskans del den bibliotekskonsulenttjänst som inrättats av Sametinget med stöd av statliga medel för att ansvara för information, samordning och utveckling av folkbiblioteksverksamhet bland samer och bevakning av den samiska bokutgivningen. Särskilt statligt stöd genom anvisningar i regleringsbrev utgår också för en bokbuss i norra gränsområdet mellan Sverige, Norge och Finland med litteratur på såväl samiska som finska och till Tornedalens bibliotek som prioriterar litteratur på meän kieli men också har samisk litteratur.

Vi föreslår att en översyn görs av de olika former av statligt stöd som idag finns inom detta område och att nya regler om statligt stöd utformas så att tillgången på litteratur på samiska, finska och romani chib långsiktigt säkras och görs lätt tillgänglig för dem som använder språken. Detta kan ske på olika sätt. Inrättande av bibliotekskonsulenttjänster för finska och romani chib — såsom redan finns för samiska — är ett. Stöd

till upprättande och upprätthållande av åtminstone ett bibliotek för vardera språket som ett centrum för litteratur på respektive språk och särskilt stöd till befintliga eller nya bokbussar kan vara ett annat.

Arkiv m.m.

Vi föreslår att en översyn görs av det statliga stöd som idag utgår till insamling, arkivering och vetenskaplig bearbetning av språkligt material på landsdels- eller minoritetsspråken. Denna översyn bör resultera i att statligt stöd utformas så att också material på finska inklusive meän kieli och på romani chib långsiktigt kan bevaras och bearbetas.

Så som vi nämnt i föregående kapitel under artikel 12.1.g) finns redan idag en samisk arkivarietjänst inom Språk- och folkminnesinstitutet medan sådana tjänster saknas för finska inklusive meän kieli och för romani chib. Sverige-Finska arkivet erhåller visst indirekt statligt stöd för sin verksamhet idag men detta stöd har minskat.

När formen för statligt stöd för finska och romani chib inom dessa områden övervägs är det så som vi tidigare påpekat när det gäller åtgärder inom andra områden viktigt att detta stöd utformas med direkt inriktning på att stödja landsdels- eller minoritetsspråken på lång sikt. I annat fall kan konventionens förpliktelser inte uppfyllas.

Andra kultursatsningar

För att minoritetskultur med anknytning till de historiska minoritetsspråken i Sverige skall kunna hävda sig bland annan kulturell verksamhet är det viktigt att denna får en tillräcklig andel av det statliga stöd som ges till olika slag av kulturell verksamhet. Bestämmelserna i artikel 12 punkterna 1a) och d) och 2 i minoritetsspråkskonventionen tar sikte på just detta. Även om vi har angett att vi anser att Sverige redan uppfyller dessa åtaganden för samiska och finska anser vi att ytterligare åtgärder bör vidtas för att säkra kultursatsningar av olika slag med anknytning till det samiska, finska och romska språken får en tillräckligt stor andel av det statliga stöd som idag satsas på olika slag av kulturell verksamhet.

Ett viktigt skäl till att vi anser att en viss andel av det statliga stödet bör ges till den kultur som hänger samman med landsdels- eller minoritetsspråken är att vi, så som vi inledningsvis påpekat, anser att ökad kunskap om den samiska, den finska, tornedalska och den romska kulturen i Sverige kan leda till ett ökat stöd för dessa kulturer och språk hos majoritetsbefolkningen. Detta skulle i sin tur leda till att kravet i artikel 7 punkt 3; att verka för respekt, förståelse och tolerans hos majoritetsbe-

folkningen för språken bättre skulle uppfyllas. Stöd för dessa kulturer kan också förväntas leda till att språken stärks bland dem som använder dem. När åtgärder vidtas för att stärka samiska, finska och romani chib och den kultur som hänger samman med språken är det därför viktigt att både stödja sådana satsningar som leder till att stärka språket och kulturen bland dem som använder språken och sådana kultursatsningar som kan nå ut till majoritetsbefolkningen för att på så sätt göra språken och kulturen kända och respekterade utanför den egna gruppen.

Vi föreslår därför att åtgärder vidtas för att tillförsäkra att den samiska, den finska, tornedalska och den romska kulturen och språken får en tillräcklig andel av statens stöd till olika kulturella ändamål.

Ett sätt att uppnå detta är att i varje enskild förordning som syftar till att stödja något slag av kulturell verksamhet markera att kultur som hänger samman med de samiska, finska och romska språken skall ges statligt stöd i tillräcklig omfattning. Ett annat sätt är att i den övergripande förordningen om statsbidrag till kulturella ändamål (1984:326) ange att Statens Kulturråd, som i många fall är ansvarigt för fördelningen av statsbidrag, i sin tillämpning av samtliga dessa förordningar skall avsätta tillräckliga medel till stöd för de historiska minoritetsspråken i Sverige och deras kulturer.

Det är — med tanke på samiskans och finskans historiska geografiska förankring — också viktigt att utforma de regler som finns om statligt stöd till olika former av regionala kultursatsningar så att samisk och tornedalsk kultur och språk tillräckligt beaktas i de geografiska områden där språken används av hävd. Det finns flera författningar som reglerar förutsättningarna för sådant statligt stöd till regionala kultursatsningar. Bland dessa kan nämnas förordningen om statsbidrag till regional kulturverksamhet (1996:1598). Vi föreslår att dessa ändras så att det klart framgår att samisk och tornedalsk kultur särskilt skall beaktas när sådant statligt stöd fördelas.

Vi föreslår också att Statens kulturråd, i egenskap av den myndighet som har en övergripande och samordnande roll i kulturpolitiken, ges i uppdrag att se till att samisk, finsk, tornedalsk och romsk kultur får ett tillräckligt utrymme i svenskt kulturliv. Utöver att se till att den kultur som hänger samman med landsdels- eller minoritetsspråken får en tillräcklig andel av statliga bidrag kan ett sådant uppdrag innefatta att sprida information om den samiska, finska, tornedalska och den romska kulturen som en viktig del av det svenska kulturarvet. Sådan information bör riktas till samtliga kulturella institutioner såsom bibliotek, museer etc. såväl på riksplanet som det regionala planet.

Förslagets konsekvenser för en ratificering av konventionen

Genom våra förslag bedömer vi att artikel 12 punkt 1g) kan uppfyllas även för finska samt att artikel 12 punkt 1a) och 1d) i del III bättre uppfylls för samiska och finska. Förslagen bidrar också till att artikel 7 punkt 1c) och 3 i del II kan uppfyllas för samtliga tre språken.

7.1.5 Inflytande för dem som använder landsdels- eller minoritetsspråk

Kommitténs förslag: Vi föreslår att de organisationer som företräder dem som använder finska och romani chib ges statligt stöd för verksamhet som syftar till att arbeta med och påverka frågor som rör stöd och skydd för det finska och romska språket. Frågan om hur ett sådant stöd skall utformas och hur ett fortlöpande samråd skall kunna äga rum mellan myndigheter och dem som använder finska och romani chib måste dock utredas vidare.

Ett av de övergripande målen som anges i del II i minoritetsspråkskonventionen är att ge dem som använder språken möjligheter att fortlöpande och i organiserade former påverka de åtgärder som vidtas till skydd och stöd för språken, artikel 7 punkt 4. Möjlighet till inflytande över olika åtgärder för dem som använder språken återkommer också i artikel 11 punkt 3, massmedia och artikel 12 punkt 1f), kultur och i konventionskommentaren till artikel 8 punkt 1i), undervisning. I konventionskommentaren till artikel 7 punkt 4 sägs att de som använder de olika landsdels- eller minoritetsspråken bör uppmuntras att bilda organ som i detta syfte kan representera användarna på nationell nivå i kontakt med myndigheterna.

Så som vi angett i kapitel fem är artikel 7 punkt 4 redan idag uppfylld när det gäller samiskan genom inrättandet av Sametinget som ett folkvalt samiskt organ och en statlig myndighet. För finskans och romani chibs del finns inget organ med motsvarande ställning som kan tjäna som rådgivande organ till staten i frågor som berör finska språket eller romani chib. I den mån myndigheters beslut berör dem som använder minoritetsspråk åligger det dock myndigheterna att ta hänsyn till synpunkter från dem som berörs av besluten.

För att åtagandet i artikel 7 punkt 4 helt skall kunna uppfyllas för samtliga språk anser vi att någon form av organiserat och fortlöpande samråd från myndigheternas sida med dem som använder landsdels- eller minoritetsspråk måste komma till stånd i frågor som berör stöd och skydd för språken och den kultur som hänger samman med språken. En sådan

samverkan mellan myndigheter och minoritetsspråksrepresentanter på riksnivå är också viktig för att utvärdera resultatet av vidtagna åtgärder.

Som ett första steg mot ökat inflytande för dem som använder finska och romani chib föreslår vi att de organisationer som företräder dem som använder språken ges statligt stöd för verksamhet med syfte att arbeta med och påverka frågor som gäller stöd och skydd för språken. Exempel på sådant arbete kan vara att tjäna som samråds- och remissorgan för myndigheter när nya åtgärder till stöd och skydd för språken övervägs, att ta initiativ till att sådana frågor tas upp av myndigheterna samt att delta i utvärdering av sådana åtgärder.

Hur det statliga stödet närmare skall utformas liksom i vilken form ett fortlöpande samråd från myndigheternas sida med intresseorganisationer som företräder finsktalande och romani chibtalande skall ske måste enligt vår uppfattning utredas vidare innan beslut kan fattas. Vi föreslår därför att regeringen vidtar åtgärder för att utreda formerna för ett sådant stöd och samråd.

När det gäller det samråd mellan företrädare för dem som använder samiska respektive finska och myndigheter på regional nivå i de områden där språken används av hävd hänvisar vi till våra förslag till regionala åtgärder nedan.

Förslagets konsekvenser för en ratificering av konventionen

Genom våra förslag bedömer vi att artikel 7 punkt 4 i del II i konventionen kan uppfyllas för samtliga tre språk samt att artikel 8 punkt 1i), artikel 11 punkt 3 och artikel 12 punkt 1f) på sikt kan uppfyllas för både samiska och finska.

7.1.6 Samarbete över nationsgränserna

Kommitténs förslag: Vi föreslår att Sverige verkar för att det nordiska samarbetet både på nationell och regional nivå inriktas på att stödja samiskan, finskan och romani chib och de kulturer som hänger samman med språken.

Av vår genomgång i föregående kapitel framgår att det redan idag förekommer nordiskt samarbete på nationell nivå till stöd för dem som använder samiska och finska. När det gäller samiskan sker samarbetet framförallt via Nordiska Ministerrådet som stöder Samerådets verksamhet. Samerådet arbetar bl.a. med frågor som rör samisk kultur. Finskan i

Sverige stöds främst genom en rad bilaterala avtal mellan Sverige och Finland.

I artikel 14 punkt b) och i artikel 7 punkt 1 i) i minoritetsspråkskonventionen betonas betydelsen av utbyte på regional nivå mellan olika grupper som talar landsdels- eller minoritetsspråk i olika länder. I konventionskommentaren anges att åtagandet i artikel 7 punkt 1i) också gäller för territoriellt obundna språk.

Så som vi har redovisat i föregående kapitel har Sverige ingått avtal med övriga nordiska länder om bl.a. kulturellt utbyte på både nationell och regional nivå. I dessa överenskommelser nämns dock inte utbyte mellan länderna när det gäller stöd för landsdels- eller minoritetsspråken eller stöd för kultur med anknytning till dessa språk.

För att bättre uppfylla konventionens krav föreslår vi att Sverige verkar för att det samarbete som idag förekommer mellan de nordiska länderna på nationell nivå inriktas på ett direkt stöd för samiskan, finskan och romani chib och den kultur som hänger samman med språken i de olika länderna samt på ett utökat utbyte över nationsgränserna mellan de grupper som använder dessa språk. Förutom att ett sådant samarbete kan stärka och stödja språken i Norden kan det medverka till att de resurser som satsas i de enskilda nordiska länderna för att stödja språken och kulturen i respektive land bättre samordnas och utnyttjas.

Samarbete över gränserna mellan Norge, Sverige och Finland på regional nivå till stöd för samiska och finska lämpar sig väl för gränsöverskridande samarbete på Nordkalotten eftersom både samiska och finska används i alla tre länderna inom detta område. Ett ökat regionalt samarbete i detta område borde därför kunna leda till att både finskan och samiskan och de lokala kulturer som hänger samman med språken stärks i området.

Vi föreslår därför att Sverige verkar för ett utökat samarbete mellan Sverige, Norge och Finland på regional nivå för att stödja samiskan och finskan på Nordkalotten. Sådant samarbete kan ske i olika former. Ett alternativ är att dra upp riktlinjerna för samarbetet länderna emellan inom Nordiska Ministerrådet. Ett annat tänkbart alternativ är att inleda ett språk- och kultursamarbete med inriktning på samiska och finska i området inom ramen för det pågående Barentssamarbetet. Ett annat sätt att stödja utbyte över gränserna är att regeringen från svensk sida stöder och uppmuntrar det samarbete som redan idag förekommer på lokal nivå till skydd och stöd för språken. Sådant samarbete förekommer t.ex. över den finsk-svenska gränsen i Tornedalen inom områden som utbildning och kultur och över den svensk-norsk-finska gränsen när det gäller samisk kultur och språk.

Förslagets konsekvenser för en ratificering av konventionen

Genom våra förslag bedömer vi att artikel 7 punkt 1i) i del II i konventionen uppfylls för samtliga tre språken och att artikel 14 punkterna a) och b) i del III bättre uppfylls för samiska och finska.

7.1.7 Översättning av lagar till samiska och finska

Kommitténs förslag: Vi föreslår att grundlagsstadgandet i RF 1:2 st 4 skall översättas till samtliga svenska landsdels- eller minoritetsspråk.

Därutöver föreslår vi att våra förslag till regionalt tillämpliga lagar som rör rätten att använda samiska och finska skall översättas till samiska och finska och att Sametingslagen och Rennäringslagen och de förordningar som hör till dessa lagar samt Sameskolförordningen skall översättas till samiska.

I avsnitt 7.2 lämnar vi förslag till vissa regionalt tillämpliga regler. Ett av de sakområden som dessa regler berör är rättstillämpande myndigheter, artikel 9 i konventionen. Utöver de regler som föreslås gälla regionalt för att Sverige bättre skall kunna uppfylla konventionen finns anledning att överväga om vissa rikstäckande lagar och förordningar i enlighet med bestämmelsen i del III artikel 9 punkt 3 i konventionen bör översättas till i första hand samiska och finska (eftersom samiska och finska men inte romani chib omfattas av förpliktelse i del III i konventionen).

I artikel 9 punkt 3 anges att de viktigaste lagtexterna och de texter som särskilt hänför sig till de personer som använder landsdels- eller minoritetsspråk skall tillhandahållas av staten på dessa språk. För att helt kunna uppfylla denna förpliktelse skulle i vart fall några viktiga svenska lagar såsom grundlagen, äktenskapsbalken, brottsbalken m.fl. behöva översättas till finska och samiska. Ett sådant arbete skulle inte bara vara tidskrävande utan också kostnadskrävande. Även om en översättning av sådana lagar till landsdels- eller minoritetsspråken troligen skulle ha ett symbolvärde anser vi att man i ett första skede bör begränsa översättningen av lagar till samiska och finska till de lagar och förordningar som särskilt hänför sig till de personer som använder samiska och finska.

Mot denna bakgrund föreslår vi att våra förslag till regionalt tillämpliga regler om rätt att använda samiska och finska i offentliga sammanhang skall översättas till samiska och finska. Därutöver föreslår vi att det nuvarande grundlagsstadgandet i RF 1:2 st 4 eller ett nytt grundlagsstadgande (jfr vårt förslag angående detta ovan) som rör språkliga

minoriteters rättigheter skall översättas till samiska, finska och romani chib.

När det gäller översättning till samiska föreslår vi också att Sametingslagen (1992:1433) och Rennäringslagen (1971:437) samt de förordningar som hör till dessa lagar, Rennäringsförordningen (1993:384) och Förordning med instruktion för Sametinget (1993:327) samt Sameskolförordningen (1995:205) skall översättas. Orsaken till detta är att dessa lagar är särskilt viktiga för de samisktalande.

Förslagets konsekvenser för en ratificering av konventionen

Genom våra förslag bedömer vi att artikel 9 punkt 3 i konventionens del III delvis uppfylls för samiska och finska.

7.2 Regionalt tillämpliga åtgärder till stöd och skydd för samiska och finska

Skäl för att införa regionalt tillämpliga regler

Samiska och finska är de två landsdels- eller minoritetsspråk i Sverige som har en historisk geografisk bas. Detta innebär att de bestämmelser som finns i del III i konventionen kan tillämpas på dessa språk. Dessa bestämmelser är, så som vi tidigare har redogjort för, till största delen begränsade i sin tillämpning till de geografiska områden där språken används av hävd och fortfarande används av tillräckligt många för att motivera en tillämpning av konventionen.

Vi har valt att föreslå ytterligare rikstäckande åtgärder till stöd och skydd för såväl samiska som finska och romani chib inom en rad olika sakområden såsom utbildning, forskning, massmedia och kultur. Skälet till detta är att vi anser att en rad rikstäckande åtgärder inom dessa sakområden är nödvändiga för att officiellt erkänna de historiska minoritetsspråken och markera och sprida kunskap om deras betydelse för det svenska kulturarvet.

Inom andra sakområden anser vi dock att det, i enlighet med vad konventionen föreskriver, är lämpligare att föreslå att nya regler om skydd för samiska och finska skall gälla regionalt i de geografiska områden där samiska och finska används av hävd och fortfarande används i tillräcklig utsträckning. Dessa sakområden är rätten att använda samiska och finska i domstolar (som berörs i artikel 9) och rätten att använda samiska och finska hos kommunala, landstingskommunala och statliga myndigheter. När det gäller rätten att bli bemött på samiska och finska i förskoleverksamhet och äldreomsorg (som berörs i artikel 10 och delvis i artikel

13) föreslår vi som ett första steg regionalt tillämpliga regler även för dessa verksamheter.

Det finns flera skäl att följa konventionens föreskrifter och begränsa dessa reglers tillämpning till de områden där språken används av hävd och fortfarande används i tillräcklig utsträckning. Det viktigaste skälet är att vi anser att rikstäckande regler om rätt att använda samiska och finska i offentliga sammanhang skulle vara praktiskt och ekonomiskt ogenomförbara.

I konventionskommentaren påpekas att vissa av de regler som rör rätten att få använda sitt eget språk i offentliga sammanhang är mycket resurskrävande, både ekonomiskt och när det gäller att ha tillgång till språkkunnig personal hos myndigheterna. Till detta kommer att Sverige sedan lång tid tillbaka har varit enspråkigt i den offentliga förvaltningen. En övergång till att använda andra språk än svenska i den offentliga förvaltningen bör därför i första hand bli en övergång till att vid sidan av svenska också använda landsdels- eller minoritetsspråken i offentlig förvaltning. En sådan tvåspråkighet hos myndigheter är kostnadskrävande eftersom det kräver mer tid att handlägga ärendena på två språk och tvåspråkighet ställer också högre krav på administrationen. Därtill kommer kostnader för vidareutbildning av personal i språk. Båda typerna av kostnader blir särskilt höga i den mån det rör sig om skriftlig handläggning av ärenden.

Kostnaderna för regler som ger rätt att använda samiska och finska i kontakt med myndigheter blir givetvis större ju större geografiskt område som väljs för tillämpning av sådana regler och ju sämre kunskaperna i språken är hos den personal som skall tillämpa reglerna. Om myndigheterna inte har någon språkkunnig personal över huvud taget, vilket inte är ovanligt framför allt när det gäller samiska, ökar kostnaderna ytterligare eftersom man då blir helt beroende av att anlita tolkar och översättare.

Den praktiska tillämpningen av regler om rätt att använda samiska eller finska vid sidan av svenska är också beroende av inställningen hos dem som skall tillämpa reglerna. Det är viktigt att myndigheter och kommunledning m.fl. är positivt inställda till att stödja samiskan och finskan genom införande av regler av detta slag. En sådan positiv inställning kan framför allt förväntas finnas i de områden där språken använts under mycket lång tid tillbaka och fortfarande används i stor utsträckning. Våra besök hos företrädare för kommuner i dessa områden och enkätsvar från kommunerna har bekräftat att en sådan positiv inställning finns i dessa områden (se vidare angående kommunernas inställning i kapitel 4). Med något undantag är såväl den politiska ledningen som ledande tjänstemän i kommunerna i dessa områden positiva till att regler om rätt att använda samiska och finska i offentliga sammanhang införs. I många av kommunerna förekommer också redan idag offentlig verksamhet med en med-

veten inriktning på samiska och finska och samisk och tornedalsk kultur, inom såväl barnomsorgen och skolväsendet som inom äldreomsorgen och den centrala kommunala förvaltningen. Ytterligare sådan verksamhet planeras också på flera håll.

För en regional reglering till de områden där språken används av hävd och fortfarande används i stor utsträckning, talar också den omständigheten att det är i dessa områden som behovet av regler om rätt att använda samiska och finska i offentliga sammanhang kan antas vara störst. Reglerna kan också antas ha störst förutsättning att leda till att samiskan och finskan stärks i sådana områden, där språken har stöd i den lokala historien och fortfarande är en levande del av vardagen.

Ett annat skäl för att ge regler om rätt att använda samiska och finska i offentliga sammanhang en regional tillämpning är att detta markerar språkens särskilda betydelse och historia i dessa områden. Så som anges i konventionskommentaren har regler om rätt att använda språk i offentliga sammanhang stor betydelse för språkens status. En tillämpning av sådana regler i de områden där samiska och finska används av hävd innebär ett erkännande av språkens ställning i områdena. Detta kan också leda till att den kultur och historia som hänger samman med språken i dessa områden lyfts fram och får ökat stöd. För svensk del skulle detta innebära att samiskan och finskan och samisk och tornedalsk kultur och dess historia i Norrbotten skulle markeras. Detta skulle i sin tur bidra till att på ett tydligt sätt lyfta fram Norrbotten som det flerkulturella och flerspråkiga område det historiskt sett alltid varit och fortfarande är.

Målet att eftersträva en nordisk rättslikhet på området kan slutligen också anföras som skäl för att införa regionalt tillämpliga regler. I både Norge och Finland har man valt att geografiskt begränsa tillämpningen av de regler som ger samisktalande rätt att använda sitt språk i kontakt med offentliga organ; i Norge till sex kommuner i Nordnorge och i Finland i huvudsak i tre kommuner i norra Finland.

Sammanfattningsvis talar således både minoritetsspråkskonventionens inriktning, praktiska, ekonomiska, historiska och kulturella skäl samt en strävan efter nordisk rättslikhet för att nya regler om rätt att använda samiska och finska i offentliga sammanhang får en regional tillämpning i de områden där språken används av hävd.

I kapitel 4 har vi behandlat vilka geografiska områden som uppfyller konventionens krav att vara territorier där samiska och finska används av hävd och fortfarande används i tillräcklig utsträckning för att motivera en tillämpning av konventionens bestämmelser. Vi har där kommit fram till att områdena bör bestämmas med utgångspunkt från redan gällande kommun-indelning. De kommuner vi har funnit uppfylla konventionens krav är när det gäller samiska, Arjeplog, Jokkmokk, Kiruna och Gällivare kommuner. Det geografiska område som dessa kommuner tillsammans

utgör har vi valt att benämna *förvaltningsområdet för samiska språket*. För finska har vi funnit att *förvaltningsområdet för finska språket* skall utgöras av Haparanda, Övertorneå, Pajala, Kiruna och Gällivare kommuner.

I det följande lämnar vi förslag till regionalt tillämpliga regler om rätt att använda samiska i offentliga sammanhang i förvaltningsområdet för samiska språket respektive för finska, i förvaltningsområdet för finska språket. Reglerna är främst inriktade på att ge den enskilde rätt att använda samiska och finska i domstolar och hos kommunala, landstingskommunala och statliga förvaltningsmyndigheter i deras myndighetsutövning. Men de innehåller också regler om rätt att få viss samhällsservice på samiska och finska. När det gäller samhällsservice utgör våra förslag dock bara ett första steg mot att uppfylla konventionens krav i denna del.

Innan vi beskriver våra förslag anger vi de skäl vi anser finns för att införa regler om rätt att använda samiska och finska i offentliga sammanhang samt de omständigheter som bör beaktas när det gäller val av åtagandenivå i konventionen som sådana regler bör motsvara. Dessutom redogör vi kort för den enkätundersökning som vi genomfört när det gäller bl.a. kunskaperna i samiska och finska hos dem som är anställda hos förvaltningsmyndigheter och domstolar i förvaltningsområdena för samiska respektive finska språket.

7.2.1 Regler om rätt att använda samiska och finska i domstolar och hos förvaltningsmyndigheter

Kommitténs förslag: Vi föreslår regionalt tillämpliga regler om rätt för enskilda att använda samiska och finska i domstolar och hos förvaltningsmyndigheter i de geografiska områden där samiska respektive finska används av hävd och fortfarande används i tillräcklig utsträckning.

Vi föreslår att en grupp inrättas som får som uppgift att årligen utvärdera vilket resultat de regionalt tillämpliga reglerna och övriga regionala åtgärder som vidtagits till stöd för samiskan och finskan och den samiska och tornedalska kulturen fått för språkens och kulturernas ställning i området. Inom gruppen som bör ledas av länsstyrelsen skall företrädare för dem som använder samiska och finska i området samt företrädare för Norrbottens läns landsting och de kommuner som finns i området ingå. Gruppen skall avge rapport till regeringen och ha befogenheter att lämna förslag till nya åtgärder till stöd för samiskan och finskan och den kultur som hänger samman med språken i området.

Skäl för att införa regler om rätt att använda samiska och finska i offentliga sammanhang

Av genomgången i föregående kapitel framgår att stödet för det samiska och finska språket är svagast i offentliga sammanhang. Åtagandena i artikel 9 som berör användningen av samiska och finska inom rättstillämpande myndigheter uppfylls bara på två punkter och åtagandena i artikel 10 som berör användningen av språken i kontakt med förvaltningsmyndigheter och i samhällsservice uppfylls på låg nivå. Detsamma gäller åtagandena i artikel 13 som berör stödet för språken i ekonomiska och sociala förhållanden. Rätten att använda samiska och finska inom dessa sakområden är således mycket begränsad och svenska språket dominerar stort i alla offentliga sammanhang. Detta gäller också i de geografiska områden där samiska och finska används av hävd, även om man där i praktiken använder språken i större eller mindre omfattning i kontakt mellan myndigheter och enskilda som en service mot dem som använder dessa språk.

För att Sverige skall kunna uppfylla minoritetsspråkskonventionens förpliktelser när det gäller rätten att använda samiska och finska i offentliga sammanhang behövs nya regler inom dessa områden.

Även andra skäl talar för att införa sådana regler. Rätten att få använda

samiska och finska i offentliga sammanhang innebär som vi tidigare har berört ett erkännande av dessa språk och höjd status för språken. Från dem som använder samiska och finska har just betydelsen av att få använda språket i offentliga sammanhang och den högre status för språken som detta kommer att leda till betonats som något viktigt. Det uppges att höjd status för språket kommer att leda till högre självkänsla hos dem som använder språken och kommer att påverka benägenheten att lära sig språken, både i tal och skrift. I förlängningen har det hävdats att ökad status för ett språk också som en följd av ökad självkänsla kan leda till såväl bättre hälsa som minskade sociala och ekonomiska problem hos den del av befolkningen som har ett minoritetsspråk som modersmål.

Ett annat skäl för att införa en rätt att använda samiska och finska i offentliga sammanhang är att detta leder till att de som använder språken har större praktisk nytta av dem. Detta kan i sin tur medverka till att fler lär sig språken. Språken har också större förutsättningar att utvecklas terminologiskt och på annat sätt om de kan användas även i offentliga sammanhang jämfört med om de enbart används i privata sammanhang.

Vi anser därför att man på goda grunder kan anta att en rätt att använda samiska och finska i offentliga sammanhang kommer att leda till att språken stöds och stärks i de områden där dessa språk används av hävd och fortfarande används i tillräcklig utsträckning idag. Erfarenheterna från Norge visar också att detta blivit resultatet av de regionalt tillämpliga regler som finns där till stöd för användningen av samiska i offentliga sammanhang.

Vilka personer skall omfattas av förslaget till regler om rätt att använda samiska och finska i offentliga sammanhang?

Enligt konventionens artikel 1 punkt b) anges att ett landsdels- eller minoritetsspråk är ett språk som används av *medborgare* i en stat som utgör en grupp som till antalet är mindre än resten av befolkningen. Med tanke på denna formulering ligger det nära till hands att förorda att de nya regler om skydd för samiska och finska som vi föreslår bara skall gälla svenska medborgare.

Vi föreslår dock att reglerna om rätt att använda samiska och finska i offentliga sammanhang skall gälla i respektive språks förvaltningsområde för envar som använder samiska och finska oberoende av om personen är svensk medborgare eller inte och oberoende av var den enskilde är bosatt.

Det främsta skälet för vårt förslag är att det — framför allt bland dem som använder finska men också bland dem som använder samiska — finns många icke-svenska medborgare som är bosatta i de områden där reglerna är tänkta att gälla. Vi anser att det är olämpligt att göra en

uppdelning mellan svenska medborgare och andra så att bara de som är svenska medborgare får rätt att använda samiska och finska hos förvaltningsmyndigheter och domstolar i området trots att behovet av att få denna service på sitt eget språk kan antas vara lika stort eller större bland de icke-svenska medborgare som bor i regionen. När det gäller medborgare i övriga nordiska länder gäller visserligen den Nordiska språkkonventionen, SÖ 1982:93. Enligt denna har Sverige åtagit sig att verka för att medborgare i annat nordiskt land vid *behov* skall ha rätt att använda sitt eget språk (danska, finska, isländska eller norska) vid kontakt med svenska myndigheter och andra offentliga organ. Den nordiska språkkonventionens krav går därmed inte lika långt som minoritets- eller minoritetsspråkskonventionens krav som innebär att användare av landsdels- eller minoritetsspråk skall ges en *rätt* att använda sitt eget språk när framställningar görs till förvaltningsmyndigheter.

Ytterligare ett skäl för att låta en tillämpning av reglerna omfatta envar som befinner sig i förvaltningsområdet för finska respektive i förvaltningsområdet för samiska oberoende av medborgarskap är att en sådan tillämpning leder till ett bättre skydd av språken i sig eftersom fler då kan antas utnyttja reglerna vilket i sin tur leder till att språken används mer och förvaltningsområdenas egenskap av flerspråkiga områden stärks.

Vilken åtagandenivå bör de svenska regionala reglerna ligga på?

De krav som finns i minoritetsspråkskonventionen när det gäller att ge enskilda rätt att använda landsdels- eller minoritetsspråk i kontakt med rättsväsendet och förvaltningsmyndigheter innebär en möjlighet att välja olika former och olika nivåer för Sveriges åtaganden enligt konventionen. När nivån för nya regler om rätt att använda samiska och finska i offentliga sammanhang övervägs finns flera omständigheter som bör beaktas.

En omständighet som enligt vår uppfattning måste beaktas är att införandet av regler som innebär en rätt att i stället för svenska få kommunicera på sitt eget språk i kontakt med myndigheter innebär en grundläggande förändring i gällande regelsystem. Svenska myndigheter har under många hundra år haft svenska varit det enda förvaltningsspråket. Utvecklingen mot flerspråkiga regioner där samiska och finska får användas jämsides med svenska i den offentliga förvaltningen och inom rättsväsendet måste därför enligt vår uppfattning ske stegvis. Förändringarna bör ske i samarbete mellan dem som använder språken och den övriga befolkningen i dessa områden samt i samverkan med lokala kommunala, landstingskommunala och statliga myndigheter och domstolar i regionen. De förslag som vi lägger utgör första steget i en sådan

utveckling och bör därför inte läggas på en alltför hög åtagandenivå.

För att regler om rätt att använda samiska och finska istället för svenska i offentliga sammanhang skall kunna genomföras, ekonomiskt och praktiskt måste de också ha stöd på riksplanet både hos majoritetsbefolkningen i hela landet och på myndighetsnivå. Detta talar enligt vår mening också för en stegvis utveckling och förändring mot flerspråkighet i den offentliga förvaltningen i dessa områden.

När de regionalt tillämpliga reglerna om rätt att använda samiska och finska i offentliga sammanhang har varit i kraft en tid bör det utvärderas om tillämpningen av dem lett till det positiva stöd för samiskan och finskan som är avsett. Om så är fallet och övriga förutsättningar för detta finns, kan reglerna skärpas och åtagandenivån höjas.

Mot denna bakgrund har vi ansett att utgångspunkterna för våra förslag bör vara att de svenska reglerna om rätt att använda samiska och finska i offentliga sammanhang skall vara att de motsvarar en åtagandenivå som minst befäster den praxis som redan idag finns när det gäller att från myndigheternas sida ge viss service på samiska och finska till dem som använder dessa språk. Helst bör åtagandenivån dock vara något högre än denna miniminivå för att ge språken ett tillräckligt starkt stöd för att kunna utvecklas. Nivån får emellertid inte bli så hög att reglerna blir praktiskt ogenomförbara eller skapar motsättningar mellan myndigheter och enskilda eller mellan dem som använder språken och majoritetsbefolkningen. Kostnader för vidtagna åtgärder måste också ligga inom en rimlig ram.

En annan fråga som måste övervägas i detta sammanhang är om regler om rätt att använda samiska i offentliga sammanhang skall utformas på samma åtagandenivå som regler om rätt att använda finska i offentliga sammanhang.

Av våra enkätsvar och övriga uppgifter att döma är det betydligt fler personer som använder finska i förvaltningsområdet för finska språket än de som använder samiska i förvaltningsområdet för samiska. Enkätsvaren visar också att det finns betydligt fler personer som behärskar finska än samiska bland dem som är statligt och kommunalt anställda i dessa områden. Detta skulle kunna tala för att regler om rätt att använda finska i kontakt med förvaltningsmyndigheter och domstolar skall utformas på en enligt konventionen högre åtagandenivå än motsvarande regler för samiska. Å andra sidan kan just den omständigheten att samiskan troligen används av färre personer användas som argument för att ge samiskan ett särskilt starkt skydd eftersom språket kan anses ha en svagare och mer hotad ställning och därmed behov av ett starkare skydd.

Vi anser dock att det finns starka skäl för att utforma regler om rätt att använda samiska och finska i offentliga sammanhang på samma åtagandenivå. Det viktigaste skälet för detta är att en skillnad i åtagandenivå när

det gäller rätten att använda samiska respektive finska i offentliga sammanhang skulle kunna uppfattas som att språken bedömts som olika skyddsvärda från officiellt håll. Detta vore enligt vår uppfattning mycket olyckligt. Ett annat skäl är att regler med olika innehåll skulle leda till att reglerna blir svårare att tillämpa. Särskilt gäller detta för myndigheter och domstolar med verksamhetsområde inom Kiruna och Gällivare kommuner där både regler om rätt att använda samiska och regler om rätt att använda finska, enligt vårt förslag skall gälla.

Vi föreslår därför att regler om rätt att använda samiska och regler om rätt att använda finska i offentliga sammanhang skall utformas så att de ger rättigheter på samma nivå.

Enkätundersökningen

För att undersöka förutsättningarna för att införa regler om rätt att använda samiska och finska i domstolar och hos kommunala, landstingskommunala och statliga förvaltningsmyndigheter och för att kunna utforma dessa på en lämplig åtagandenivå har kommittén genomfört en omfattande enkätundersökning.

Undersökningen har syftat till att kartlägga i vilken mån förvaltningsmyndigheter och domstolar i de geografiska områden där språken används av hävd förfogar över personal som behärskar samiska respektive finska och i vilken mån man redan idag använder dessa språk i sin verksamhet. I de enkäter som sänts till kommunerna har även frågor om användning av samiska och finska i viss kommunal serviceverksamhet såsom barnomsorg, fortbildning av lärare i grundskola och gymnasium och inom äldreomsorgen förekommit.

Enkäter med frågor som berör användning av samiska i kommunal förvaltning och verksamhet har sänts till de kommuner inom det geografiska område där språken används av hävd och där språken fortfarande kan antas användas i tillräcklig omfattning för att motivera regler om rätt att använda samiska och finska i kommunal förvaltning och verksamhet.

När det gäller användningen av samiska har enkäter sänts till följande kommuner; Krokoms kommun, Strömsunds kommun, Arjeplogs kommun, Jokkmokks kommun, Gällivare kommun och Kiruna kommun. Enkäter som berör användningen av finska i kommunal förvaltning och verksamhet har sänts till, Haparanda kommun, Övertorneå kommun, Pajala kommun, Kiruna kommun och Gällivare kommun.

Enkäter med frågor som berör användningen av samiska och finska hos statliga förvaltningsmyndigheter har mot bakgrund av var samiska och finska används av hävd och fortfarande kan antas användas i tillräcklig utsträckning sänts till Länsstyrelsen i Norrbottens län och samtliga statliga

myndigheter med verksamhetsområde i Norrbottens län.

Enkäter med frågor som berör användningen av samiska och finska inom rättsväsendet har sänts till domstolar med domsagor som omfattar de områden där samiska och finska används av hävd och fortfarande kan antas användas i tillräcklig utsträckning, nämligen, Bodens tingsrätt, Gällivare tingsrätt, Haparanda tingsrätt, Piteå tingsrätt, Fastighetsdomstolen i Luleå och Länsrätten i Luleå.

När det gäller rätten att använda samiska och finska i kontakt med landstingskommunala förvaltningsmyndigheter har Norrbottens läns landsting, efter samma bedömning som skett för övriga myndigheter, tillskrivits med frågor om hur stora kunskaperna i samiska och finska är hos personalen vid dessa myndigheter.

Krokoms och Strömsunds kommuner har i sina enkätsvar uppgett att den personal som finns anställd inom kommunal förvaltning inte har några kunskaper i samiska. Inte heller finns någon målsättning i dessa kommuner att särskilt främja samisk kultur eller språk. Övriga kommuner har haft mer positiva svar i dessa delar.

Mot bakgrund av innehållet i enkätsvaren och de uppgifter som finns om var flest samisktalande och finsktalande i de traditionella språkområdena för dessa språk kan antas vara bosatta beslutade kommittén att besöka företrädare för Arjeplogs, Jokkmokks, Gällivare, Kiruna, Haparanda, Övertorneå och Pajala kommuner för fördjupade diskussioner om vilka konsekvenser regler om rätt att använda samiska och finska skulle kunna få för dessa kommuners förvaltningsmyndigheter och övrig kommunal verksamhet.

Kommittén har också besökt företrädare för länsstyrelsen i Norrbottens län och Norrbottens läns landsting för diskussion om de konsekvenser nya regler om rätt att använda samiska och finska hos statliga och landstingskommunala förvaltningsmyndigheter skulle kunna få.

Av enkätsvaren och de personliga kontakter vi haft kan vissa övergripande slutsatser dras.

Kunskaperna i samiska och finska är generellt sett bättre hos personal som arbetar i kommunal förvaltning och serviceverksamhet än vad den är hos personal i statlig och landstingskommunal förvaltning och personal vid domstolar.

Kunskaperna hos personalen i att tala och förstå såväl samiska som finska är större än kunskaperna i att läsa och skriva språken. Man har överlag ansett att kunskaperna hos personalen i samiska och finska inte är tillräckligt goda för att avfatta juridiskt korrekta skriftliga beslut på språken. Vid en jämförelse av hur många som till någon del behärskar samiska respektive finska visar det sig att en större andel av de anställda inom såväl, kommunala landstingskommunala som statliga myndigheter behärskar finska än samiska.

Svaren på frågorna i enkäten och de synpunkter som framförts till oss vid våra personliga besök hos olika myndigheter refereras vidare under respektive rubrik nedan.

Rättsväsendet

När det gäller rätten att använda samiska och finska i rättsväsendet uppfyller Sverige bara en av de förpliktelser som berör rätten att använda språken i rättegång, nämligen artikel 9 punkt 1a iii); att tillse att inlagor och bevisning i skriftlig eller muntlig form inte får avvisas endast av den anledningen att de är upprättade på ett landsdels- eller minoritetsspråk.

För att Sverige skall kunna ratificera minoritetsspråkskonventionen och bättre uppfylla kraven i artikel nio i konventionen anser vi därför att en rätt att använda samiska eller finska under rättegång oberoende av kunskaper i svenska bör införas. För sådana regler talar också det stora symbolvärde en lagfäst rätt att använda samiska och finska i domstol har. En sådan regel kan därmed förväntas leda till att samiskan och finskan får en starkare ställning.

Enkätsvaren från domstolarna visar att det inte finns någon personal vid dessa domstolar som har kunskaper i samiska. De anställda som har kunskaper i finska anser sig med ett undantag inte kunna avfatta ett juridiskt korrekt, skriftligt beslut på finska. Svaren visar att det bara i något enstaka fall under de senaste 20 åren förekommit att man anlitat samisk tolk vid någon domstol. Samtidigt har man uppgett att i stort sett alla samer kan tala svenska, en omständighet som med gällande regler utformning är helt avgörande för när tolk anlitas.

Tolkning till och från finska förekommer enligt enkätsvaren i 1 % av målen vid länsrätten i Luleå, vid 3—4 % av målen vid Gällivare tingsrätt och i ca 15 % av målen vid Haparanda tingsrätt.

Genomgående har man funnit det mycket svårt eller omöjligt att bedöma i hur stor utsträckning enskilda skulle välja att få använda samiska eller finska i rättegång om en rätt att använda dessa språk i stället för svenska infördes.

Mot bakgrund av vad som framkommit om kunskaperna i samiska och finska vid domstolarna i regionen anser vi det uteslutet att föreslå regler som skulle motsvara den högsta åtagandenivån i konventionens artikel 9 punkterna 1a i), b i) och c i); att domstolarna på begäran av någon av parterna skall hålla rättegången på samiska eller finska.

Däremot är det möjligt att införa en rätt för part att i mål eller ärende vid domstol använda sitt eget språk motsvarande förpliktelserna i artikel 9 punkt 1 a ii), b ii) och c ii). Likaså anser vi att det är möjligt att tillåta att handlingar eller bevisning, vid behov med hjälp av tolk eller över-

sättare, läggs fram vid domstolen på samiska eller finska och att domstolarna på begäran av den tilltalade i brottmål tillhandahåller handlingar hänförliga till det rättsliga förfarandet på dessa språk vid behov med hjälp av tolk eller översättare, motsvarande åtagandenivån i artikel 9 punkt 1 a iv), b iii) och c iii). Vi föreslår därför att en sådan rätt för part att använda samiska eller finska i mål eller ärende vid domstol införs.

När det gäller rätten att ta del av handlingar hänförliga till det rättsliga förfarandet i brottmål bör en sådan rätt, främst av kostnadsskäl, begränsas till rätt till muntlig översättning. Även om krav inte ställs på skriftlig översättning av handlingar till samiska eller finska kan det visa sig vara lämpligt att översätta vanliga skriftliga meddelanden från domstolen, såsom kallelser till muntliga förhandlingar och olika typer av förelägganden, till samiska och finska. Detta för att undvika att anlita tolk för att muntligen översätta sådana meddelanden vid återkommande tillfällen.

Den rätt att använda samiska eller finska som vi föreslår innebär att den enskilde, oavsett om han eller hon behärskar svenska får rätt att i stället för svenska tala samiska eller finska samt rätt att ge in skriftliga inlagor och presentera skriftlig eller muntlig bevisning på dessa språk. Rätten innebär också att parten har rätt att använda den varietet av samiska och finska som parten begär.

Regler med detta innehåll kan införas oberoende av den dömande personalens kunskaper i dessa språk men förutsätter att det finns kvalificerade tolkar och översättare i språken som behärskar det språk som parten begär att få använda vid domstol. Sådana tolkar finns idag för finska språket medan det är mer ovisst om de tolkar som arbetar med samiska idag har denna kompetens. Om regler om rätt att använda samiska i domstol införs bedömer dock Sametingets Språkråd att det finns tolkar som har, eller snabbt kan skaffa sig, den kompetens som krävs för att tolka i domstol.

Enligt konventionen finns en möjlighet att låta parten själv helt eller delvis ersätta de kostnader för tolk eller översättning som kan uppkomma i kontakt med rättstillämpande myndigheter. Vi anser dock att det är olämpligt att utforma svenska bestämmelser så att den som begär att få använda sitt eget språk själv skall betala de kostnader detta medför. En samisktalande eller finstalande bör enligt vår uppfattning, liksom nu gäller för den som inte behärskar svenska, få använda sitt eget språk utan att bekosta tolk eller översättare själv. Med en annan ordning riskerar rätten att använda sitt eget språk att bli urholkad till följd av att den enskilde inte har råd att bekosta tolk eller översättare.

Reglerna om rätt att använda samiska och finska i domstol skall enligt vårt förslag gälla för samtliga domstolar i mål och ärenden vid såväl

allmänna domstolar, förvaltningsdomstolar och specialdomstolar som överrätter med domsagor, som till någon del omfattar förvaltningsområdet för samiska respektive förvaltningsområdet för finska. Skälet för detta är att detta bäst överensstämmer med konventionens krav i dessa avseenden.

Statliga, landstingskommunala och kommunala förvaltningsmyndigheter

I artikel 10 punkt 1 a) finns åtaganden på olika nivåer när det gäller rätten att använda landsdels- eller minoritetsspråk hos statliga myndigheter i de regioner där språken används av hävd. Den högsta åtagandenivån innebär att myndigheten skall använda språken i sin verksamhet. Nivån därunder anger att anställd personal vid dessa myndigheter i sin kontakt med allmänheten skall använda dessa språk om den enskilde använder språket i fråga. Den tredje åtagandenivån innebär att personer som använder samiska eller finska får göra framställningar i muntlig eller skriftlig form på dessa språk och få svar på sitt språk. Den fjärde nivån ger rätt att göra muntliga eller skriftliga framställningar på samiska eller finska men inte att få svar på dessa språk och den femte nivån föreskriver endast att handlingar som ges in på samiska eller finska skall anses giltiga. Idag uppfyller Sverige den femte nivån.

Konventionens bestämmelser när det gäller rätten för enskilda att använda landsdels- eller minoritetsspråk hos kommunala eller landstingskommunala myndigheter är utformade på liknande sätt som bestämmelserna om rätt att använda språken i kontakt med statliga myndigheter. Åtagandena är dock något mer vagt formulerade. Följaktligen anges i artikel 10 punkt 2a) att användningen av landsdels- eller minoritetsspråk inom dessa myndigheter skall tillåtas eller uppmuntras och i punkten 2b) att möjligheten för dem som använder språken att göra framställningar i muntlig eller skriftlig form till myndigheterna på dessa språk skall uppmuntras. Skälet till skillnaden i formulering när det gäller de åtaganden som gäller för kommunala och landstingskommunala myndigheter jämfört med vad som gäller för statliga myndigheter anges i konventionskommentaren vara att man velat ta hänsyn till den kommunala självbestämmanderätten. Avsikten har dock inte varit att myndigheterna på kommunal nivå skall ge sämre service på landsdels- eller minoritetsspråken än de statliga myndigheterna.

Vi föreslår med hänsyn till innehållet i konventionen och konventionskommentaren att regler om rätt för enskilda att använda samiska och finska hos landstingskommunala och kommunala förvaltningsmyndigheter skall utformas på samma åtagandenivå som regler om rätt att använda samiska och finska hos statliga förvaltningsmyndigheter. Ett

gemensamt regelsystem för alla förvaltningsmyndigheter oavsett om de är statliga, landstingskommunala eller kommunala, underlättar också för de myndigheter som skall tillämpa reglerna och gör reglerna mer lättöverskådliga för den enskilde.

När omfattningen av rätten för den enskilde att använda samiska och finska hos förvaltningsmyndigheter skall bestämmas måste som vi tidigare nämnt språkkunskaperna hos myndighetspersonalen tillsammans med behovet av att använda sitt eget språk vara avgörande för vilken nivå i konventionen som sådana regler kan motsvara. De två högsta åtagandegraderna, artikel 10 punkt 1 a i) och ii), som förutsätter att hela eller stora delar av personalen vid myndigheterna behärskar samiska och finska, är med hänsyn till vad som kommit fram om personalens språkkunskaper hos myndigheter i området, omöjliga att införa i ett första skede. Den tredje nivån, artikel 10 punkt 1 a iii) som innebär att ge dem som använder samiska eller finska rätt att göra framställningar i muntlig eller skriftlig form på dessa språk och få svar på sitt språk bedömer vi däremot vara möjlig att uppnå.

Vi föreslår mot denna bakgrund, och med hänsyn till det behov som finns att få använda sitt eget språk i kontakt med myndigheter, att regler om rätt för enskilda att använda samiska respektive finska i kontakt med förvaltningsmyndigheter i ärenden som rör myndighetsutövning införs.

När det gäller *muntliga* förfrågningar från enskilda och muntliga svar från myndigheterna i sådanan ärenden kan myndigheterna i flera fall med tillvaratagande av egen personals kunskaper klara sådan service om man får begränsa sådana förfrågningar till vissa i förväg bestämda tider. I många fall måste man dock anlita tolk för att klara att uppfylla en skyldighet att ta emot muntliga förfrågningar och ge muntliga svar på samiska och finska. Detta gäller framför allt hos landstingskommunala och statliga myndigheter. Det är främst hos myndigheter som måste anlita tolk som en möjlig-het att begränsa servicen på samiska och finska till vissa i förväg bestämda tider bör finnas. Gör man detta kan de tolkar som finns att tillgå utnyttjas på ett bättre sätt eftersom de kan tjänstgöra på olika i förväg bestämda tider hos olika myndigheter.

Vi har vid våra möten med företrädare för de kommuner som vi föreslår skall ingå i förvaltningsområdet för finska respektive samiska språket funnit, att man är positivt inställd till regler som skulle ge enskilda rätt att använda samiska och finska vid muntliga kontakter med kommunala förvaltningsmyndigheter i ärenden som rör myndighetsutövning. Redan idag ges från kommunernas sida upplysningar och hjälp med tolkning till finsktalande när detta behövs. Detta gäller framför allt muntliga kontakter men också hjälp med att förklara skriftliga beslut som givits på svenska. Samisktalande uppges kunna svenska och påkallar därför inte tolkning till samiska eftersom de inte har rätt till detta med gällande regler. I de

kommuner där samiska används är man dock beredd att ge muntlig service på samiska, i vissa fall med den begränsningen att sådana förfrågningar måste ske under i förväg bestämda tider. Redan nu finns också enstaka kommunanställda inom den centrala kommunala förvaltningen som kan tala och förstå samiska.

När det gäller *skriftliga* kontakter mellan den enskilde och en myndighet finns större problem. Kunskaperna i att läsa och skriva samiska och finska är mycket sämre hos personalen vid myndigheterna än kunskaperna i att tala och förstå språken. Särskilt gäller detta kunskaperna i att skriva. Ingen av de tillfrågade förvaltningsmyndigheterna uppger sig ha personal som kan avfatta skriftliga myndighetsbeslut på samiska eller finska. För att klara att uppfylla ett sådant krav är man beroende av att anlita utomstående översättare. Förutom att skriftliga översättningar är kostsamma är de också tidskrävande. Särskilt gäller detta översättning av skriftliga beslut av myndigheter eftersom särskilt stora krav på kvalitet måste ställas på sådana översättningar.

När det gäller möjligheten att ta emot skriftliga inlagor från enskilda på samiska eller finska är möjligheten att klara detta med hjälp av egen personal något bättre. Vissa myndigheter har uppgett att det finns personal hos myndigheten som kan ta emot skriftliga inlagor från enskilda på samiska eller finska och översätta dem. Det vanligaste är dock att man måste anlita utomstående översättare även för detta arbete.

Det kan mot denna bakgrund konstateras att ju större krav som ställs på förvaltningsmyndigheterna att ta emot skriftliga handlingar på samiska och finska och att ge skriftliga svar på dessa språk ju större blir kostnaderna och ju mer tidskrävande blir handläggningen vid myndigheterna. Särskilt gäller detta om myndigheterna skall avfatta skriftliga beslut även på samiska och finska eftersom detta alltid kräver att en utomstående översättare anlitas.

I Haparanda kommun där kunskaperna i finska hos kommunanställd personal är jämförelsevis mycket goda har man beräknat att kostnaderna för att avfatta kommunala förvaltningsbeslut även på finska i ärenden där en part är finsktalande kan uppskattas till ca 2,2 miljoner kronor per år. Kostnaderna hänför sig både till det merarbete som det innebär att avfatta besluten på två språk i stället för ett och till den fortbildning av personal som krävs för att denna skall klara att avfatta juridiskt korrekta beslut på finska. Därutöver beräknar man att ytterligare 300 000 kr krävs under det första året som reglerna gäller för att starta verksamheten.

I de övriga kommuner som omfattas av våra förslag är kunskaperna enligt de uppgifter vi fått sämre än i Haparanda kommun när det gäller att skriva finska och samiska och man är därmed, i vart fall i ett inledningsskede, helt beroende av att anlita utomstående översättare om förvaltningsbeslut skall kunna avfattas även på finska och samiska. Hos

statliga och landstings-kommunala myndigheter är kunskaperna hos personalen i att skriva samiska och finska i regel ännu sämre än hos de kommunala myndigheterna.

Mot denna bakgrund anser vi att det idag är orealistiskt, såväl praktiskt som ekonomiskt, att ställa krav på förvaltningsmyndigheterna att avfatta skriftliga beslut även på samiska och finska. Rätten att skriftligt kommunicera med myndigheterna på dessa språk bör därför enligt vårt förslag begränsas till en rätt för den enskilde att lämna in skriftliga inlagor till myndigheten. De skrivelser som inkommer till myndigheten på samiska eller finska skall enligt vårt förslag biläggas ärendet tillsammans med en sammanfattande översättning till svenska av innehållet i skriften så att ärendet kan följas också av den som inte behärskar samiska eller finska.

Om en enskild använt samiska eller finska i sina skriftliga kontakter med myndigheten i ett ärende som rör myndighetsutövning bör myndighetens skyldighet begränsas till att muntligen översätta och förklara sina skriftliga svar och beslut riktade till den enskilde. För att den som använder samiska eller finska skall känna till sin rätt att få beslutet muntligen översatt till finska eller samiska skall en skriftlig upplysning på samiska eller finska om att sådan muntlig översättning eller förklaring kan ges av myndigheten, alltid följa med skrift eller beslut från myndigheten till den enskilde.

Den enskilde skall ha rätt att välja vilken varietet av samiska och finska som han eller hon vill använda vid sin kontakt med myndigheten. Myndigheten bör å sin sida vid sina muntliga kontakter, så långt möjligt, använda samma varietet av samiska och finska som den enskilde. I de fall myndigheten skall lämna skriftlig information till enskild bör myndigheten eftersträva att ge information på samma varietet av språken som den enskilde använt men när det gäller meän kieli bör det inte vara något absolut krav eftersom skriftspråket fortfarande är under utveckling och det kan vara förenat med svårigheter att skriftligen översätta myndighetsmeddelanden till meän kieli.

För att förvaltningsmyndigheterna så långt möjligt skall kunna ge samma service på samiska och finska som på svenska är det önskvärt att myndigheten så långt möjligt använder den personal som behärskar samiska eller finska hos myndigheten i kontakt med enskilda som väljer att kommunicera med myndigheterna på dessa språk. Tolk eller översättare bör bara anlitas om den egna personalen inte behärskar språken tillräckligt väl.

För att myndighetens personal skall kunna användas i så stor utsträckning som möjligt kan personalen vid olika myndigheter behöva omorganiseras och vidareutbildas. Vi föreslår därför att myndigheter som bedömer att det är nödvändigt skall få rätt att erbjuda personalen fortbildning under kortare tid för vidareutbildning i samiska och finska.

Ett annat sätt för att på sikt öka kunskaperna i samiska och finska hos myndighetspersonal är att myndigheterna vid anställning av personal kan ta hänsyn till kunskaper i samiska och finska som en merit. Vi föreslår därför att en regel införs som gör att myndigheterna utöver andra kunskaps-krav, skall betrakta tvåspråkighet i samiska och svenska eller finska och svenska som en merit vid anställning av personal hos myndigheter inom förvaltningsområdet.

Även om man organiserar arbetet vid myndigheterna så att egen personal med kunskaper i finska och samiska utnyttjas så långt möjligt för att bemöta dem som vill utnyttja rätten att använda dessa språk, kommer myndigheter i många fall vara tvungna att anlita utomstående tolkar eller översättare. För att tolkar och översättare skall kunna utnyttjas så effektivt som möjligt bör myndigheterna samordna sitt utnyttjande av tolkar och översättare och kunna begränsa muntliga kontakter med myndigheten på samiska och finska till vissa i förväg bestämda tider. Möjligheterna till tolkning per telefon/video bör så långt möjligt utnyttjas för att minska kostnaderna för tolkning hos myndigheterna.

Vi föreslår därför att myndigheterna får rätt att bestämma särskilda tider och särskild plats för samisktalandes och finsktalandes besök och telefonsamtal.

Kostnaderna för tolkning och för vidareutbildning av personal i finska och samiska bör staten stå för av samma skäl som vi ovan anförde när det gäller kostnader för tolkning och översättning i domstol. Vid valet mellan att vidareutbilda personal i finska eller samiska och att anlita tolk eller översättare måste varje myndighet beakta kostnaderna för de olika alternativen. Om det efter en tids tillämpning av de nya reglerna visar sig att många hos en viss myndighet begär att få använda samiska eller finska kan det vara mer kostnadseffektivt att vidareutbilda egen personal vid myndigheten i språk i stället för att anlita tolk. Valet bör utöver hänsynen till kostnaden också påverkas av typen av verksamhet eftersom det i viss typ av verksamhet där den personliga kontakten med myndigheten upplevs som mer betydelsefull kan vara viktigare att den egna personalen behärskar samiska respektive finska än i annan typ av verksamhet. Valet bör också påverkas av den kunskapsnivå som redan finns hos personalen i samiska och finska. Av kostnadsskäl bör det bara bli fråga om fortbildning under kortare tid, upp till en månad, för studier. Att utbilda personal som inte har några förkunskaper i samiska eller finska i dessa språk bör bara förekomma om det finns särskilda skäl till det.

Vi föreslår att beslutet att vidareutbilda personal i samiska och finska skall läggas hos respektive myndighet eftersom det är där en sammanvägning av samtliga faktorer som påverkar beslutet bäst kan göras.

Vi föreslår att myndigheterna skall sträva efter att även i övrigt ge information och upplysningar till allmänheten på samiska respektive

finska om det begärs. Blanketter och informationsblad avsedda för allmänheten skall också kunna översättas till samiska och finska, eller till tvåspråkiga versioner, när behov av detta bedöms föreligga. Bedömningen av om ett sådant behov finns, får liksom när det gäller vidareutbildning av personal, göras mot bakgrund av efterfrågan på muntlig information på samiska och finska hos myndigheterna. Om samisktalande och finstalande i stor omfattning vänder sig till myndigheten med begäran om muntlig information och råd på samiska och finska, kan det vara effektivare och mindre kostsamt att översätta myndighetens råd och anvisningar, blanketter m.m. till samiska respektive finska så att dessa finns också på dessa språk eller i tvåspråkiga svensk-samiska, finsk-svenska versioner.

Kommunal förskoleverksamhet och äldreomsorg

I konventionens artikel 10 punkt 3 behandlas rätten att få samhällsservice från förvaltningsmyndigheter på landsdels- eller minoritetsspråk. För att nå upp till konventionens krav enligt artikel 10 punkt 3 krävs att samiska och finska används inom förvaltningsområdet för samiska respektive finska i all samhällsservice från förvaltningsmyndigheter eller personer som handlar på deras uppdrag. Exempel på samhällsservice som avses är enligt konventionskommentaren, service vid sjukhus, postbefordran, transporter och elleveranser. I artikel 13 punkt 2c) behandlas ett näraliggande område nämligen rätten att bli bemött på landsdels- eller minoritetsspråk vid institutioner som erbjuder social omsorg såsom, sjukhus, pensionärshem och vårdhem.

Enligt de uppgifter vi inhämtat från kommuner, landsting och länstyrelse i förvaltningsområdet för samiska respektive förvaltningsområdet för finska, är det för närvarande inte möjligt att uppfylla kraven enligt dessa konventionsbestämmelser inom alla områden för statlig, landstingskommunal och kommunal service eller social omsorg. Kostnaderna skulle bli för höga och de praktiska problemen att genomföra sådana rättigheter för stora. Vi har mot denna bakgrund ansett att rätten att bli bemött på samiska och finska i denna del av den offentliga sektorn i ett första steg bör begränsas till de områden där de som använder språken anser att möjligheten att bli bemött på sitt eget språk är mest angelägen och kan antas leda till det bästa stödet för språkens bevarande. De områden vi med beaktande av dessa synpunkter har funnit vara mest angelägna är förskole-verksamhet och äldreomsorg.

Förskoleverksamhet på det egna språket är mycket viktig för samiskans och finskans bevarande i förvaltningsområdena eftersom språkinläringen är som intensivast under åren före skolstarten. För att de barn som

använder samiska eller finska i sina hem skall kunna utveckla en aktiv tvåspråkighet i samiska-svenska respektive finska-svenska, på det sätt som eftersträvas i konventionen, är det därför mycket viktigt att språkinläringen stöds redan i förskolan.

När det gäller omsorgen om äldre är dessa ofta de starkaste språkbärarna och bärare av samisk och tornedalsk kultur och traditioner. Det är därför viktigt för språkens och kulturens bevarande att de äldre som använder samiska och finska kan fortsätta att göra detta. Därtill kommer den omständigheten att det inom äldreomsorgen har visat sig att äldre kan förlora kunskaperna i det sist inlärd språket men behåller kunskaperna i det först inlärd språket. För denna generation kan följaktligen samiska eller finska vara det enda språk de kan kommunicera med omgivningen på. Det är mot denna bakgrund nödvändigt att kunna erbjuda äldreomsorg på samiska eller finska för dem som har dessa språk som modersmål.

I de enkäter som kommittén sänt till kommunerna har frågor ställts angående i vilken omfattning samiska och finska används i förskoleverksamhet och äldreomsorg. Svaren vi har fått har varierat men samtliga kommuner har uppgett att man har personal både inom förskolan och äldreomsorgen som behärskar samiska respektive finska. Samtliga kommuner har också uppgett sig vara positiva till att organisera förskoleverksamheten och äldreomsorgen så att den personal som behärskar samiska och finska kan användas i vården och omsorgen om de barn och äldre som använder språken. I flera kommuner sker redan en sådan samordning, permanent eller på försök. De flesta kommuner som har sådan verksamhet har rapporterat att man har goda erfarenheter av denna verksamhet.

Vi föreslår därför att kommunerna i förvaltningsområdet för samiska respektive i förvaltningsområdet för finska — då plats i förskoleverksamhet erbjuds barn — skall ge föräldrar som så önskar möjlighet att placera barnen i förskoleverksamhet där hela eller delar av verksamheten bedrivs på samiska respektive finska. Detta motsvarar konventionens krav i artikel 8 punkt 1 a iii) samtidigt som det medverkar till att artikel 13 punkt 2 delvis uppfylls. Kommunerna ges med detta förslag möjlighet att själva välja hur de vill utforma den verksamhet som erbjuds på samiska och finska.

Skälet till att vi utformat förslaget på detta sätt är att kommunerna idag erbjuder förskoleverksamhet på samiska respektive finska i varierande omfattning och i olika former. Det finns också olika förutsättningar i olika kommuner när det gäller tillgång på språkkunnig personal, personalens pedagogiska utbildning när det gäller barns tvåspråkighet och vad gäller antal barn vars föräldrar kan antas efterfråga förskoleverksamhet på samiska eller finska. De olika förutsättningarna motiverar enligt vår uppfattning att kommunerna i ett första steg får möjlighet att organisera

förskoleverksamheten enligt de resurser och den efterfrågan som finns idag. I ett senare skede kan det — om det skulle visa sig att efterfrågan på verksamhet på samiska och finska ökar och tillräckliga resurser finns — vara befogat att skärpa lagstiftningen.

När kommunerna utformar förskoleverksamhet på samiska och finska är det angeläget att sådan förskoleverksamhet utformas så att de också innehåller inslag av den kultur och de traditioner som hänger samman med språken. På det sättet stöds språken bäst. Det är också önskvärt att förskolepersonalen får utbildning i hur de bäst kan stödja barnens tvåspråkighet. Enligt uppgifter till oss förekommer detta redan i flera av kommunerna.

När det gäller äldreomsorgen föreslår vi regler som innebär att kommunerna åläggs en skyldighet att erbjuda äldreomsorg där hela eller i vart fall delar av verksamheten bedrivs på samiska respektive finska. På motsvarande sätt som gäller för förskoleverksamheten finns olika förutsättningar hos olika kommuner när det gäller att anordna äldreomsorg där personalen använder samiska eller finska. Detta gör att vi utformat vårt förslag så att kommunerna i ett första steg kan välja i vilken form och omfattning sådan verksamhet kan erbjudas.

Ett mycket viktigt inslag i äldreomsorgen är att eftersträva att en användning av samiska och finska förenas med en respekt för den samiska och tornedalska kulturen och traditionerna så att de äldre kan få ett bemötande som så mycket som möjligt liknar det de varit vana vid när det gäller språk, kultur och traditioner. Äldreomsorg med sådana inslag förekommer redan permanent eller på försök i flera av de kommuner vi besökt. För att personalen inom förskoleverksamheten och äldreomsorgen i ökad utsträckning skall ha möjlighet att bemöta barn och äldre på samiska och finska föreslår vi i likhet med vad vi gjort när det gäller personal vid övriga förvaltningsmyndigheter, att kommunen skall ha möjlighet bereda personalen fortbildning i finska eller samiska. Sådan fortbildning kan också innehålla utbildning i samisk och tornedalsk historia och traditioner samt utbildning om barns språkinläring. Liksom vi föreslagit när det gäller förvaltningspersonal bör fortbildningen begränsas till vad som anses nödvändigt med hänsyn till efterfrågan på service på samiska och finska och i första hand omfatta personal med vissa förkunskaper i dessa språk.

Så som när det gäller förvaltningspersonal föreslår vi också att kommunerna då de anställer ny personal inom förskoleverksamheten eller äldreomsorgen skall ta hänsyn till om de sökande utöver svenska också behärskar samiska eller finska. Kunskaper i samiska eller finska skall i de fall de sökande uppfyller övriga krav för anställningen ses som en ytterligare merit.

Uppföljning av regionalt tillämpliga regler om rätt att använda samiska och finska i offentliga sammanhang och uppföljning av andra regionala åtgärder

Som vi påpekat inledningsvis är de åtgärder vi föreslår skall vidtas regionalt, avsedda att stärka samiskans och finskans ställning i de geografiska områden där språken används av hävd och fortfarande används i tillräcklig utsträckning idag. Regionalt tillämpliga regler som ger enskilda rätt att använda samiska och finska i domstolar och hos förvaltningsmyndigheter i området och möjlighet till viss kommunal service på dessa språk utgör kärnan i de åtgärder vi föreslår bör tillämpas regionalt i dessa områden. Det geografiska område vi föreslår skall omfattas av våra förslag omfattar kommuner som samtliga är belägna inom Norrbottens län.

De regionalt tillämpliga åtgärderna, kan förutom att stärka språken i dessa regioner, också bidra till att lyfta fram det faktum att den samiska och tornedalska kulturen har gamla historiska rötter i Norrbotten och fortfarande är en levande del av kulturarvet där. Till detta kan också olika regionala utbildnings- och kultursatsningar bidra om utrymme för den samiska och tornedalska kulturen säkras när regionala kultur- och utbildningssatsningar sker så som vi föreslagit i föregående avsnitt. Vårt förslag om att undervisning i samisk och tornedalsk kultur och historia skall ingå som en del av undervisningen i hela landet i grundskola och gymnasieskola kommer också att bidra till att Norrbotten blir känt som den del av landet där svensk, samisk och tornedalsk kultur och språk möts.

Genom våra kontakter med länsstyrelsen och företrädare för berörda kommuner i Norrbotten vet vi att många åtgärder till stöd för samiskan och finskan och samisk och tornedalsk kultur redan vidtas idag. För att understödja detta arbete och för att följa upp vilket resultat de förslag till rikstäckande och regional lagstiftning som vi har lämnat får för samiskan och finskan i de områden där språken används av hävd, föreslår vi att en grupp ledd av länsstyrelsen och med representanter för de samisktalande och finsktalande i regionen samt representanter för kommunerna och landstinget i förvaltningsområdet för samiska och finska språket utses.

Gruppen bör som underlag för sin utvärdering av de regionalt tillämpliga lagarna och övriga åtgärder kräva in rapporter från de statliga, kommunala och landstingskommunala myndigheter som omfattas av lagen och kontrollera vilka åtgärder i övrigt som vidtagits inom skolundervisningen (inkl. förskolan), forskning och högskoleutbildning i regionen och olika slag av kulturella satsningar. Gruppen bör också kunna lämna förslag till nya eller ändrade åtgärder till stöd och skydd för språken.

Vi föreslår att gruppens arbete skall resultera i en årlig rapport som tillställs regeringen och kan användas som en del av regeringens periodiska rapportering rörande de åtgärder som vidtagits i enlighet med konventionens bestämmelser och som regeringen enligt artikel 15 i minoritets-språkskonventionen skall tillställa Europarådets general-sekreterare.

Inrättande av en grupp skulle också innebära att ett första steg tas mot att uppfylla kraven i artikel 8 punkt 1 i) — att inrätta ett övervakningsorgan med uppgift att följa vidtagna åtgärder och uppnådda framsteg i undervisningen i landsdels- eller minoritetsspråk — och ett sätt att uppfylla kravet i artikel 12 punkt 1f) — att uppmuntra deltagande från dem som använder samiska och finska vid planering av kulturell verksamhet — kunde uppfyllas för både samiska och finska.

Det övergripande kravet i artikel 7 punkt 4 — att hänsyn skall tas till de önskemål som framställs av de grupper som använder språken när åtgärder som berör dessa grupper vidtas — kunde också uppfyllas bättre om en sådan grupp inrättas.

Förslagets konsekvenser för en ratificering av konventionen

Genom våra förslag bedömer vi att artikel 9 punkt 1a ii) och iv), punkt b ii) och iii) och punkt c ii) och c iii) och punkt d) i del III kan uppfyllas för samiska och finska, liksom artikel 10 punkt 1a iii) och b) och artikel 10 punkt 2b) och punkt 4a) och b) samt artikel 13 punkt 2b), samtliga för samiska och finska. Därutöver kan artikel 8 punkt 1 i) och artikel 12 punkt 1f) samt artikel 10 punkt 3 och artikel 13 punkt 2c) delvis uppfyllas för både samiska och finska.

7.2.2 Kommunindelning och språkgränser

Kommitténs förslag: Vi föreslår att lagen (1979:411), som anger förutsättningarna för ändrad indelning i kommuner, landstingskommuner eller församlingar, skall kompletteras med en bestämmelse om att hänsyn skall tas till möjligheterna att främja samiskan och finskan när ny kommunindelning övervägs.

Jämför man de historiska språkgränserna för samiska respektive finska med kommungränserna för kommunerna i förvaltningsområdena för samiska och finska kan man konstatera att dessa inte sammanfaller. I två av de kommuner som omfattas av förslagen, Gällivare och Kiruna, talas

både svenska, samiska och finska. Samiska mest i de västra delarna av kommunerna och i norra delen av Kiruna kommun och finska mest i de östra delarna.

Ser man till konventionens krav i detta avseende framgår av bestämmelsen i artikel 7 punkt 1b) att gällande eller ny administrativ indelning av landet inte skall hindra främjandet av ifrågavarande landsdels- eller minoritetsspråk. Med hänsyn till att samtliga företrädare för de kommuner som berörs av våra förslag är positiva till en utökad rätt för dem som använder samiska och finska anser vi att gällande kommunindelning inte utgör något sådant hinder för språkens främjande.

Förutsättningarna för ändringar i den kommunala indelningen regleras i lagen (1979:411) om ändringar i Sveriges indelning i kommuner och landsting. Vid en eventuell ändring av kommunindelningen är det enligt vår uppfattning viktigt att hänsyn tas till att en sådan ny indelning inte hindrar att samiskan eller finskan främjas.

Vi föreslår därför att lagen (1979:411) som anger förutsättningarna för ändrad indelning i kommuner, landstingskommuner eller församlingar kompletteras så att det framgår att en ny kommunindelning inte får göras på ett sådant sätt att det hindrar samiskans och finskans främjande.

Förslagets konsekvenser för en ratificering av konventionen

Genom vårt förslag bedömer vi att artikel 7 punkt 1b) i del II uppfylls.

7.3 Förslag till ytterligare rikstäckande åtgärder till stöd för samiska och finska

Kommitténs förslag: Vi anser att samisktalande respektive finsktalande äldre i de kommuner där det finns tillräckligt många äldre som använder samiska respektive finska skall ges en lagfäst rätt att få hela eller delar av den äldreomsorg som erbjuds i kommunerna av personal som behärskar dessa språk. Innan ett lagförslag med denna innebörd utformas bör en översyn göras av i vilka kommuner det finns tillräckligt många äldre som använder samiska respektive finska och som är i behov av äldreomsorg samt vilka resurser som finns i dessa kommuner när det gäller personal som behärskar dessa språk.

Vi föreslår att användningen av samiska och finska inom förskoleverksamhet följs upp så att samisktalande och finsktalande barns behov att bli bemötta på sitt modersmål beaktas inom ramen för gällande lagstiftning. I samband med en sådan uppföljning bör det övervägas vilka åtgärder som kan vidtas för att förmå de kommuner där det finns tillräckligt många föräldrar som önskar att deras barn skall få förskoleverksamhet med samisktalande respektive finsktalande personal, att anordna sådan verksamhet.

Enligt vårt förslag och i enlighet med minoritetsspråkskonventionens intentioner skall reglerna om rätt att använda samiska och finska i offentliga sammanhang gälla regionalt i de områden där samiska och finska används av hävd och fortfarande används i tillräcklig utsträckning. När det gäller samiska leder detta till att de som använder samiska i sydsamiskt område och i områden utanför det traditionella samiska språkområdet inte omfattas av reglernas tillämpning. När det gäller finska kommer de som använder finska utanför det traditionella geografiska språkområdet i Tornedalen inte att omfattas av de regionala reglerna.

Från både sydsamiskt håll och sverigefinskt håll har man framhållit att de åtgärder som saknas idag och som är mest angelägna när det gäller språket är att få använda sitt eget språk inom förskola, skola och äldreomsorg i hela landet.

När det gäller undervisningen i grundskolan och gymnasieskolan i samiska och finska anser vi att de regler om rätt till modersmålsundervisning som finns uppfyller konventionens krav. Det kan dock, så som vi tidigare angett, finnas anledning för Skolverket att följa upp hur gällande regler om rätt till modersmålsundervisning och tvåspråkig undervisning tillämpas av kommunerna.

När det gäller undervisning i den kultur och historia som hänger samman med språkens historia i Sverige har vi ansett att nya regler

behövs. Vi har därför lämnat rikstäckande förslag till hur undervisningen i grundskolan och gymnasieskolan i hela landet skall omfatta den samiska, den finska, tornedalska och den romska historien och kulturen och kunskaper om det samiska, finska och romska språket. Dessa förslag kommer att omfatta också dem som använder samiska och finska i geografiska områden som ligger utanför de föreslagna regionala reglernas tillämpning.

De förslag vi lämnat när det gäller användningen av samiska och finska i förskola och äldreomsorg omfattar enbart förvaltningsområdena för finska och samiska. Så som vi påpekat ovan är det mycket viktigt att samiska och finska uppmuntras och förstärks redan under förskoletiden för att barnet skall kunna bli tvåspråkigt i framtiden. När det gäller äldreomsorgen har vi pekat på att det är ett grundläggande krav att äldre människor skall ha möjlighet att få vård och omsorg av personal som kan tala deras modersmål i de fall de äldre förlorat kunskaperna i sitt sist inlärd språk.

Vi anser därför att det är angeläget att förskoleverksamheten även utanför förvaltningsområdena, i de kommuner där det finns tillräckligt många som efterfrågar det, organiseras så att föräldrar som så önskar kan få hela eller delar av den förskoleundervisning som erbjuds deras barn på samiska respektive finska. Likaså anser vi att det är angeläget att äldreomsorgen i de kommuner där det finns tillräckligt många äldre som använder finska eller samiska, organiseras så att dessa personer kan få vård av personal med kunskaper i dessa språk.

7.3.1 Samiska och finska i äldreomsorgen

Det är mycket angeläget att samiska och finska kan användas inom äldreomsorgen med tanke på att det inom en kort tid kan förväntas finnas ett stort antal äldre som är i behov av äldreomsorg. Särskilt gäller detta äldre finsktalande. Av vår redogörelse i kapitel sex framgår att det stora flertalet finsktalande idag bor utanför de fem kommuner i Norrbotten där vi föreslår att regler om rätt att få äldreomsorg på finska skall gälla. I många fall torde det vara så att det i de kommuner där de flesta äldre finsktalande är bosatta också finns personal inom äldreomsorgen som behärskar finska. I dessa kommuner kan det bara vara fråga om att omorganisera verksamheten så att finskspråkig personal förs samman med finskspråkiga vårdbehövande.

Under år 1994 till 1996 genomförde Socialstyrelsen tillsammans med finska föreningar i landet ett projekt bl.a. för att förmå de kommuner där många äldre finsktalande är bosatta att organisera äldreomsorgen så att finsktalande äldre kunde få vård och omsorg av finsktalande personal.

Projektet beviljades stöd med 300 000 kr från Socialdepartementet. Av ett trettiotal tillfrågade kommuner med stor andel finsktalande äldre genomförde tre kommuner projekt för att anpassa äldreomsorgen efter de äldre finsktalandes behov nämligen, Ludvika, Borås och Fagersta kommuner. Resultatet av projekten i dessa kommuner har varit positivt och har redovisats i engångstidningen LEMPI, som en del av Socialstyrelsens invandrarprojekt. Projektet ligger väl i linje med minoritetsspråkskonventionens krav när det gäller att erbjuda äldreomsorg och sjuk- och hälsovård för dem som använder ett landsdels- eller minoritetsspråk på det egna språket (jfr artikel 13.2c). Det är mot denna bakgrund otillfredsställande att så få kommuner deltagit i projektet. Tidigare undersökningar från Socialstyrelsen har visat att många kommuner anser att det skulle bli kostsamt att organisera äldreomsorgen så att finsktalande får möjlighet att få vård och omsorg av finsktalande personal. Socialstyrelsen har dock redovisat en annan uppfattning. Man har påpekat att kostnaden för en omorganisering av äldreomsorgen kan kompenseras av att kostnader för anlåtande av tolk helt försvinner om kommunerna istället för enspråkig personal använder personal som både kan svenska och finska. Det har också i vissa fall visat sig att finsktalande äldre har behövt mindre vård och omsorg som en följd av att de har blivit bemötta av personal som behärskar deras eget språk.

Mot denna bakgrund anser vi att samisktalande respektive finsktalande äldre i de kommuner där det finns tillräckligt många äldre som använder dessa språk skall ges en lagfäst rätt att få hela eller delar av den äldreomsorg som erbjuds i kommunerna av personal som behärskar dessa språk.

Innan ett lagförslag med denna innebörd utformas bör dock detta föregås av en översyn av i vilka kommuner det finns tillräckligt många äldre som använder samiska respektive finska och som är i behov av äldreomsorg samt vilka resurser som finns i dessa kommuner när det gäller personal som behärskar finska respektive samiska.

Vi har gjort en sådan översyn i de kommuner som omfattas av förvaltningsområdet för finska språket och med denna översyn som grund utformat vårt lagförslag. Vår bedömning är att ett lagförslag som utarbetas på detta sätt — i samarbete med berörda parter — har bäst förutsättningar att leda till att äldre finsktalande och samisktalande får bäst möjliga vård och omsorg på sitt eget språk. Inom ramen för en sådan översyn kan också erfarenheterna från det nyss avslutade projektet LEMPI tas till vara.

När det gäller arbetet med att organisera äldreomsorgen för samisktalande utanför förvaltningsområdet för samiskt språk är situationen delvis en annan än för äldre finsktalande. Antalet äldre som använder samiska är betydligt mindre än antalet finsktalande. När det gäller äldre samisktalande bör det därför inom ramen för den översyn som vi föreslår, undersökas om de kommuner där samisktalande äldre är bosatta kan samarbeta

för att anordna äldreomsorg med samisktalande personal. Det kan också vara lämpligt att samarbeta med de kommuner vi har föreslagit skall ingå i förvaltningsområdet för samiskt språk och där vi har föreslagit att äldreomsorg med samisktalande personal skall finnas.

7.3.2 Samiska och finska i förskoleverksamhet

Så som vi angett ovan är det också angeläget att förskoleverksamhet (inklusive s.k. sexårsverksamhet) på samiska och finska erbjuds föräldrar till barn med samisktalande respektive finsktalande barn.

När det gäller förskoleverksamhet med samisktalande respektive finsktalande personal är vi dock inte beredda att föreslå lagstiftning av motsvarande innebörd som den vi föreslagit när det gäller äldreomsorgen. En orsak till detta är att redan gällande regler om bidrag för enskild förskoleverksamhet ger möjlighet för de föräldrar som så önskar att för sina barn anordna förskoleverksamhet där verksamheten bedrivs på samiska eller finska. Sådana förskolor finns också redan idag. Mot bakgrund av att det enligt konventionen är angeläget att stödja landsdels- eller minoritets-språken redan under förskoletiden är det viktigt att bidragsreglerna för enskilda förskolor med inriktning på samiska respektive finska inte försvårar sådan verksamhet.

När det gäller den kommunala förskoleverksamheten anser vi att behovet av att bemöta barnen på samiska respektive finska skall beaktas inom ramen för kommunernas skyldighet att erbjuda förskoleverksamhet utifrån varje barns behov (se Socialtjänstlagen 13b § st 3). Så som vi tidigare har utvecklat har de barn som använder samiska respektive finska som modersmål ett stort behov av att bli bemötta på sitt språk för att kunna utveckla en aktiv tvåspråkighet.

Mot denna bakgrund anser vi att en översyn bör göras av i vilken utsträckning barnens behov av att bli bemötta på samiska respektive finska uppfylls i den kommunala barnomsorgen. Inom ramen för en sådan översyn bör det övervägas vilka åtgärder som kan vidtas för att förmå de kommuner där det finns många samisktalande respektive finsktalande barn i förskoleåldern att organisera förskoleverksamheten så att någon del av förskoleverksamheten i dessa kommuner, om föräldrarna begär det, bedrivs på finska respektive samiska.

Det finns olika sätt att organisera sådan verksamhet. Oavsett om man väljer helt tvåspråkiga daghem eller verksamhet där samiska eller finska bara används viss tid på dagen eller i veckan tror vi att det är nödvändigt med ett samarbete både mellan kommunerna och inom kommunerna för att samisk respektive finsk undervisning över huvud taget skall kunna komma till stånd.

8 Kostnader och finansiering

8.1 Kostnader för rikstäckande åtgärder

Våra förslag till rikstäckande åtgärder till skydd och stöd för de svenska landsdels- eller minoritetsspråken innebär i huvudsak att vi föreslår åtgärder inom en rad sakområden med syfte att dessa språk och den kultur och historia som hänger samman med språken skall få en tillräcklig andel av det statliga stöd som redan idag utgår till exempelvis forskning och utbildning samt olika kultursatsningar. Förslagen innebär därför i många fall inte några kostnadsökningar för staten utan är avsedda att leda till en omfördelning av tillgängliga medel.

Våra förslag om stöd för *utbildning och forskning* i språken vid åtminstone ett universitet eller en högskola för vardera språket och för stöd till åtminstone en *folkhögskola* för vardera språket där undervisning i språk och kultur kan äga rum är förslag som kan finansieras genom att det statliga stöd som redan idag ges till universitet och högskolor och till folkbildningen omfördelas så att en del av stödet inriktas på direkt stöd för utbildning och forskning i, och på dessa språk och den kultur som hänger samman med språken. Våra förslag i denna del kommer därför inte att leda till ökade kostnader utan till en omfördelning av tillgängliga medel.

Detsamma gäller förslagen om hur *statligt stöd till massmedia, litteratur och kultursatsningar av olika slag* skall utformas. Även här föreslår vi att ändringar i gällande regler om fördelning av statligt stöd till bl.a. utgivning och spridning av tidskrifter och litteratur på landsdels- eller minoritetsspråken och stöd för upprättande/upprätthållande av arkiv så att landsdels- eller minoritetsspråken garanteras visst statligt stöd när sådana medel fördelas. Förslagen leder således till en omfördelning av de medel som idag anslås till stöd för olika slag av kultur, inte till ökade kostnader.

Vårt förslag om *ändring i läroplanerna för grundskolan och gymnasieskolan* innebär att innehållet i undervisningen i exempelvis ämnena historia och samhällskunskap skall ändras så att alla elever får undervisning om de svenska landsdels- eller minoritetsspråkens historia i Sverige och om den kultur som språken är en del av samt om deras plats i samhället idag. Sådan undervisning är tänkt att rymmas inom den undervisningstid som gäller idag. Den ändrade inriktning vi föreslår för lärarutbildningen och fortbildning av lärare — som en följd av föreslagna

ändringar i läroplanerna — är, så som vi utformat dem, inte heller avsedd att leda till ökade kostnader för stat och kommun.

När det gäller våra förslag till *ändrade villkor för sändningsrätten för radio- och TV-programföretagen i allmänhetens tjänst* innebär dessa att vi föreslår att också romani chib skall ges ett särskilt utrymme i programverksamheten. De kostnader detta förslag kan medföra kan täckas genom en omfördelning av de medel programföretagen har att disponera.

Vårt förslag om att Sverige skall verka för att samiskan, finskan och romani chib och de kulturer som hänger samman med språken skall få ett större utrymme inom det *nordiska samarbetet* kommer inte heller att medföra nya kostnader utan kan genomföras inom ramen för gällande medelstillsättning.

När det gäller vårt förslag om att statligt stöd i tillräcklig omfattning skall ges organisationer som arbetar för frågor som hänger samman med skydd och stöd för landsdels- eller minoritetsspråken har vi föreslagit att utformningen och storleken och formen för sådant stöd skall utredas vidare.

Vi har föreslagit att *viss lagstiftning skall översättas till samiska, finska och romani chib*. Kostnaden för vårt förslag kan beräknas till sammanlagt ca 60 000 kr för översättning.

8.2 Kostnader för regionalt tillämpliga åtgärder

Domstolar

Vårt förslag omfattar rätt för part att i mål eller ärende hos domstol använda samiska inom förvaltningsområdet för samiska språket och rätt att använda finska i förvaltningsområdet för finska språket. De allmänna domstolar som berörs är de som har en domsaga som till någon del omfattar förvaltningsområdena, dvs. tingsrätterna i Haparanda, Gällivare, Boden och Piteå samt specialdomstolar med domsagor som omfattar någon del av förvaltningsområdena. Därutöver omfattas länsrätten i Luleå. Om part använt samiska eller finska i underrätten har parten också rätt att använda detta språk i överrätterna om målet eller ärendet överklagas dit.

Av svaren på våra enkäter framgår att finsk tolk idag används i ca 15 % av samtliga mål vid Haparanda tingsrätt, i ca 3—4 % vid Gällivare tingsrätt och i ca 1 % av målen vid länsrätten i Luleå. När det gäller samiska uppges att tolk i stort sett aldrig förekommer. Vid Haparanda tingsrätt har man uppgett att man till följd av det stora antal finsktalande personer som finns i domsagan bedömer att tolk kommer att behöva användas i ytterligare ca 250 mål om våra förslag genomförs. Vid övriga

domstolar har man inte ansett sig kunna göra någon sådan bedömning.

Det är så som vi angett i avsnitt 9.2 mycket svårt att bedöma hur stor andel av den samisktalande och finsktalande befolkningen i området som kommer att välja att använda samiska och finska hos domstol. En svårighet vid en bedömning av detta slag är att det inte finns uppgifter om hur många personer som använder samiska och finska i de geografiska områden som reglerna enligt vårt förslag skall omfatta. En annan svårighet är att uppskatta hur stor andel av dem som använder språken som kommer att utnyttja att rätten använda sitt eget språk i domstol.

När det gäller hur många parter som kommer att utnyttja en rätt att använda *samiska* som part vid domstol anser vi att en utgångspunkt för en sådan beräkning kan vara hur många personer av dem som anmält sig till Sametingsvalets röstlängd år 1997 som bor i förvaltningsområdet för samiskt språk. De som anmält sig till röstlängden kan förväntas vara de som är mest aktiva i olika frågor med samisk anknytning och därför också mest benägna att utnyttja en rätt att använda samiska vid domstol. Av de totalt 5 990 personer som anmält sig till röstlängden är ca hälften eller 3 000 bosatta i förvaltningsområdet för samiskt språk.

Om man antar att ca 2 % av den samiska befolkning som anmälde sig till Sametingsvalets röstlängd uppträder varje år som part i mål eller ärende vid domstol (denna siffra baseras på ett beräknat riksgenomsnitt av hur många svenska medborgare som uppträder som part i ärende eller mål vid domstol under ett år) skulle detta motsvara ca 60 personer. Det är mot de uppgifter om språkkunskaper i samiska hos den samiska befolkningen som vi redovisat tidigare inte troligt att samtliga dessa skulle välja att använda samiska vid domstol. Vid en samlad bedömning tror vi därför att det är rimligt att anta att part kommer att begära att få använda samiska i ca 50 mål eller ärenden per år. Om man beräknar att förhandlingstiden i mål med samisktalande part i genomsnitt uppgår till 2 timmar per mål eller ärende kostnaderna för tolkning och översättning i dessa mål och ärenden beräknas till totalt ca 100 000 kr per år, varav ca 50 000 kr för översättning av inkommande skrivelser på samiska.

När det gäller kostnader för våra förslag om rätt att använda *finska* vid domstol har Haparanda tingsrätt som omfattar tre av de fem kommuner som omfattas av våra förslag bedömt att våra förslag kommer att leda till att tolk/översättare kommer att begäras i ytterligare 250 mål per år, eller i sammanlagt ca hälften av alla mål vid tingsrätten. I de tre kommuner som ingår i Haparanda tingsrätts domsaga kan merparten av de finsktalande bedömas vara bosatta. Läggs till detta de mål och ärenden som kan beräknas förekomma vid Gällivare tingsrätt med en domsaga som omfattar Gällivare och Kiruna kommuner samt vid länsrätten i Luleå och specialdomstolarna kan det enligt vår uppfattning uppskattas att parter kommer att begära att få använda finska i ytterligare ca 300 mål eller

ärenden per år till en beräknad kostnad om ca 600 000 kr per år, varav hälften för översättning av inkommande skrivelser på finska.

Den sammanlagda kostnaden för en rätt att få använda samiska och finska som part vid domstol i förvaltningsområdena för samiska och finska kan således uppskattas till 700 000 kr årligen.

Kommunala förvaltningsmyndigheter

Det är av samma skäl som när det gäller våra förslag till rätt att använda samiska och finska vid domstol svårt att bedöma vilka kostnader våra förslag om rätt att använda språken hos kommunala förvaltningsmyndigheter kommer att leda till.

En jämförelse som kan göras är med de kostnader som den norska lagen om rätt att använda *samiska* medfört. I Norge uppgick kostnaderna för samelovens språkregler i förvaltningsområdet för samiskt språk (sex kommuner med sammanlagt ca 17 000 invånare) år 1995 till 16,5 miljoner norska kronor. I detta belopp är inte kostnaderna för att använda samiska inom rättsväsendet inräknade. Däremot ingår såväl statliga som lokala myndigheters kostnader för att bemöta enskilda på samiska i tal och skrift.

I det norska förvaltningsområdet för samiska är samer i majoritet av den totala befolkningens mängden i kommunerna. Det kan vid en bedömning av hur många samer som finns i de sex kommunerna antas att antalet samisktalande är betydligt fler än inom det område vi föreslår som förvaltningsområde för samiskt språk. De norska reglerna om rätt att använda samiska i kontakt med myndigheter går också betydligt längre än vad vårt förslag gör när det gäller rätten till skriftlig kommunikation med myndigheter, något som är mer kostnadskrävande än muntlig kommunikation.

När det gäller rätten att använda samiska vid kommunala förvaltningsmyndigheter lämnade också Samerättsutredningen (SOU 1990:91) ett förslag om rätt att kommunicera skriftligen och muntligen med kommunala förvaltningsmyndigheter på samiska samt rätt att få kommunala förvaltningsbeslut avfattade på samiska. Där beräknades kostnaderna för Kiruna och Gällivare kommun (med en beräknad samisk befolkning om ca 2 500 samer i Kiruna kommun) till 450 000 kr vardera. Denna summa omfattade kostnaderna för en heltidsanställd tolk/översättare per kommun samt informations- och administrationskostnader om 170 000 kr. Kostnaderna för information, och administration beräknade man skulle sjunka efter det första året till 120 000 kr per kommun och år.

Beräkningen byggde på ett antagande om att endast 5 % av de samer som bodde i Kiruna kommun, eller 150 personer skulle använda sig av

rätten att skriva till kommunerna på samiska. Mot bakgrund av hur många samisktalande som kunde tänkas förekomma i kommunala ärenden under ett år beräknade Samerättsutredningen att samiska språket skulle användas i ett 50-tal ärenden per år och kommun.

När det gäller rätt att använda *finska* hos kommunala förvaltningsmyndigheter har Haparanda kommun gjort beräkningar av vilka kostnader en rätt att kommunicera med kommunala förvaltningsmyndigheter i tal och skrift på finska skulle medföra för kommunen. Deras beräkningar bygger på ett diskussionsunderlag från oss innebärande en skyldighet för kommunen att parallellt med svenska också avfatta skriftliga myndighetsbeslut på finska. Det förslag som fanns i diskussionsunderlaget gick därmed längre än det förslag vi nu lägger fram.

I Haparanda kommun räknar man med att ca 40% av kommuninvånarna, eller ca 5 000 personer kommer att välja att kommunicera på finska med myndigheterna om en sådan rätt införs. Inom exempelvis Individ- och familjeomsorgen har man beräknat att enskilda i ca 1 500 ärenden per år skulle välja att använda finska. Mot denna bakgrund har man uppskattat den totala kostnaden för samtliga ärenden där finska kan beräknas bli använt samt kostnader för översättning av blanketter och informationsmaterial från kommunala förvaltningsmyndigheter till 2,2 miljoner årligen. Därutöver har man beräknat en kostnad för det första året om ca 300 000 kr för att starta verksamheten. Beräkningarna grundar sig på att muntliga kontakter på finska kan skötas med hjälp av egen befintlig personal medan skriftliga översättningar från finska till svenska och skriftligt avfattade beslut på finska skulle kräva sex ytterligare handläggare samt utbildning av egen personal. Man har beräknat att kostnaderna för utbildning per år kommer att uppgå till 70 000 kr samt för administration till 200 000 kr per år.

Både de kostnader som uppkommit för de norska lagbestämmelserna om rätt att använda samiska och de beräkningar som gjorts av Samerättsutredningen och Haparanda kommun bygger på att det finns regler som ställer krav på myndigheterna att skriva svar på samiska respektive finska och att avfatta beslut på dessa språk. Sådana krav på skriftlig kommunikation på språken är det som ställer störst krav på myndigheterna när det gäller tillgång till språkkunnig personal och är därmed det mest resurskrävande.

Enligt våra förslag skall myndigheterna emellertid bara ha skyldighet att muntligen kommunicera med enskilda på samiska och finska samt skyldighet att översätta inkommande skrivelser på samiska och finska från enskilda till myndigheten till svenska i den mån det behövs för att kunna följa ärendets gång. En sådan skyldighet är betydligt mindre resurskrävande än skyldighet för myndigheterna att kommunicera skriftligt med enskilda och kommer därmed att leda till lägre kostnader.

I de fall där myndighetens personal talar och förstår samiska eller finska kan myndigheten till största delen förväntas klara de föreslagna lagarnas krav med hjälp av egen personal. I huvudsak kan då anlitage av utomstående begränsas till översättning av inkommande skrivelser på samiska och finska när detta anses nödvändigt för ärendets behandling. När det gäller finska kan i många fall den egna personalen även klara detta arbete. Kunskaperna i samiska hos kommunanställd personal är i regel sämre så att man i de fall det finns samisktalande personal troligen inte kan klara översättning av inkommande skrivelser på samiska utan måste anlita utomstående översättare för sådant arbete.

Vi anser mot denna bakgrund att kostnaderna för våra förslag när det gäller kommunala förvaltningsmyndigheter kommer att vara betydligt lägre än de beräkningar och uppgifter om kostnader som hänför sig till lagstiftning innebärande omfattande skyldighet att avfatta skrivelser och beslut på samiska och finska.

I exempelvis Haparanda kommun skulle mot bakgrund av de kunskaper i finska språket som där uppges finnas hos kommunanställd personal kostnaderna för våra förslag begränsa sig till viss fortbildning av redan kommunanställd finskspråkig personal samt vissa ökade kostnader för administration och översättning av viss information/blanketter till finska. Därtill kommer kostnader för att i vissa fall anlita utomstående översättare för att översätta inkommande skrivelser från finska till svenska. De sammanlagda kostnaderna för vårt förslag i Haparanda kommun kan mot denna bakgrund beräknas till 300 000 kr per år samt en kostnad om 100 000 kr det första året för att starta verksamheten. Den sista siffran inkluderar översättning av blanketter m.m. till finska, viss fortbildning av egen personal och kostnader för administration och information till allmänheten om reglernas innehåll och tillämpning.

För övriga kommuner inom förvaltningsområdet för finska språket kan antalet kommuninnevånare som väljer att använda finska i kontakt med kommunala förvaltningsmyndigheter antas bli betydligt lägre än i Haparanda kommun. Å andra sidan kommer behovet av att anlita tolk eller översättare förmodligen att vara större eftersom språkkunskaperna i finska hos kommunanställda i dessa kommuner är något sämre än i Haparanda. Särskilt gäller detta förmågan att läsa finska och översätta skrifter på finska till svenska. Vi räknar i dessa kommuner med en årlig genomsnittlig kostnad per kommun om ca 150 000 kr per år samt en kostnad om 100 000 kr för det första året för att starta den nya verksamheten.

Kostnadsberäkningarna i Samerättsutredningen skiljer sig mycket från Haparanda kommuns beräkningar när det gäller hur stor andel av befolkningen som kan antas utnyttja sin rätt att använda sitt eget språk i ärenden hos kommunala myndigheter. Detta kan bl.a. förklaras av att

samisktalande i regel behärskar svenska bättre än många finsktalande i Haparanda kommun och kunskaperna i svenska kan antas påverka benägenheten att välja att använda sitt eget språk.

Vi tror dock att benägenheten att utnyttja en rätt att använda samiska i ärenden hos kommunala myndigheter har ökat sedan Samerättsutredningen gjorde sina beräkningar. Sametinget har nu funnits ett antal år och kan genom sitt arbete antas ha ökat benägenheten hos dem som använder samiska att använda sitt eget språk. Vi har också genom enkätsvar och de besök vi gjort i kommuner inom det samiska förvaltningsområdet fått uppgifter som tyder på att samisktalande väljer att använda samiska i allt större utsträckning.

Även om vi tror att samisktalande kommer att utnyttja sin rätt att använda samiska i större utsträckning än vad Samerättsutredningen bedömde skulle ske, är vårt förslag mindre resurskrävande än vad Samerättsutredningens var. Vi bedömer därför att kommunerna kan klara att uppfylla sin skyldighet att ge muntliga svar på samiska och ta emot skrivelser och muntliga förfrågningar m.m. på samiska med hjälp av egen samisktalande personal samt med anlitan av tolk/översättare motsvarande en tjänst som tolk/översättare för samtliga fyra kommuner i förvaltningsområdet. Detta under förutsättning att tolkning till och från samiska erbjuds under vissa i förväg bestämda tider i varje kommun och kan ske per telefon/video.

Kostnaden för tolkning/översättning till och från samiska kan mot denna bakgrund beräknas till 500 000 kr per år för samtliga kommuner samt en kostnad om 100 000 kr årligen per kommun för administration, information och fortbildning av personal. Till detta kommer en kostnad för att introducera de nya reglerna det första året som kan beräknas till 100 000 kr vardera för Arjeplog och Jokkmokks kommuner. För Kiruna och Gällivare kan kostnaderna de första året beräknas till 50 000 kr per kommun eftersom de bör kunna samordna introduceringen av de båda lagarna om rätt att använda samiska respektive rätt att använda finska till viss del.

Slår man samman dessa kostnader skulle kostnaden för våra förslag till regler om rätt att använda samiska och finska hos kommunala förvaltningsmyndigheter uppgå till 1,4 miljoner kronor årligen samt till 800 000 kr för första året reglerna införs.

Kommunal förskoleverksamhet och äldreomsorg

Så som våra förslag är utformade när det gäller förskoleverksamhet och äldreomsorg innebär de att kommunerna skall anordna viss verksamhet på samiska och finska inom förskolan och äldreomsorgen. I samtliga

kommuner uppges att personal som kan samiska och finska redan finns anställd inom både förskoleverksamheten och äldreomsorgen.

Formen för sådan verksamhet får kommunerna enligt våra förslag själva bestämma med hänsyn till varje kommuns förutsättningar. Detta innebär att kostnader ej skall behöva uppstå för att anställa språkkunnig personal.

Däremot kommer vissa kostnader för fortbildning av personal och initiala kostnader för omorganisation av verksamheten och administration att uppkomma, exempelvis till följd av att tvåspråkig förskoleverksamhet koncentreras till någon eller några förskolor i kommunerna. Motsvarande kan gälla för äldreomsorgen. Kostnaderna för fortbildning av personal i förskoleverksamheten och äldreomsorgen kan beräknas till ca 50 000 kr årligen per kommun i Arjeplogs, Jokkmokks, Haparanda, Övertorneå och Pajala kommuner samt till 100 000 kr för vardera Kiruna och Gällivare kommuner där verksamhet enligt vårt förslag skall erbjudas både på samiska och finska. Därutöver kan en initialkostnad för det första året då reglerna införs beräknas till 150 000 kr vardera för Arjeplogs, Jokkmokks, Haparanda, Övertorneå och Pajala kommuner samt till 300 000 kr vardera för Gällivare och Kiruna kommuner.

Den sammanlagda kostnaden för att erbjuda viss förskoleverksamhet och äldreomsorg på samiska respektive finska i samtliga kommuner kan således beräknas till 450 000 kr årligen samt 1 350 000 kr för det första året.

Landstingskommunala och statliga förvaltningsmyndigheter

När det gäller landstingskommunala och statliga förvaltningsmyndigheter anser vi att kostnaderna för våra förslag om rätt för enskilda att använda samiska och finska i ärenden som rör myndighetsutövning, i stor utsträckning kommer att hänföra sig till kostnader för att anlita tolk och översättare eftersom kunskaperna i samiska och finska hos personal vid dessa myndigheter i regel är sämre än kunskaperna hos kommunalt anställd förvaltningspersonal.

För att kostnaderna skall kunna begränsas måste möjligheterna att begränsa allmänhetens kontakter med myndigheterna på samiska och finska till vissa tider utnyttjas liksom möjligheterna till tolkning via telefon och video. Om så sker anser vi att samtliga dessa myndigheters behov av tolkning och översättning kan klaras av med hjälp av motsvarande en och en halv tolk/översättartjänst för samiska och en och en halv tolk/översättartjänst för finska. Därutöver tillkommer vissa kostnader för administration.

Sammanlagt kan kostnaderna för de statliga och landstingskommunala myndigheterna beräknas till ca 2 miljoner årligen samt ytterligare ca 1/2

miljon för det första årets introduktion av de nya reglerna och översättning av visst informationsmaterial, blanketter m.m.

Övriga regionala åtgärder

Vi har föreslagit att villkoren för statligt stöd för regionala utbildningssatsningar och kultursatsningar skall utformas så att samisk och tornedalsk kultur och språk får en tillräcklig andel av de statliga medel som redan idag utgår till sådana satsningar. Liksom när det gäller flera av våra förslag till rikstäckande åtgärder anser vi att detta skall ske genom en omfördelning av de medel som redan idag avsätts till sådana satsningar. Våra förslag i denna del leder därför inte till ökade kostnader.

Vi har också föreslagit att en grupp under ledning av länsstyrelsen i Norrbottens län skall utses för att bl.a. följa upp resultatet av de regionala reglerna om rätt att använda samiska och finska i domstol och hos förvaltningsmyndigheter samt följa hur utvecklingen i övrigt varit när det gäller att stödja och stärka samiskans och finskans ställning i regionen. Denna grupps arbete kommer att medföra kostnader för sammanträden ett par gånger årligen samt kostnader för arbete med framställningen av den rapport som vi föreslagit gruppens arbete skall resultera i. Kostnaderna för gruppens arbete anser vi kan beräknas till ca 100 000 kr.

8.3 Finansiering

De flesta av våra förslag till rikstäckande åtgärder har vi föreslagit skall finansieras genom en omfördelning av tillgängliga medel för utbildning och forskning, folkbildning, kulturstöd och för nordiskt samarbete. Tanken bakom detta är att landsdels- eller minoritetsspråken skall stödjas inom alla samhällssektorer med medel som avsätts för respektive sektor.

Initialkostnaderna för våra förslag i övrigt uppgår enligt våra uppskattningar till 3,25 miljoner. Därefter uppskattar vi att de årliga kostnaderna kommer att uppgå till 4,65 miljoner. Kostnaderna hänför sig till översättning av vissa författningar till samiska, finska och romani chib samt till våra förslag till regionalt tillämpliga åtgärder.

Utgångspunkten för finansiering av dessa förslag anser vi bör vara att de kostnader som förslagen kommer att medföra skall täckas av de medel som framdeles skall avsättas för den av riksdagen nyligen antagna integrationspolitiken.

Genom beslutet om en integrationspolitik har riksdagen bl.a. slagit fast att den generella politiken på alla nivåer skall utformas med utgångspunkt från att Sverige är präglad av etnisk och kulturell mångfald. En rad åtgärder som utgår från och tar hänsyn till denna mångfald finns med som

underlag till beslutet (jfr prop.1997/1998:16, Sverige, framtiden och mångfalden — från invandrarpolitik till integrationspolitik).

Integration, så som vi uppfattar begreppet, bygger på ett ömsesidigt utbyte mellan minoriteterna och mellan minoriteter och majoriteten där strävan efter flerspråkighet är en viktig del för att uppnå integration mellan olika grupper. Rätten att använda samiska, finska och romani chib vid sidan av svenska är ett sätt att integrera våra historiska minoriteter och majoriteten med varandra och innebär ett stort steg i riktning mot ett mångkulturellt samhälle. Vi anser därför att kostnaderna för våra förslag på sikt skall finansieras med medel avsedda för integrationspolitiska åtgärder.

Så som den nya integrationspolitiken ser ut idag omfattar den invandrare men inte de historiska minoritetsgrupperna eller landsdels- eller minoritetsspråken. En förutsättning för att kostnaderna för våra förslag skall kunna täckas inom ramen för åtgärder inom integrationspolitiken är därför att denna också kan omfatta de historiska landsdels- eller minoritetsspråken och dem som använder dessa språk och att ytterligare medel som en följd av detta tillförs.

I avvaktan på att så skall ske föreslår vi att kostnaderna för våra förslag till regionala regler om rätt att använda samiska respektive finska hos statliga förvaltningsmyndigheter (utom länsstyrelsen) och domstolar skall täckas genom en omfördelning av medel avsatta för respektive myndighet. Kostnaderna för att använda samiska och finska inom rättsväsendet skall följaktligen belasta anslagen till rättsväsendet och kostnaderna för statliga myndigheter respektive myndighets budget.

När det gäller de kostnader som kommer att belasta landstingskommunala myndigheter, kommunala myndigheter och länsstyrelsen anser vi dock inte att det är rimligt att dessa myndigheter, ens under en övergångsperiod, skall bära kostnaderna själva. Intresset av att ha en tvåspråkig förvaltning i dessa områden är inte bara lokalt utan också nationellt. Den kostnad som uppstår för att vid sidan av svenskan införa samiska och finska så att den offentliga förvaltningen blir tvåspråkig bör därför bäras nationellt. För detta talar också den omständigheten att kommuner och regionala organ i området i många fall har en hårt ansträngd ekonomi.

Vi anser därför att dessa kostnaderna skall täckas av statliga medel. Detsamma gäller för våra förslag om rätt att få förskoleverksamhet och äldreomsorg på samiska respektive finska. Vi har beräknat kostnaderna för våra förslag i dessa delar till 1,85 miljoner årligen samt 2,15 miljoner det första året reglerna införs. Med tanke på att kostnaderna är förhållandevis begränsade kan dessa i ett första skede — innan ramarna för integrationspolitiken och de medel som skall avsättas för denna fastställts — finansieras inom ramen för de medel som avsätts för statligt regionalt stöd exempelvis inom ramen för det statliga utjämningsbidraget till

kommuner och landsting samt anslaget för regionala utvecklingsinsatser det s.k. länsanslaget. Vi föreslår att de kostnader om 100 000 kr årligen som den föreslagna gruppen under ledning av länsstyrelsen i Norrbottens län kommer att medföra, skall finansieras på samma sätt.

På sikt kan flerspråkigheten i regionen och den ökade självkänsla med följande positiva effekter ekonomiskt och socialt i regionen leda till att kostnaderna delvis uppvägs av dessa effekter och därmed kan det statliga stödet minska.

En annan möjlig finansieringskälla är EG:s strukturfonder. Möjligheten att delvis finansiera kostnaderna för regionala åtgärder till stöd och skydd för samiska och finska och dess kultur via Europeiska Regionala utvecklingsfonden bör undersökas.

Slutligen vill vi påpeka att ett av Sametingets uppgifter är att värna om det samiska språket. Viss del av våra förslag bör därför kunna finansieras av de statliga medel som Sametinget tilldelas för sin verksamhet.

9 Skall Sverige ratificera minoritetsspråkskonventionen?

Kommitténs förslag: Vi anser att Sverige skall ratificera minoritetsspråkskonventionen för samiska och finska inklusive meän kieli som historiska landsdels- eller minoritetsspråk med en historisk geografisk bas i Sverige och för romani chib som ett historiskt territoriellt obundet språk i Sverige.

Enligt våra direktiv skall vi ta ställning till frågan om Sverige skall ansluta sig till minoritetsspråkskonventionen. Vi anser vid en samlad bedömning att Sverige bör göra detta.

Flera av de skäl som finns för en svensk anslutning återfinns i konventionens ingress och i kommentaren till denna. I ingressen betonas att värnandet om de historiska landsdels- eller minoritetsspråken i Europa bidrar till att upprätthålla och utveckla Europas kulturella rikedom och traditioner. I konventionskommentaren framhålls att Europa alltid varit flerspråkigt och att den språklig mångfalden är en av de värdefullaste delarna av det gemensamma europeiska kulturarvet. Ett värnande av landsdels- eller minoritetsspråken, varav somliga riskerar försvinna, är därmed ett sätt att värna om det gemensamma kulturarvet. Ett stöd för bevarandet av språken ses också som ett bidrag till byggandet av ett Europa som i enlighet med de ideal som Europarådets medlemmar har bara kan grundas på pluralistiska principer.

En annan aspekt som betonas är rätten för dem som använder landsdels- eller minoritetsspråk att få använda sitt eget språk i såväl det privata som det offentliga livet i det land där de är medborgare. Denna rätt betecknas i ingressen till konventionen som en omistlig rättighet som stämmer överens med värnandet om mänskliga rättigheter i FN och Europarådet.

I konventionskommentaren påpekas att många av dem som använder landsdels- eller minoritetsspråk har kommit i minoritetsställning till följd av gränsdragningen mellan de nuvarande nationerna i Europa. Det egna språket är för många av dessa minoriteter en mycket viktig del av deras identitet. Ett erkännande av landsdels- eller minoritetsspråken i enlighet med konventionen kan därför medverka till att minoriteterna och personer som tillhör dessa grupper kan känna sig accepterade och respekterade som medborgare i de länder där de finns som minoriteter.

Både i ingressen till konventionen och i konventionskommentaren

betonas vikten av att ett stärkande av minoritetsspråken inte får ske på bekostnad av kunskaper i det officiella språket. I kommentaren anges att konventionens syfte på intet vis är att uppmuntra segregering av de grupper som använder landsdels- eller minoritetsspråk från majoriteten utan tvärtom att uppmuntra utbyte mellan olika språkliga grupper inom respektive land för att på så vis stödja bättre relationer, ökat samarbete och ökad förståelse mellan grupperna. I enlighet med detta sägs det i ingressen att man genom konventionen värnar om en *mångkulturell miljö och flerspråkighet*. Ett skydd och främjande av landsdels- eller minoritetsspråken i olika länder och regioner i Europa anges vara ett viktigt bidrag till uppbyggandet av ett Europa som vilar på demokratiska principer och kulturell mångfald inom ramen för nationell suveränitet och territoriell integritet.

Tillämpad på svenska förhållanden har vi funnit att samiska och finska inklusive meän kieli samt romani chib är landsdels- eller minoritetsspråk i Sverige i konventionens mening. Samtliga dessa språk och de kulturer de är en del av har en snart femhundraårig historia i Sverige (samiskan och finskan har troligen funnits i landet betydligt längre). Både de grupper som använder finska inklusive meän kieli i Tornedalen och de som använder samiska har kommit i minoritetsställning till följd av gränsdragningar mellan de nordiska länderna. Samtliga tre grupper har uttryckt att språkets bevarande är mycket viktigt för deras identitet och för deras kulturers bevarande. Flera varieteter av språken är hotade om de inte får ett aktivt stöd. Dör språken riskerar också kulturerna att på sikt dö ut.

Mot denna bakgrund anser vi att det är mycket viktigt att Sverige ratificerar minoritetsspråkskonventionen för de svenska landsdels- eller minoritetsspråken, samiska och finska inklusive meän kieli och för romani chib som ett territoriellt obundet språk samt att nationella åtgärder vidtas till skydd och stöd för språken som en följd av en sådan ratificering.

Vi i Sverige bör liksom övriga Europa värna om vårt mångkulturella och flerspråkiga historiska arv. Så som angetts ovan är samiskan och finskan inklusive meän kieli samt romani chib vitala delar i den samiska, tornedalska, sverigefinska och romska kulturen i Sverige. Språken och kulturerna är en värdefull del av det svenska kulturarvet och bör som sådana bevaras för framtiden.

Ett annat viktigt skäl för att ratificera konventionen är att de som använder språken, samer, tornedalingar, sverigefinnar och romer har uttryckt en stark önskan att få ett officiellt erkännande för sina språk som historiska minoritetsspråk i Sverige. Även om Sverige under hela landets historia varit flerspråkigt och flerkulturellt är detta relativt okänt för majoritetsbefolkningen. Många har en bild av Sverige som ett land med

en historiskt homogen kultur och ett gemensamt historiskt språk, svenska. Detta anses ha ändrats först i mitten på 1900-talet då invandringen till Sverige ökade. Synen på Sverige som ett land med en gemensam kultur och ett gemensamt språk har bidragit till att de som använder samiska, finska inklusive meän kielï och de som använder romani chib inte sett sina språk och kulturer accepterade i majoritetens ögon vilket lett till att språken använts i allt mindre omfattning. Trots detta har språken och kulturerna överlevt genom århundradena och på senare år har både samer, tornedalingar, sverigefinnar och romer i ökad omfattning värnat om att stärka sina egna språk och kulturer. Det är därför av stor vikt för dem som använder språken att Sverige ratificerar minoritetsspråkskonventionen och på detta sätt officiellt erkänner och stöder och stärker språken.

Ytterligare ett skäl för att ratificera minoritetsspråkskonventionen är att de nationella åtgärder som en ratificering för med sig skulle kunna utformas och genomföras inom ramen för den integrationspolitik som nu håller på att utformas. Riksdagen har nyligen beslutat om ny integrationspolitik (jfr prop. 1997/98:16) innebärande att den generella politiken på alla nivåer skall utformas med utgångspunkt i att Sverige numera är ett mångkulturellt land. Som en följd av detta betonas vikten av att skolundervisningen också inkluderar andra kulturer än den svenska, att modersmålsundervisningen stöds och att olika kultursatsningar innefattar också invandrarkulturer. De historiska landsdels- eller minoritetsspråken i Sverige och de kulturer som de är en del av omfattas dock inte uttryckligen av integrationspolitiken.

Det finns enligt vår uppfattning all anledning att vidta åtgärder för att erkänna, stödja och stärka de historiska minoritetsspråken och minoritetskulturer när den generella politiken i det mångkulturella Sverige skall utformas. Den samiska, den finska, tornedalska och den romska kulturen och språken har funnits i Sverige i minoritetsställning under mycket lång tid tillbaka. Om Sverige ratificerar minoritetsspråkskonventionen och vidtar de åtgärder vi föreslagit som en följd av en ratificering skulle sådana åtgärder kunna utformas och genomföras inom ramen för den planerade integrationspolitiken. Särskilt lämpligt synes detta vara eftersom flera av de åtgärder som minoritetsspråkskonventionen föreskriver för att stödja och stärka de historiska landsdel- eller minoritetsspråken också finns med i beskrivningen av den nya integrationspolitiken.

Minoritetsspråkskonventionens inriktning på flerspråkighet och ett mångkulturellt samhälle kan också enligt vår uppfattning på ett positivt sätt bidra till debatten om hur en integrationspolitik bör utformas i framtiden. I konventionen och dess kommentar betonas att det inte är tillräckligt att motverka diskriminering av de grupper som använder landsdels- eller minoritetsspråk. För att dessa grupper skall finna sig till rätta i majoritetssamhället betonas vikten av att stödja och uppmuntra

deras språk och kulturer. Detta skall enligt konventionen inte ske på ett sådant sätt att det leder till ökad segregering. Istället betonas vikten av att uppmuntra och stödja utbytet mellan olika språkliga grupper för att på så vis stödja bättre relationer, ökat samarbete och ökad förståelse mellan olika språkliga grupper i samhället; mellan majoriteten och minoriteterna och minoriteterna emellan. Ett sådant samarbete mellan majoriteten och olika minoritetsgrupper kan enligt konventionen bidra till uppbyggnaden av ett samhälle byggt på demokratiska principer, kulturell mångfald och flerspråkighet som omfattar såväl majoritetsspråket och majoritetskulturen som landsdels- eller minoritetsspråken och de kulturer som hänger samman med dessa språk.

Det synsätt som Europarådet tagit ställning för i minoritetsspråkskonventionen — byggt på ömsesidig respekt och öppenhet för de olika språk och kulturer som finns i ett land — är enligt vår uppfattning viktigt att beakta när en ny integrationspolitik utformas.

Minoritetsspråkskonventionen har också en mycket stark regional inriktning. Om Sverige ratificerar konventionen leder detta till att samiskan och finskan får en särskilt stark ställning regionalt i Norrbotten, i de områden där språken används av hävd och fortfarande är en levande del av vardagen. Det skulle markera dessa språks och kulturers geografiska historiska bas och kunna medverka till att Tornedalen och de kommuner där flest samisktalande kan antas vara bosatta lyfts fram som de historiskt flerkulturella områden de varit i Sverige och fortfarande är. Detta tror vi kan vara av värde såväl för språkens ställning som före dessa regioners kultur- och samhällsliv.

Ytterligare en aspekt som bör beaktas är att en ratificering av minoritetsspråkskonventionen kan stärka flerspråkigheten hos dem som använder samiska, finska och romani chib. Redan idag förekommer ett samarbete mellan samiska, tornedalska, sverigefinska och romska och judiska organisationer inom EBLUL (European Bureau for Lesser Used Languages). I dess regi har organisationerna bildat en nationell minoritetsspråkskommitté vid namn SWEBLUL.

Samarbete mellan de olika språkgrupperna kan också vara av stor vikt både för det nordiska samarbetet (eftersom både samiska, finska och romani chib talas i flera nordiska länder) och för möjligheten till ekonomiskt, socialt och kulturellt samarbete över nationsgränserna. Sådant samarbete förekommer redan idag men skulle ytterligare stärkas och uppmuntras genom en ratificering av konventionen.

Strävan efter nordisk rättslikhet talar också för att Sverige bör ratificera minoritetsspråkskonventionen. Norge och Finland har redan gjort så och har nationell lagstiftning som i överensstämmelse med deras åtaganden enligt konventionen stöder och främjar de landsdels- eller minoritetsspråk som finns där.

Det skulle också ligga väl i linje med Sveriges övriga internationella åtaganden att ratificera minoritetsspråkskonventionen och på detta sätt stödja och stärka landsdels- eller minoritetsspråken som en del av skyddet för mänskliga rättigheter.

Sammantaget anser vi alltså att starka skäl talar för att Sverige skall ratificera minoritetsspråkskonventionen för samiska och finska inklusive meän kieli som landsdels- eller minoritetsspråk med en geografisk historisk bas och för romani chib som ett historiskt icke-territoriellt språk i Sverige.

10 Författningskommentarer

10.1 Förslag till lag om rätt att använda samiska språket hos förvaltningsmyndigheter och domstolar

Definitioner

1 § Denna lag gäller inom förvaltningsområdet för samiska språket.

Med förvaltningsområdet för samiska språket avses Arjeplog, Jokkmokk, Gällivare och Kiruna kommuner.

Med samiska språket avses alla varieteter av samiska som används i förvaltningsområdet, såsom sydsamiska, lulesamiska och nordsamiska

2 § Med myndighet i förvaltningsområdet för samiska språket avses förvaltningsmyndigheter och domstolar i förvaltningsärenden vars verksamhet är förlagd till förvaltningsområdet för samiska språket.

Rätten att använda samiska hos myndigheter gäller såväl hos statliga som landstingskommunala och kommunala förvaltningsmyndigheter samt hos domstolar i förvaltningsärenden. Exempel på förvaltningsmyndigheter är kommunstyrelsen, de kommunala nämnderna, landstingsstyrelsen och landstingets nämnder och statliga myndigheter som polismyndigheter, skatteförvaltning m.fl. Däremot omfattas inte kommunfullmäktige, landstingsfullmäktige eller kommunala organ som är organiserade i privaträttslig form. Rätten att använda samiska gäller också hos domstolar i förvaltningsärenden, exempelvis i rent administrativa ärenden som rör vid domstolarna anställd personal.

Rätten omfattar de förvaltningsmyndigheter som har tjänsteställe i någon av de kommuner som omfattas av förvaltningsområdet samt landstinget och länsstyrelsen i Norrbottens län. Dessutom omfattas myndigheter dit ett ärende från en kommunal, landstingskommunal eller statlig förvaltningsmyndighet eller ett förvaltningsärende hos domstol kan överklagas även om den myndighet dit ärendet överklagas ligger utanför förvaltningsområdet.

Rätt att använda samiska vid kontakt med myndigheter

3 § *Enskilda har rätt att använda samiska vid såväl muntliga som skriftliga kontakter med myndigheter i ärenden som avser myndighetsutövning.*

Om en enskild använder samiska vid kontakt med en myndighet i ett sådant ärende är myndigheten skyldig att ge muntligt svar på samiska. Skriftliga beslut riktade till enskilda i ärenden där den enskilde använt samiska under ett ärendes handläggning, skall innehålla en skriftlig upplysning på samiska om att beslutet kan översättas muntligen till samiska av myndigheten på begäran av den enskilde.

Myndigheten skall även i övrigt sträva efter att bemöta samisktalande på samiska.

I första stycket stadgas att enskilda har rätt att använda samiska vid kontakt med myndigheter i förvaltningsområdet i ärenden som avser myndighetsutövning. Sådana ärenden rör myndighetens utövning av befogenhet att för enskild bestämma om förmån, rättighet, skyldighet, disciplinpåföljd, avskedande eller annat jämförbart förhållande. Rätten avser såväl muntliga som skriftliga kontakter i enskilda ärenden. Innehållet i skrifter som ges in till myndigheterna på samiska språket skall översättas till svenska till den del innehållet är av betydelse för ärendets handläggning så att ärendets gång kan följas också på svenska. När en motpart finns i ett ärende har motparten dock rätt att få skrift på samiska i sin helhet översatt till svenska om motparten begär det.

Den enskilde har rätt att välja vilken varietet av samiska som han/hon vill använda. Rätten att använda samiska gäller oavsett om den enskilde är svensk eller utländsk medborgare.

Rätten att använda samiska tillkommer enskilda. Rätten omfattar sålunda även föreningar och organisationer som väljer att använda finska.

I andra stycket regleras myndighetens skyldighet att svara på samiska när en enskild använder samiska. Denna innebär att myndigheten skall använda samiska vid myndighetens muntliga kontakter med den enskilde och att på begäran av den enskilde muntligen till samiska översätta skriftliga meddelanden och beslut riktade till den enskilde. Däremot innefattar bestämmelsen inte någon skyldighet att avfatta skriftliga beslut även på samiska. Myndigheten skall kunna ge muntliga översättningar av skrivelser och beslut riktade till enskilda på den varietet av samiska som den enskilde använt.

I tredje stycket regleras användningen av samiska hos myndigheter när det inte rör sig om verksamhet som rör myndighetsutövning. Exempel på sådan verksamhet är rådgivning och information till allmänheten,

erbjudande av vård och undervisning. I denna verksamhet har inte myndigheten någon absolut skyldighet att svara på samiska men bör ändå i sådan verksamhet eftersträva att muntligen bemöta samisktalande på samiska.

4 § Myndigheterna får bestämma särskilda tider och särskild plats för samisktalandes besök och telefonsamtal.

I paragrafen anges att den enskildes rätt att använda samiska kan begränsas till viss tid och plats. Rätten att använda samiska vid kontakt med myndigheten kan sålunda begränsas till att gälla under vissa tider på myndighetens kontor då tolk kan finnas tillgänglig. När sådana tider bestäms är det viktigt att beakta att viss översättning måste ske skyndsamt. Detta kan exempelvis gälla myndighetsbeslut riktade till enskilda där den enskilde är beroende av översättning för att förstå innebörden av beslutet.

Kostnader

5 § Om tolk eller översättare anlitas skall kostnaderna för översättning eller tolkning betalas av myndigheten.

För att de som använder samiska fullt ut skall kunna utnyttja möjligheten att använda sitt eget språk skall så som angetts i den allmänna motiveringen kostnaden för tolk och översättare betalas av allmänna medel.

Undantag

6 § Regeringen får om det finns särskilda skäl besluta att en viss myndighet som lyder under regeringen skall undantas från tillämpningen av denna lag. Detsamma gäller för landstingsfullmäktige för myndigheter som lyder under landstingsfullmäktige och för kommunfullmäktige för myndigheter som lyder under kommunfullmäktige.

Regeringen kan enligt denna bestämmelse besluta att en viss statlig förvaltningsmyndighet inte skall omfattas av bestämmelserna i denna lag. Ett sådant beslut kan vara motiverat av att en viss myndighet har mycket liten kontakt med allmänheten och det därför inte är befogat för myndigheten att hålla tolkberedskap. På samma sätt kan landstingsfullmäktige och kommunfullmäktige undanta förvaltningsmyndigheter inom sina respektive verksamhetsområden. Möjligheten att undanta myndigheter från lagens tillämpningsområde bör användas restriktivt så att lagens syfte

inte urholkas.

Samiska i förskoleverksamhet och äldreomsorg

7 § Kommun i förvaltningsområdet för samiska språket skall när den erbjuder plats i förskoleverksamhet enligt 2a kap. 1 och 7 §§ skollagen (1985:1100) ge barn vars vårdnadshavare begär det möjlighet till plats i förskoleverksamhet där hela eller delar av verksamheten bedrivs på samiska.

Innebörden av paragrafen är att varje kommun inom förvaltningsområdet för samiska språket måste, när den erbjuder förskoleverksamhet, erbjuda någon form av förskoleverksamhet som bedrivs på samiska om vårdnadshavare begär det. Omfattningen av verksamheten kan variera beroende på hur många barn den omfattar och tillgången på språkkunnig personal. Om det bara rör sig om enstaka barn kan man tänka sig att dessa barn bemöts på samiska av den personal som kan samiska. Finns det tillräckligt många barn och tillräckligt mycket personal som behärskar samiska kan verksamheten på samiska bedrivas mer organiserat i särskilda grupper eller på särskilda tvåspråkiga daghemsavdelningar eller helt tvåspråkiga daghem.

Den varietet samiska som används av barnen skall användas inom förskoleverksamheten.

8 § Kommun i förvaltningsområdet för samiska språket skall erbjuda den som begär det möjlighet att få hela eller delar av den service och omvårdnad som erbjuds inom ramen för äldreomsorgen av personal som behärskar samiska.

Arten och omfattningen av den äldreomsorg som erbjuds på samiska blir beroende av hur många som önskar omsorg av personal som talar samiska och vilken typ av omsorg de önskar samt tillgången på samiskspråkig personal. Det grundläggade kravet på kommunerna enligt denna paragraf är att de organiserar äldreomsorgen så att den personal som finns i äldreomsorgen och som talar samiska så långt möjligt arbetar med de äldre som har samiska som första språk.

Den varietet samiska som används av de äldre skall användas inom äldreomsorgen.

Personalens kunskaper i samiska

9 § Vid anställning av personal vid en myndighet i förvaltningsområdet skall tvåspråkighet i samiska-svenska betraktas som en särskild merit.

Så som vi påpekat i den allmänna motiveringen är det av flera skäl angeläget att öka kunskaperna i samiska hos den egna personalen hos myndigheterna. Ett sätt att göra detta är att utöver de krav som normalt ställs för anställning hos en viss myndighet också betrakta tvåspråkighet i svenska-samiska som en merit vid sidan av de övriga krav som ställs på sökande till viss anställning.

Personalen inom förskoleverksamheten och äldreomsorgen är i juridisk mening myndighetspersonal som omfattas av denna och följande bestämmelse.

10 § Myndighet inom förvaltningsområdet skall i den utsträckning det bedöms nödvändigt erbjuda anställda möjlighet till fortbildning i det samiska språket.

När en myndighet bedömer om det finns behov av att ge anställda fortbildning i det samiska språket bör efterfrågan på information på samiska från allmänheten ställd i relation till kunskaperna hos samiskspråkig personal vid myndigheten vara avgörande för myndighetens beslut.

Utökad rätt att använda samiska vid domstol

11 § Den som är part i mål eller ärende vid domstol har rätt att använda samiska vid domstolar som har en domkrets som helt eller delvis omfattar förvaltningsområdet för samiska språket. Rätten att använda samiska omfattar också de domstolar dit mål eller ärenden från domstolar som avses i första meningen överklagas.

Utöver den rätt enskilda har att i förvaltningsärende hos domstol använda samiska enligt 2 och 3 §§ regleras i denna och följande paragrafer parts rätt att använda samiska vid muntliga eller skriftliga kontakter med domstol som har en domkrets som till någon del omfattar förvaltningsområdet för samiska språket.

Såväl allmänna domstolar, förvaltningsdomstolar som särskilda domstolar, såsom fastighetsdomstol eller vattendomstol, omfattas av bestämmelsen. Domstolar till vilka mål eller ärenden från dessa domstolar kan överklagas omfattas också av rätten för part att använda samiska.

12 § Rätten att använda samiska i mål eller ärende hos domstol omfattar rätt att ge in handlingar, inlagor och skriftlig bevisning på samiska, rätt att få de handlingar som hör till målet eller ärendet muntligen översatta till samiska och rätt att vid muntlig förhandling inför domstol tala samiska.

Även i övrigt bör domstolen sträva efter att bemöta samisktalande part på samiska.

Rätten att använda samiska under rättegång eller ett ärendes behandling omfattar att få yttra sig muntligen eller skriftligen på samiska i enlighet med de regler som gäller för rättegången eller ärendes behandling i domstol. Den innebär också en rätt att med hjälp av tolk få de handlingar som hör till målet eller ärendet muntligen översatta till samiska. Rätten att få tala samiska vid muntlig förhandling omfattar både att själv få tala samiska och att få det som i övrigt sägs vid domstolen muntligen översatt till samiska.

Även i övrigt, exempelvis då part riktar sig till domstolen med förfrågningar, bör domstolen sträva efter att bemöta samisktalande part på samiska.

13 § Part som vill använda samiska under ett måls eller ärendes handläggning i domstol skall begära detta i samband med att målet eller ärendet anhängiggörs eller första gången parten yttrar sig i målet eller ärendet.

En sådan begäran får avslås endast om det är uppenbart att begäran sker i otillbörligt syfte.

Rätten att använda samiska gäller under hela rättegången och hela ärendets behandling i domstol, dvs från det att målet eller ärendet inleds vid domstolen till och med att ett eventuellt överklagande kommer in till domstolen. För att domstolen skall kunna planera anlitan av tolk och översättare i mål eller ärende där samiska används, skall begäran om att använda samiska framföras så tidigt som möjligt i samband med att målet eller ärendet anhängiggörs eller första gången part yttrar sig i målet. Det bör också anges vilken varietet samiska som den enskilde vill använda.

Möjligheten att avslå en begäran om att få använda samiska bör användas mycket restriktivt exempelvis då det är uppenbart att begäran framställs i syfte att förhålla rättegången. Ett beslut av domstolen i fråga om rätten att använda samiska i mål eller ärende får inte överklagas särskilt.

14 § Om part begär att få använda samiska i rättegång skall tolk anlitas i enlighet med bestämmelserna i 5 kap. 6–8 §§ rättegångsbalken och 50–52 §§ förvaltningsprocesslagen (1971:291).

De regler som enligt rättegångsbalken respektive förvaltningsprocesslagen gäller för vem som skall anlitas som tolk, tolked och ersättning till sådan tolk skall tillämpas också när tolk anlitas enligt denna lag.

10.2 Förslag till lag om rätt att använda finska språket hos förvaltningsmyndigheter och domstolar

Definitioner

1 § Denna lag gäller inom förvaltningsområdet för finska språket.

Med förvaltningsområdet för finska språket avses Haparanda, Övertorneå, Pajala, Gällivare och Kiruna kommuner.

Med finska språket avses alla varieteter av finska som används i förvaltningsområdet, såsom meän kielitornedalsfinska och standardfinska.

2 § Med myndighet i förvaltningsområdet för finska språket avses förvaltningsmyndigheter och domstolar i förvaltningsärenden vars verksamhet är förlagd till förvaltningsområdet för finska språket.

Rätten att använda finska hos myndigheter gäller såväl hos statliga som landstingskommunala och kommunala förvaltningsmyndigheter samt hos domstolar i förvaltningsärenden. Exempel på förvaltningsmyndigheter är kommunstyrelsen, de kommunala nämnderna, landstingsstyrelsen och landstingets nämnder och statliga myndigheter som polismyndigheter, skatteförvaltning m.fl. Däremot omfattas inte kommunfullmäktige, landstingsfullmäktige eller kommunala organ som är organiserade i privaträttslig form. Rätten att använda finska gäller också hos domstolar i förvaltningsärenden, exempelvis i rent administrativa ärenden som rör vid domstolarna anställd personal.

Rätten omfattar de förvaltningsmyndigheter som har tjänsteställe i någon av de kommuner som omfattas av förvaltningsområdet samt landstinget och länsstyrelsen i Norrbottens län. Dessutom omfattas myndigheter dit ett ärende från en kommunal, landstingskommunal eller statlig förvaltningsmyndighet eller ett förvaltningsärende hos domstol kan

överklagas även om den myndighet dit ärendet överklagas ligger utanför förvaltningsområdet.

Rätt att använda finska vid kontakt med myndigheter

3 § *Enskilda har rätt att använda finska vid såväl muntliga som skriftliga kontakter med myndigheter i ärenden som avser myndighetsutövning.*

Om en enskild använder finska vid kontakt med en myndighet i ett sådant ärende är myndigheten skyldig att ge muntligt svar på finska. Skriftliga beslut riktade till enskilda i ärenden där den enskilde använt finska under ett ärendes handläggning, skall innehålla en skriftlig upplysning på finska om att beslutet kan översättas muntligen till finska av myndigheten på begäran av den enskilde.

Myndigheten skall även i övrigt sträva efter att bemöta finsktalande på finska.

I första stycket stadgas att enskilda har rätt att använda finska vid kontakt med myndigheter i förvaltningsområdet i ärenden som avser myndighetsutövning. Sådana ärenden rör myndighetens utövning av befogenhet att för enskild bestämma om förmån, rättighet, skyldighet, disciplinpåföljd, avskedande eller annat jämförbart förhållande. Rätten avser såväl muntliga som skriftliga kontakter i enskilda ärenden. Innehållet i skrifter som ges in till myndigheterna på finska språket skall översättas till den del innehållet är av betydelse för ärendets handläggning så att ärendets gång kan följas också på svenska. När en motpart finns i ett ärende har motparten dock rätt att få skrift på finska i sin helhet översatt till svenska om motparten begär det.

Den enskilde har rätt att välja vilken varietet av finska som han/hon vill använda. Rätten att använda finska gäller oavsett om den enskilde är svensk eller utländsk medborgare.

Rätten att använda finska tillkommer enskilda. Rätten omfattar sålunda även föreningar och organisationer som väljer att använda finska.

I andra stycket regleras myndighetens skyldighet att svara på finska när en enskild använder finska. Denna innebär att myndigheten skall använda finska vid myndighetens muntliga kontakter med den enskilde och att på begäran av den enskilde muntligen till finska översätta skriftliga meddelanden och beslut riktade till den enskilde. Däremot innefattar bestämmelsen inte någon skyldighet att avfatta skriftliga beslut även på finska. Myndigheten skall kunna ge muntliga översättningar av skrivelser och beslut riktade till enskilda på den varietet av finska som den enskilde använt. Skriftlig upplysning om att beslutet kan översättas muntligen av myndigheten på begäran av den enskilde behöver bara avfattas på

standardfinska för att myndighetens skyldighet i denna del skall anses fullgjord (se vidare angående sådana skriftliga upplysningar i den allmänna motiveringen).

I tredje stycket regleras användningen av finska hos myndigheter när det inte rör sig om verksamhet som rör myndighetsutövning. Exempel på sådan verksamhet är rådgivning och information till allmänheten, erbjudande av vård och undervisning. I denna verksamhet har inte myndigheten någon absolut skyldighet att svara på finska men bör ändå i sådan verksamhet eftersträva att muntligen bemöta finstalande på finska.

4 § Myndigheterna får bestämma särskilda tider och särskild plats för finstalandes besök och telefonsamtal.

I paragrafen anges att den enskildes rätt att använda finska kan begränsas till viss tid och plats. Rätten att använda finska vid kontakt med myndigheten kan sålunda begränsas till att gälla under vissa tider på myndighetens kontor då tolk kan finnas tillgänglig. När sådana tider bestäms är det viktigt att beakta att viss översättning måste ske skyndsamt. Detta kan exempelvis gälla myndighetsbeslut riktade till enskilda där den enskilde är beroende av översättning för att förstå innebörden av beslutet.

Kostnader

5 § Om tolk eller översättare anlitas skall kostnaderna för översättning eller tolkning betalas av myndigheten.

För att de som använder finska fullt ut skall kunna utnyttja möjligheten att använda sitt eget språk skall så som angetts i den allmänna motiveringen kostnaden för tolk och översättare betalas av allmänna medel.

Undantag

6 § Regeringen får om det finns särskilda skäl besluta att en viss myndighet som lyder under regeringen skall undantas från tillämpningen av denna lag. Detsamma gäller för landstingsfullmäktige för myndigheter som lyder under landstingsfullmäktige och för kommunfullmäktige för myndigheter som lyder under kommunfullmäktige.

Regeringen kan enligt denna bestämmelse besluta att en viss statlig förvaltningsmyndighet inte skall omfattas av bestämmelserna i denna lag.

Ett sådant beslut kan vara motiverat av att en viss myndighet har mycket liten kontakt med allmänheten och det därför inte är befogat för myndigheten att hålla tolkberedskap. På samma sätt kan landstingsfullmäktige och kommunfullmäktige undanta förvaltningsmyndigheter inom sina respektive verksamhetsområden. Möjligheten att undanta myndigheter från lagens tillämpningsområde bör användas restriktivt så att lagens syfte inte urholkas.

Finska i förskoleverksamhet och äldreomsorg

7 § Kommun i förvaltningsområdet för finska språket skall när den erbjuder plats i förskoleverksamhet enligt 2a kap.1 och 7 §§ skollagen (1985:1100) ge barn vars vårdnadshavare begär det möjlighet till plats i förskoleverksamhet där hela eller delar av verksamheten bedrivs på finska.

Innebörden av paragrafen är att varje kommun inom förvaltningsområdet för finska språket, när den erbjuder förskoleverksamhet, måste erbjuda någon form av förskoleverksamhet som bedrivs på finska om vårdnadshavare begär det. Omfattningen av verksamheten kan variera beroende på hur många barn den omfattar och tillgången på språkkunnig personal. Om det bara rör sig om enstaka barn kan man tänka sig att dessa barn bemöts på finska av den personal som kan finska. Finns det tillräckligt många barn och tillräckligt mycket personal som behärskar finska kan verksamheten på finska bedrivas mer organiserat i särskilda grupper eller på särskilda tvåspråkiga daghemsavdelningar eller helt tvåspråkiga daghem.

Den varietet finska som används av barnen skall användas inom förskoleverksamheten.

8 § Kommun i förvaltningsområdet för finska språket skall erbjuda den som begär det möjlighet att få hela eller delar av den service och omvårdnad som erbjuds inom ramen för äldreomsorgen av personal som behärskar finska.

Arten och omfattningen av den äldreomsorg som erbjuds på finska blir beroende av hur många som önskar omsorg av personal som talar finska och vilken typ av omsorg de önskar samt tillgången på finskspråkig personal. Det grundläggande kravet på kommunerna enligt denna paragraf är att de organiserar äldreomsorgen så att den personal som finns i äldreomsorgen och som talar finska så långt möjligt arbetar med de äldre som har finska som första språk.

Den varietet finska som används av de äldre skall användas inom äldreomsorgen.

Personalens kunskaper i finska

9 § Vid anställning av personal vid en myndighet i förvaltningsområdet skall tvåspråkighet i finska-svenska betraktas som en särskild merit.

Så som vi påpekat i den allmänna motiveringen är det av flera skäl angeläget att öka kunskaperna i finska hos den egna personalen hos myndigheterna. Ett sätt att göra detta är att utöver de krav som normalt ställs för anställning hos en viss myndighet också betrakta tvåspråkighet i svenska-finska som en merit vid sidan av de övriga krav som ställs på sökande till viss anställning.

Personalen inom förskoleverksamheten och äldreomsorgen är i juridisk mening myndighetspersonal som omfattas av bestämmelserna i denna och följande paragraf.

10 § Myndighet inom förvaltningsområdet skall i den utsträckning det bedöms nödvändigt erbjuda anställda möjlighet till fortbildning i det finska språket.

När en myndighet bedömer om det finns behov av att ge anställda fortbildning i det finska språket bör efterfrågan på information på finska från allmänheten ställd i relation till kunskaperna hos finskspråkig personal vid myndigheten vara avgörande för myndighetens beslut.

Utökad rätt att använda finska vid domstol

11 § Den som är part i mål eller ärende vid domstol har rätt att använda finska vid domstolar som har en domkrets som helt eller delvis omfattar förvaltningsområdet för finska språket. Rätten att använda finska omfattar också de domstolar dit mål eller ärenden från domstolar som avses i första meningen överklagas.

Utöver den rätt enskilda har att i förvaltningsärenden hos domstol använda finska enligt 2 och 3 §§ regleras i denna och följande paragrafer parts rätt att använda finska vid muntliga eller skriftliga kontakter med domstol som har en domkrets som till någon del omfattar förvaltningsområdet för finska språket.

Såväl allmänna domstolar, förvaltningsdomstolar som särskilda domstolar, såsom fastighetsdomstol eller vattendomstol, omfattas av bestämmelsen. Domstolar till vilka mål eller ärenden från dessa domstolar kan överklagas omfattas också av rätten för part att använda finska.

12 § Rätten att använda finska i mål eller ärende hos domstol omfattar rätt att ge in handlingar, inlagor och skriftlig bevisning på finska, rätt att få de handlingar som hör till målet eller ärendet muntligen översatta till finska och rätt att vid muntlig förhandling inför domstol tala finska.

Även i övrigt bör domstolen sträva efter att bemöta finstalande part på finska.

Rätten att använda finska under rättegång eller ett ärendes behandling omfattar att få yttra sig muntligen eller skriftligen på finska i enlighet med de regler som gäller för rättegången eller ärendes behandling i domstol. Den innebär också en rätt att med hjälp av tolk få de handlingar som hör till målet eller ärendet muntligen översatta till finska. Rätten att få tala finska vid muntlig förhandling omfattar både att själv få tala finska och att få det som i övrigt sägs vid domstolen muntligen översatt till finska.

Även i övrigt, exempelvis då part riktar sig till domstolen med förfrågningar, bör domstolen sträva efter att bemöta finstalande part på finska.

13 § Part som vill använda finska under ett måls eller ärendes handläggning i domstol skall begära detta i samband med att målet eller ärendet anhängiggörs eller första gången parten yttrar sig i målet eller ärendet.

En sådan begäran får avslås endast om det är uppenbart att begäran sker i otillbörligt syfte.

Rätten att använda finska gäller under hela rättegången och hela ärendets behandling i domstol, dvs från det att målet eller ärendet inleds vid domstolen till och med att ett eventuellt överklagande kommer in till domstolen. För att domstolen skall kunna planera anlitande av tolk och översättare i mål eller ärende där finska används, skall begäran om att använda finska framföras så tidigt som möjligt i samband med att målet eller ärendet anhängiggörs eller första gången part yttrar sig i målet. Det bör också anges vilken varietet finska som den enskilde vill använda.

Möjligheten att avslå en begäran om att få använda finska bör användas mycket restriktivt exempelvis då det är uppenbart att begäran framställs i syfte att förhåla rättegången. Ett beslut av domstolen i fråga om rätten att använda finska i mål eller ärende får inte överklagas särskilt.

14 § Om part begär att få använda finska i rättegång skall tolk anlitas i enlighet med bestämmelserna i 5 kap. 6–8 §§ rättegångsbalken och 50–52 §§ förvaltningsprocesslagen (1971:291).

De regler som enligt rättegångsbalken respektive förvaltningsprocesslagen gäller för vem som skall anlitas som tolk, tolked och ersättning till sådan tolk skall tillämpas också när tolk anlitas enligt denna lag.

10.3 Förslag till lag om ändring i lagen (1979:411) om ändring i rikets indelning i kommuner, landstingskommuner och församlingar

22 § Utredning om en ändring i den kommunala indelningen skall omfatta alla omständigheter som inverkar på frågan. *En sådan omständighet är att en ny kommunal indelning inte får hindra ett främjande av de svenska landsdels- eller minoritetsspråken, samiska och finska.* Vid utredningen skall samråd ske med de kommuner som har intresse av frågan.

Om den ändring i den kommunala indelningen som utredningen avser bör föranleda en ändring också i någon annan indelning, skall utredningen omfatta även en sådan ändring.

Genom vårt förslag till ändring i lagen om ändring i rikets indelning i kommuner, landstingskommuner och församlingar tryggas åtagandet i konventionen att en ändrad administrativ indelning av landet inte får ske på ett sådant sätt att det hindrar att samiskan och finskan som är språk med en geografisk historisk förankring främjas. Bestämmelserna gäller såväl indelningen i kommuner som indelningen i landstingskommuner och församlingar.

Reservation och särskilda yttranden

Reservation av ledamoten Henning Johansson

Kommittén har valt att i sina förslag om finska använda sig av meänkieli i Tornedalen och Malmfälten som alibi för att stärka finskans ställning i Sverige. Jag tar bestämt avstånd från ett sådant förfaringsätt. Kommitténs förfaringsätt är kränkande för såväl sverigefinnarna som de meänkielitalande. Sverigefinnarna finns utspridda över hela landet med koncentration i storstadsområdena. Det finns övertygande dokumentation som styrker att språket funnits där åtminstone detta årtusende. Kommittén tar emellertid inte fasta på det, utan sverigefinnarnas språk i Sverige rättfärdigas med att meänkieli talas i Tornedalen! Att vara sverigefinne är alltså inte tillräckligt!

För de meänkielitalande är förslaget kränkande eftersom en statlig kommitté utnyttjar dem som en svag språkgrupp i samhället. Under detta århundrade har de meänkielitalande påtagligt fått känna vad det svenska majoritetsspråksförtrycket har inneburit. Nu föreslår kommittén att finska skall erkännas som landsdels- och minoritetsspråk i Sverige. I finska medräknar kommittén också meänkieli. Med förslaget inför kommittén i själva verket en ytterligare majoritetsspråksrelation för de meänkielitalande. Majoritetsspråket finska är ju ett officiellt språk i vårt östra grannland. Men varför denna rädsla för att även i ord erkänna meänkieli? Varför måste det språket gömmas undan i en definitionsparagraf längst bak i betänkandet? Ett sådant förfarande förstärker uppfattningar om meänkieli som en sämre sorts finska vars namn till och med är onämnbart.

Visserligen kan man konstatera att samhället har blivit hårdare det senaste decenniet. Kanske har också förvaltningen blivit brutalare, så varför skulle inte den utvecklingen också drabba språken? Då är det emellertid viktigt att försöka vara intellektuellt hederlig och kalla förslag vid sina rätta namn. Kommitténs förslag om finska och meänkieli måste betecknas som införande av strukturellt våld mot både meänkielitalande och sverigefinnarna. Människans språk är utan tvekan livgivande för hela hennes kultur. När debatten om tvångssteriliseringen nu pågår som bäst kan man dra parallellen till kommitténs undangömmande av meänkieli som en form av kulturell kastrering. Dessutom borde en eventuell kommande utredning om den förra företeelsen noga undersöka de drabbades etniska och språkliga bakgrund. Detta inte minst mot bakgrund

av att ledaren för den rasbiologiska institutionen, professor Herman Lundborg, i årtal bedrev sin forskning i kärnan av det meänkielitalande området.

Kommittén har också valt att inte erkänna jiddisch i detta sammanhang. Ställningstagandet är ologiskt utifrån det underlag vi kommit i kontakt med under kommittéarbetet. Särskilt verkar hänvisningarna till det empiriska underlag som presenterats från judiskt håll inte ha tagits på fullaste allvar. Överhuvudtaget verkar kommitténs majoritet ha haft en viss misstänksamhet mot forskning som emanerar från personer med egen kulturell bakgrund i de berörda språkgrupperna. Annars brukar sådant räknas som en viktig del av sakkunskapen.

Tveksamheter har anförts mot att jiddisch inte skulle ha förekommit ”från generation till generation”. Det är möjligt att tveksamheten har sitt berättigande under detta århundrade, men då bortser man ifrån förintelsens effekter. Kommitténs ställningstagande mot jiddisch är att sända ut felaktiga signaler till nynazister. Jag kan inte biträda kommittén i sin förnekelse av jiddisch utan anser att språket skall erkännas.

Kommittén har valt att inte erkänna sydsamiska, lulesamiska och nordsamiska var och en för sig utan överlåter hanteringen av språkfrågan till samerna själva. Det låter demokratiskt och fint men samtidigt är vi medvetna om att dessa språkgrupper sinsemellan är mycket olika i styrka och omfattning. Jag anser att det hade varit bättre att erkänna de tre språken och överlåta åt respektive språkgrupp att avgöra i vilken mån de vill samverka eller låta sig uppslukas av varandra.

Särskilt yttrande av ledamoten Susanna Angéus Kuoljok

För att stärka de samiska och finska språken samt romani chib i Sverige har utredningen lagt fram flera förslag som jag stöder.

Utredningen anser att den enskilde skall ha rätt att lämna in skriftliga inlagor på samiska till myndigheter i det s.k. förvaltningsområdet. De skrivelser som inkommer till myndigheten skall biläggas ärendet tillsammans med en sammanfattande översättning till svenska av innehållet i skriften så att ärendet kan följas också av den som inte behärskar samiska. Däremot begränsas myndighetens skyldighet till att muntligen översätta och förklara till den samisktalande sina skriftliga svar. Jag anser att den enskildes skrivelser till förvaltningsmyndigheter på samiska också skall besvaras på samiska. Om myndigheten inte har personal med kompetens att besvara skrivelserna på samiska, är det möjligt att anlita utomstående översättare. Kostnaderna för sådana översättningar skall dock inte belasta den enskilde. I förlängningen bör dock myndigheterna sträva efter att de har egen personal med kompetens att också handlägga och besvara skrivelser på samiska. Genom att bl.a. förvaltningsmyndigheter använder det samiska språket i skrift visas att samiskan i offentliga sammanhang inte bara är ett talat språk utan också har status att kunna användas i skrift.

Utredningen har tyvärr bortsett från möjligheten att under en försöksperiod utvärdera konsekvenserna av att förvaltningsmyndigheter i förvaltningsområdet avfattar skriftliga beslut på samiska, vilket jag anser olyckligt.

Enligt språkreglerna i Finland och Norge kan samiskan användas både muntligt och skriftligt i officiella sammanhang i de samiska förvaltningsområdena. Det är därför beklagligt om Sverige inte skulle ha en harmoniserande lagstiftning för ett folk som av flera skäl bor i olika länder.

Av de samiska språkvarieteterna är sydsamiskan särskilt utsatt för risken att utarmas. Det är otillfredsställande att utredningen inte föreslagit någon kommun med sydsamisk bosättning att ingå i det samiska förvaltningsområdet.

Särskilt yttrande av ledamoten Anita Kangas

Jag konstaterar med tillfredsställelse att kommittén i sitt betänkande tagit det principiellt viktiga steget mot en nationell minoritetspolitik genom att förorda ett officiellt erkännande av minoritetsspråken i Sverige, däribland det finska språket. Detta ställningstagande är av grundläggande betydelse för den finskspråkiga minoriteten. Ställningstagandet kan enligt min åsikt också ses som ett viktigt erkännande av finska språkets historiska rötter och hemortsrätt i Sverige.

Jag är vidare nöjd med att kommittén i sitt minoritetspolitiska resonemang betonat det nordiska och lyft fram betydelsen av det bilaterala samarbetet mellan Sverige och Finland på det språkliga och kulturella området. Att framhålla betydelsen av folkbildningen och folkhögskolornas roll som kulturcentra är också ett positivt drag i betänkandet.

För att ytterligare markera minoritetsspråkens och de nationella minoriteternas betydelse i det svenska samhället anser jag att dessa skall få ett grundlagsfäst skydd.

Situationen framför allt i kommuner och landsting visar tydligt att det utan en lagstiftning eller bindande myndighetsbeslut finns en stor risk att minoriteternas rättigheter på dessa nivåer inte respekteras. Därför anser jag att kommittén skulle ha föreslagit lagstiftning för att garantera det finska språket och den sverigefinska kulturens överlevnad i hela landet.

Det har under kommitténs arbete klart framkommit att den kommunala och landstingskommunala självbestämmanderätten tillsammans med besparingar lett till försämringar och ökad ojämlikhet när det gäller modersmålsstöd i förskolan, undervisning på och i finska i grundskolan och gymnasieskolan samt i olika former av finskspråkig samhällsservice. Nedläggningar framför allt på förskolans och ungdomsskolans områden samt inom hälso- och sjukvården kräver snabba åtgärder genom lagstiftning för att verksamheten skall kunna räddas och utvecklas. Betänkandet har t.ex. inte kunnat jämställa reglerna för modersmålsundervisning för sverigefinska elever med de som gäller för andra nationella minoriteter och inte heller beaktat mitt förslag om lagstadgad rätt till modersmålsstöd i förskolan. Det ökande antalet äldre sverigefinnar behöver redan idag en utbyggd finskspråkig service inom äldreomsorgen. Detta behov kommer dessutom inom en snar framtid att öka drastiskt.

Jag har i kommittén yrkat att det måste till lagstiftning på ovannämnda områden för att garantera den finskspråkiga minoriteten grundläggande rättigheter och service i hela landet.

Dessutom anser jag att man skall lagstifta och i vissa fall genom myndighetsbeslut befästa finska språkets minoritetsställning och fort-

levnad t.ex. inom universitets- och högskoleutbildningar, folkhögskolor, massmedia, kulturpolitik (inklusive Finska Riks), Sverigefinska språknämnden samt Sverigefinska Arkivet. De i kommitténs betänkande föreslagna åtgärderna är otillräckliga och garanterar inte existensen av finskspråkig verksamhet på ovannämnda områden ens på nuvarande nivå.

Beträffande folkhögskolor anser jag att fortlevnaden av de befintliga finskspråkiga folkhögskolorna och folkhögskolelinjerna dvs. Sverigefinska folkhögskolan i Haparanda, Axevalla folkhögskola (inklusive filialer), Finska Folkhögskolan i Göteborg samt finska linjen på Fristads folkhögskola skulle ha garanterats genom ett mera långtgående förslag i betänkandet.

Kommittédirektivens krav att ledamöterna måste redovisa finansieringskällor som inte ökar budgetramarna har tyvärr inneburit att flera av de förslag som jag lämnat och som jag annars betraktar som självklara för en modern europeisk minoritetspolitik inte fått gehör i kommittén.

Särskilt yttrande av ledamoten Birgitta Wichne

Sverige behöver en ny politik som sätter den enskildes trygghet och valfrihet främst. Stat och kommun styr i dag alltför mycket av medborgarnas vardag. Moderata Samlingspartiet förordar en omläggning av politiken som syftar till att öka den enskildes och samhällets resurser. Alternativa lösningar skall ge människorna ökade möjligheter att välja de lösningar de själva förordar. Den ökade valfriheten är av särskild vikt för personer som av olika skäl vill ha alternativ till de lösningar som i dag gäller för flertalet medborgare. Det kan gälla verksamheter inom barnomsorg, utbildning, vård, service av olika slag samt omsorg. Dessa möjligheter att skapa egna alternativ är av särskild vikt för grupper som t.ex. språkliga minoriteter.

Betydelsen av kunskap och kompetens ökar, men trots de höga skatterna förmår inte skolan leva upp till de krav som man har rätt att ställa. Den ökande internationaliseringen förutsätter goda språkkunskaper och det är därför särskilt viktigt att uppmuntra den potential för tvåspråkighet som våra minoriteter har.

Eleven måste sättas i centrum och ett aktivt skolval måste uppmuntras. Med fler enskilda förskolor och fler friskolor skulle en reell valfrihet för elever och föräldrar kunna uppnås. Tyvärr är det så i dag att befintliga friskolor i vissa fall särbehandlas genom att de exempelvis får mindre pengar än vad de har rätt till. Detta är ett resultat av att villkoren försämrades kraftigt då skolpengen avskaffades.

Språkinläring kan med fördel ske vid mycket låg ålder. Därför är det av stor vikt att många förskolor med inriktning på tvåspråkighet kan startas. Genom att uppmuntra enskilda initiativ blir detta möjligt. Tyvärr bromsar många kommuner en sådan utveckling. Enligt Kommun Aktuell, 97/28 har kommunerna sagt nej till närmare hälften av de ansökningar om friskolor som hittills behandlats. Detta främjar varken valfrihet för den enskilde eller målsättningen om ett mångkulturellt samhälle. För den finska minoriteten är t.ex. de sverigefinska skolorna av stor betydelse när det gäller språkkunskaper i finska. Dessa skolor har som målsättning att eleverna skall bli fullständigt tvåspråkiga.

Undervisningen i hemspråk har en viktig funktion att fylla. När det gäller själva begreppet hemspråk har det blivit ett allmänt vedertaget ord, som står för det språk som talas i hemmet, i motsats till det språk — svenska — som talas inom barnomsorg, skola och samhället i övrigt. Hemspråk är ett relevant begrepp, som borde användas även i fortsättningen. Att ändra beteckningen till "modersmål" skapar enbart förvirring.

Enligt min uppfattning bör lektioner i hemspråk också kunna läggas utanför schemalagd tid. Ideella föreningar och andra organisationer inom minoritetsgrupperna kan organisera sådan undervisning. Studieförbunden har t.ex. lång tradition och stor kunskap i undervisning av invandrare — SFI. De har även uppsökande verksamhet bland invandrargrupperna. De har därmed goda förutsättningar att undervisa i hemspråk. Hög kvalitet och kompetenta lärare är givetvis en förutsättning. En sådan möjlighet skulle skapa ett större engagemang hos elever och föräldrar. Man skulle också undvika de praktiska nackdelarna med dagens system, där elever ofta måste gå ifrån ordinarie undervisning.

Ett område som livligt diskuteras i dag är äldreomsorgen. Allvarliga brister har påtalats, men det finns också mycket välfungerande och kvalitativt god äldreomsorg. Ett problem som uppmärksammats alltmer är att många äldre tappar sitt sist inlärd språk. Det är därför glädjande att kommittén lagt ett förslag om att hela eller delar av äldreomsorgen kan erbjudas på samiska och finska. Enligt Socialstyrelsens utvärdering från Ludvika, Borås och Fagersta är en sådan verksamhet kostnadsneutral. I Borås har verksamheten rönt stor uppskattning och en helt annan livskvalitet har uppnåtts för de äldre. Där finns nu ytterligare personer anmälda till sådana platser.

Även för våra större invandrargrupper borde en sådan möjlighet finnas. Det ligger emellertid inte inom denna kommittés direktiv, men vid den lagtekniska utredningen finner jag det rimligt att allvarligt överväga en sådan åtgärd. Kommittén har föreslagit att lagförslaget skall föregås av en översyn i kommunerna. Det är viktigt att en sådan översyn snabbt kommer till stånd och att ärendet får en snabb behandling.

Enligt min uppfattning — som också styrks av Socialstyrelsens rapport LENTI — om äldre finländare i Sverige 1997-01 — innebär inrättande av finska och samiska grupper eller avdelningar enbart en rent organisatorisk förändring. Det är därför beklagligt att denna ändring inte föreslås att omedelbart träda i kraft i hela landet. På de orter där det finns behov av grupper med annat modersmål än svenska, finns det också som regel tillgång till tvåspråkig personal.

Även inom äldreomsorgen måste valfriheten öka. Med fler enskilda vårdhem, som vi moderater förespråkar, skulle möjligheterna öka att starta hem och annan service för äldre med annat modersmål än svenska. Den negativa inställning, som många kommuner och fackliga organisationer har, förhindrar i många fall en sådan utveckling. De svagaste och mest utsatta riskerar därmed att bli lidande.

Kommittén har föreslagit att tvåspråkighet i samiska-svenska och finska-svenska hos personal inom aktuellt förvaltningsområde skall betraktas som en merit utöver de behörighetsvillkor som i övrigt gäller för anställningen. För att kunna utföra arbetsuppgifterna på ett bra och

rationellt sätt enligt de föreslagna lagarna är det närmast en självklarhet att anse tvåspråkighet som en särskild merit. Enligt min uppfattning hade därför en allmän skrivning i löpande text varit att föredra framför att införa detta i lagtexten.

Minoritetsföreträdarna hyste emellertid stor oro för att, utvecklingen av tvåspråkigheten i området skulle försvåras om det inte fanns något lagstöd. Det kan därför i detta fall, då helt nya lagar införs, finnas skäl att frånga en annars vedertagen princip.

Särskilt yttrande av sakkunnige Bengt Sandström

1 Inledande synpunkter

Kommitténs uppgift inför språket jiddisch i Sverige består i att ta ställning till om det har en lång och kontinuerlig historia i landet och om det har använts i tillräcklig omfattning samt fortfarande används i tillräcklig omfattning för att erkännas som ett nationellt "icke-territoriellt" minoritetsspråk (alltså utan särskilda rättigheter i någon särskild region).

Som representant för Nordiska zigenarrådet och medborgare i landet finner jag det viktigt att riksdagen utpekar jiddisch som ett sådant språk. Mina övergripande skäl är följande:

1. Främst är jiddisch en egendom för en internationellt fördelad folkgrupp varför det är ett internationellt ansvar, ett europeiskt ansvar och ett svenskt ansvar att bidra till dess bevarande i en tid av återkommande språkdöd.
2. I andra hand utgör jiddisch en del av den rent svenska historien och det svenska kulturarvet och därigenom är bevarandet en svensk angelägenhet med räckvidd vid sidan av och utöver minoritetspolitiska överväganden o.d.
3. I tredje hand ser jag ett icke-erkännande som ett förnekande av de historiska banden mellan "svenskhet" och "judiskhet" vilket ur alla synvinklar skulle vara mycket beklagligt.

Beklagligt är också att frågan har kommit att bli tilltrasslad genom att kommitténs handläggning kom att försenas och bestås med ett inte helt tillräckligt underlag. Det är min mening att dessa komplikationer tillkommit utan kommitténs förskyllan.

2 Om underlaget för beslut

I första hand har kommittén i slutskedet av sitt arbete haft en rapport *Jiddisch i Sverige* (av Sally Boyd och Erland Gadelii) att grunda sina beslut på. Rapportförfattarna har i första hand accepterat ansvaret för att besvara de fyra frågor om språkets hävd, kontinuitet, förekomsten av olika varieteter och fortsatta användning i landet som kommittéuppdraget

förutsätter. Besvarandet av frågorna förutsätter också en bakgrundsbeskrivning som gör svaren begripliga och rimliga.

Tyvärr är denna rapport av det slaget att det krävs en kommentar för att visa att den inte duger som underlag för ett beslut att inte erkänna jiddisch som ett nationellt minoritetsspråk. Däremot kan den räcka till som underlag för ett erkännande om man ger utrymme för kompletteringar och belyser förutsättningarna för dess påståenden.

2.1 Om rapportens relevans för grundfrågorna

Minus bilagor och litteraturförteckning omfattar texten 45 sidor. Av dessa har 20 direkt relevans som underlag för besvarandet av de fyra grundfrågorna. Vad som finns i övrigt är allmän historik och språktypologiska framställningar vilka hade kunnat begränsas till två eller tre sidor.

Det material som författarna har beaktat är framför allt olika arbeten om judenheten i Sverige sedan 1774. Detta är främst allmänt hållna beskrivningar där språket jiddisch endast undantagsvis står i fokus och notiser om språket inte ger några säkra kunskaper men väl indikationer. När det gäller tiden efter 1945 och särskilt efter 1970 har materialet dock varit rikare. Någon egentlig forskning om just språket jiddisch's historia och nuläge är inte redovisad. Inte heller har författarna brytt sig om att diskutera och belysa värdet av det material som de har använt. Någon redovisning av källäget finns inte. Däremot sägs det allmänt nu från annat håll — t.ex. judiska centralrådet och andra att de judiska församlingarna i landet har sådant material arkiverat. En större samling med judaica med svensk anknytning skall finnas på Uppsala Universitets bibliotek.

2.2 Om beaktade och icke beaktade perspektiv. Några exempel

I rapporten noteras en begynnande existens av jiddisch i Sverige i och med den reglerade invandringen av judar under Gustav III:s tid. Under tiden från 1520 och fram till det kan mycket väl större och mindre jiddischtalande gemenskaper funnits innanför landets gränser som blev de de är i dag först 1815 c.a. (el 1905 om unionen med Norge beaktas).

Under hela 1800-talet och därefter fram till 1939 utgör Östersjön en levande förbindelse mellan olika stater (Sverige, Ryssland [med furstendömen etc.], Tyskland, Danmark osv.) där handel, begränsad migration m.m. skapar förutsättningar för kontakter och nätverk över gränserna.

I tiden efter 1945 har till Sverige invandrat mängder av människor som har all rätt att göra anspråk på språket jiddisch men som av olika skäl

inte har räknats i t.ex. i de judiska församlingarna. Jag känner personligen flera sådana mer eller mindre passiva jiddischtalare. Jag vill också påminna om att en och samma person under sin livstid kan genomgå olika stadier av aktivitet/passivitet i förhållande till ett eller flera av sina språk.

Dessa och liknande perspektiv är över huvud taget inte för handen i rapportens redovisningar och överväganden. Hur besvärliga och lockande till spekulationer de än är så har de, och liknande, betydelse för helhetsperspektivet.

2.2 Om kvaliteten på urval av sakförhållanden och analys. Ett exempel

På sidan 12 i rapporten citeras uppgifter om att den judiska gudstjänsten, under 1800-talet, kan ha hållits helt eller delvis på svenska. Detta står parallellt med bakgrundstextens uppgifter om en utveckling bort från jiddish i t.ex. tysktalande områden ("västjiddisch") under inflytande av medvetna assimileringsträvanden i vissa judiska grupper. I rapporttexten suggererar dessa notiser fram ett intryck av en svagare ställning för jiddisch.

Om allt detta i förhållandet till språket bland judar i Sverige vid 1800-talets mitt vet man uppenbarligen ingenting säkert. Säkert är däremot att ingenting i judisk gudstjänstpraxis innebär att jiddisch skulle ha eller ha haft en viktig eller självklar roll. Om svenskan i gudstjänstpraxis eventuellt har trängt ut något språk skall det ha varit hebreiska. Inte heller vet man om en assimileringstilja i ett eller flera avseenden har påverkat användandet av jiddisch.

3 Sammanfattning

Eftersom rapporttexten sådan den är inte ger underlag för precisa resonemang återstår att antingen lämna den helt därhän eller att se dess uppgifter som minimiuppgifter.

Så läst och med kompletteringar som de som till nu kommit in från judiska centralrådet får vi ett besked ungefär som detta:

Sedan 1774 (men kanske sedan långt tidigare) har jiddisch varit ett levande språk i Sverige dels inom kända judiska gemenskaper, dels i okänd omfattning utanför dem. Omkring 1870 växte antalet jiddischtalare kraftigt genom invandring. Detsamma skedde efter andra världskriget. Materialet pekar på relativa förtunningar hos generationer efter de nyinvandrade. Detta är normalt för minoritetsspråk som jiddisch. Eftersom vi ingenting vet om de absoluta siffrorna för antalet talare i varje

skede kan dessa eventuella svackor inte användas för att ifrågasätta språkets historiska kontinuitet.

I dagens läge pekar allt på att jiddisch fortfarande lever, måhända trängt av andra språk och måhända inte alltid omhuldat. Detta är knappast relevant för erkännandefrågan. Tvärtom berättar rapportens senare del om många aktiva talare, om enträget arbete för att bevara det och inte minst talar Judiska Centralrådets aktivitet sedan mars 1997 om språkets fortlevande och angelägenhet.

Särskilt yttrande av sakkunniga Susanne Sznajderman-Rytz

Europarådets konvention avser att skydda jiddisch också i Sverige

Enligt Europarådets konvention om regionala och minoritetsspråk är jiddisch ett av de språk, som konventionen är ämnad för. Jiddisch omnämns uttryckligen i Artikel 7.5 som ett icke-territoriellt språk som traditionellt talats och fortfarande talas i Europa. Konventionen har som syfte att värna och stötta historiska minoritetsspråk i Europa, varav jiddisch är ett och talas av 3 miljoner människor enligt Europarådets rapport "Yiddish Culture Doc 7489". Av dessa jiddischtalande bor ca 6 000 i Sverige, en minoritet som finner ett starkt värde i sitt språk. Jiddisch och jiddisch-kulturen utgör ett viktigt fundament i det judiska kulturarvet, en symbol för hela det judiska folket samtidigt som den också bär vidare en tidigare utrotningshotad del av den gemensamma europeiska kulturen.

Därför vill inte den judiska folkgruppen acceptera att kommitténs politiska majoritet ej tillerkänner jiddisch samma rättsliga skydd som i betänkandet som tillerkänns samiska, finska/mienkäli och romani i Sverige. Det är en oerhört angelägen symbolhandling av respekt och jämlikhet, att få jiddisch erkänt som det minoritetsspråk av hävd i Sverige, vilket det i enlighet med Europarådets konvention, dess intention och anda, är. Dessutom vore det en angelägen symbolhandling. Detta bekräftas och rekommenderas också i Europarådets rapport Yiddish Culture Doc. 7489 och i brev från EBLUL, EU:s organ, daterat Dublin 20 maj 1997, till sekr. Göran Ternbo vid Jordbruksdepartementet. Vi finner heller inget skäl till den gemensamt negativa hållning till jiddisch, som de politiska ledamöterna i kommittén intagit.

Den bristfälliga rapport om jiddisch som Minoritetsspråkskommittén fått som underlag för sitt beslut och avsaknaden av kunskap om språket och den judiska kulturen bland kommitténs ledamöter, har utgjort ett hinder för ett korrekt beslut.

Trots att Judiska Centralrådet har protesterat och ställt faktaunderlag och sakkunskap till förfogande, kunde jag ej som sakkunnig för den judiska folkgruppen — den gavs ej rätt att utse en ledamot med rösträtt — vinna gehör för ett korrekt beslut.

Jiddisch har talats i Sverige vilket dokumenteras i den mängd material, som Judiska Centralrådet och jag refererat till. Det finns belagt i allt från privata brevväxlingar och dagböcker som skrivits på jiddisch, till biografier och böcker om judarnas liv i Sverige, där bruket beskrivs. I många boksamlingar och liknande i församlingarnas arkiv och bibliotek

finns en unik samling verk, som — genom att de svenska judarna inte direkt under andra världskriget utsattes för Förintelsen — till stor del finns bevarad. Detta är en ovärderlig kulturskatt, som bekräftar att jiddisch har varit, och är, ett traditionellt språk för judarna i Sverige.

Jiddisch — mer än "bara" ett kulturarv för den judiska folkminoriteten i Sverige

Jag vill inleda med att citera nobelpristagaren Isaac Bashevis Singer för att genom honom ge en inblick i detta tusenåriga europeiska språk, som före Förintelsen talades av ca 11 miljoner människor. Ett språk som trots morderna på de flesta av dess bärare lever vidare och har en också i Sverige, hos den svenska judiska befolkningen.

"Den stora heder som förärats mig genom Svenska Akademien (och nobelpriset) är också ett erkännande av jiddisch, ett exilens språk, utan land, utan gränser, ej stött av någon regering, ett språk som inte äger ord för vapen, ammunition, militär exercis, krigsmakt, ett språk som föraktats av både icke-judar och emanciperade judar. Sanningen är att vad den stora religionen predikade, praktiserades av de jiddischtalande i ghetton. De var bokens folk i ordets egentliga bemärkelse. De kände ingen större glädje än den att studera människan och mänskliga relationer, som de kallade Torah, Talmud, Mussar och Kabbala. Ghetton var inte bara en tillflyktsort för en förföljd minoritet, men också ett stort experiment där fred, självdisciplin och humanism rådde. Som sådant existerar det fortfarande och vägrar att ge upp, trots all brutalitet som omger det. Bland dessa människor växte jag upp...

Jag tror att många folk kan lära mycket av judarna, deras sätt att tänka, deras sätt att fostra barn, deras möjlighet att finna lycka där andra inte finner annat än elände och förnedring. För mig är jiddisch, som språk identiskt med det levnadssätt, som de som talar det har. I jiddisch som språk finner man den judiska andan av uttryck för from glädje, livslust, längtan efter Messias, tålmod och djup uppskattning för mänsklig individualism. Där finns en märklig humor och en tacksamhet för vardagslivet, varje smula framgång, varje tillstymmelse till kärlek...

Det finns de som kallar jiddisch ett dött språk, men så kallades också hebreiskan för två tusen år sedan. Den har återuppstått i vår tid på det mest mirakulösa sätt...

Jiddisch har ännu inte sagt sitt sista ord. Det innehåller skatter som ännu inte avslöjats för världens ögon. Det var martyrernas språk och helgonens, drömmarnas och kabbalisternas — rikt på humor och minnen som mänskligheten aldrig kommer att glömma. Bildligt talat är jiddisch det kloka och ödmjuka språk som tillhör oss alla, ett idiom för den hotade och hoppfulla mänskligheten.

Jiddisch — en svensk historisk kulturskatt på samma grund som övriga minoritetsspråk

I regeringens kommittédirektiv rörande Europarådets konvention om regionala språk och minoritetsspråk dir. 1995:84 framkommer att konventionen är en kulturkonvention, i synnerhet ägnad att skydda och

utveckla historiska regionala språk samt icke-territoriella i Europa. I konventionens originaltext finner man att just de historiska språk, som riskerar att dö ut eller befinner sig i en sådan minoritetsställning att de av egen kraft inte kan garanteras överlevnad, är värdefulla för Europas mångfald och därför bör beredas skydd i konventionens mening. Konventionens huvudsakliga syfte är att värna om dessa språk och de definieras territoriella så väl som icke-territoriella minoritetsspråk. Som exempel på icke-territoriella nämns uttryckligen jiddisch och romani, att omfattas av Artikel 7.5 i enlighet med direktiven.

Åtagande i konventionens kapitel II gäller för samtliga minoritetsspråk som talas i landet. Dessa bekräftas också av Europarådets expert Fernandino Albaneze och rekommenderas av EU:s minoritetsspråksorgan EBLUL. Europarådets rekommendation 1291 (1996) intygar att jiddisch är ett historiskt europeiskt språk, som befinner sig bland de språk som konventionen syftar att värna om, för att bevara den europeiska språkliga och kulturella mångfalden.

Judarnas historia som särbehandlad minoritet i Sverige — under 400 år

Eftersom den historieskrivning som tillställts kommittén av Judiska Centralrådet i Sverige, ansetts jävig av kommittén vill jag istället återge några fakta hämtade ur boken "Etniska minoriteter — I Sverige förr och nu", skriven av etnologerna Karl-Olov Arntberg och Billy Ehn vid Stockholms Universitet.

"Judarnas bittra historia kan följas tillbaka genom många århundraden. Under 1600- och 1700-talet, som framställningen här inskränkts till att omfatta, var de nätt och jämnt tolererade främlingar i Västeuropa. Till Sverige hade under 1600-talet en handfull judiska köpmän och gårdfarihandlare invandrat. Skråna motsatte sig deras närvaro. Det fanns opinion mot dem också av religionspolitiska skäl: Sverige var ett monoteistiskt samhälle. I själva verket sökte inte judarna värva proselyter eller utmana sina värdkulturer i religiöst hänseende. De första judarna i Sverige lät till och med döpa sig för att bli accepterade. De gavs då mer "kristliga" namn, en Israel Mendel t.ex. fick heta Carl Cristian Mandel.

År 1723 förordnade kronan:

Så böra alla Judar, Landstrykare, Tråddragare och Hächstmakare, som fara omkring i landet till följe av resolution på prästerskapets besvär av år 1660, fasttagas och till kronans arbete brukas,...

De judar som åsyftades i förordningen var de fåtaliga östeuropeiska judar, "aschkenazim", som kommit till Sverige på grund av judefientligheter i sina forna hemländer. Här ville de försörja sig som hantverkare eller gårdfarihandlare. Staten förde en mycket restriktiv politik gentemot dessa

fattiga judar. I stället stimulerades invandringen av portugisiska och spanska judar, "sefardim", som hade fördrivits från inkquisitionens Spanien och Portugal. Dessa betraktades som en högre klass av judar på grund av sin rikedom och relativa framgång i affärsvärlden. Under merkantilismen, då just storhandeln sågs som den viktigaste näringen, framstod dessa judiska kapitalister som ett önskvärt inslag i det svenska näringslivet.

De styrande uppgav eventuella religiösa betänkligheter och försökte i stället vinna över detta judiska kapital för svenskt näringsliv, vilket emellertid inte lyckades. Dessa förmögna judar betraktades på ett helt annat sätt än de kringvandrande judiska kramhandlarna mot vilka den nämnda förordningen fortfarande hölls i kraft. I ett utvisningsdekret av år 1741 talas om från utlandet inkommet löst folk, såsom

judar, savojarder, lindansare, komedianter, m.fl. gycklare, vad namn de hava må, tattare, zigenare, som med varjehandad ogudaaktighet, sjukdomar, lögn samt tjuveri tillfoga menige man stort besvär och olägenhet.

Det finns anledning att tro, att det var dessa föraktade, kringstrykande människor, som stormaktstiden och frihetstidens svensk förknippade med begreppet jude.

Efter utländskt mönster gjordes Marstrand 1775 till en frihamn, "porto franco", där främmande trosbekännare inbjöds att bosätta sig. Här tillförsäkrades de oinskränkt närings- och religionsfrihet. Marstrands judiska församling kom att bestå av ett sextiotal medlemmar. Den legala invandringen av judar till Sverige inleddes med Aron Isak, "Sveriges första jude", som kom till Stockholm. Aron Isak, som kom från Mecklenburg, hade redan under det sjuåriga kriget i Pommern kommit i kontakt med svenska officerare, först som sigillgravör och signetmakare, sedan som handlare med galanterivaror. Hans svenska bekanta uppmanade honom att komma till Sverige där det fanns behov av skickliga sigillgravörer. I Sverige lyckades han etablera goda relationer till myndighetspersoner, vilket underlättade hans strävanden att skapa rätt för judar att vistas i landet. Han kom att försörja sig som juvelerare, växelmakare, grosshandlare i galanterivaror, förutom att han utövade sitt hantverk. Det var Aron Isak som grundlade den mosaiska församlingen i Stockholm...

Ville man sålunda å ena sidan draga in judar med rikedom och uppfinningsförmåga i landet, så hade man också varit betänkt på att hålla dem i handen med förordningar, och man visste väl vad förmåner man gav i stället för vad man trodde sig få. (Strindberg 1912 s. 276)

Judarna fick bosätta sig och äga mark endast i Stockholm, Göteborg, Karlskrona och Norrköping, förutom naturligtvis Marstrand. I dessa städer ägde de rätt att idka blott grosshandel och minuthandel i öppen

bod, eftersom statsmakterna ville dra nytta av judarna utan att samtidigt skapa konkurrens mellan dem och några betydande svenska grupper. De fick alltså inte som mästare utöva något hantverk som man ändå inte helt utestängde, gällde en förordning med följande bestämmelser:

En jude må nära sig med konstmålning, gravering, pitchers stickning (signettillverkning), diamants och andra ädla stenars slipande, optiska glasslipande samt allehanda matematiska och mekaniska instrumentens förfärdigande, desseiners (skissers) och mönsters ritande, brodering och annan konstig söm, lacktillverkning, penneberedning, korkskärning och dylika arbeten, som ej höra under skrå.

Varken i Sverige eller någon annanstans i Europa tilläts judarna besitta jord. Därigenom hindrade de styrande att judarna blev oberoende mindre lönsamma för landet enligt merkantilismens principer.

De hade enligt reglementet rätt att bli lärlingar och gesäller, om än inte mästare, och de ledande i församlingarna ville också uppmuntra ungdomen att ägna sig åt manuella yrken. Men då tillstötte stora svårigheter. Om en judisk yngling beslöt sig för att tjäna sitt uppehälle med sina händers arbete, möttes han ständigt av olika slags hinder. Den judiska ceremonilagen hindrade honom från att som de kristna svenskarna arbeta på sabbaten och på de många judiska helgdagarna. Den hindrade honom också från att äta vid mästarens bord. Endast på särskilda villkor, vanligen mot betalning, kunde en mästare förmås att anta en sådan yngling. Än värre var det att reglementet förbjöd honom att bli sin egen och andra lärlingar och gesäller ofta inte ville veta av honom.

Att judarna överhuvudtaget kunde existera inom handlingsramen som de europeiska samhällena ställde upp hade sin grund i att de trots allt fyllde viktiga ekonomiska funktioner...

Eftersom de judar i Sverige som inte kunde mobilisera kapital var utestängda från alla konventionellt prestigebetonade yrken, måste de slå sig på nya näringar eller på näringar som ansågs föraktliga, såsom handel med gamla kläder och med avfallsprodukter...

... Man bör komma ihåg att judarna var en utsatt minoritet. Den judiska identiteten var i svenskarnas ögon laddad med historisk och religiös skuld. Medan savolaksarna och vallonerna var obekanta folk för svenskarna när de mötte dem, var judarna dömda på förhand som förnekare av Kristus. Vid mötet uppväckte de en del av svenskarnas undran och nyfikenhet genom sitt säregna utseende och sina egendomliga religionsförhållanden... För allmogen var juden gårdfarihandlare, för borgarna var han en presumtiv konkurrent inom deras egna branscher, för adeln ägde juden förmåga att tillfredsställa vissa av deras behov: slipa juveler och ge lån och för staten slutligen — om han tillhörde den judiska eliten — en kapitalstark och genom förbindelser önskvärd medborgare.

Genom den allmänna okunnigheten om judarnas kultur florerade ständigt rykten och fördomar bland svenskarna om konstigheter i judarnas livsmönster."

Dessa citat om judarnas tidiga historia i Sverige ska belysa de omständigheter som medverkade till det bildligt talade *dubbelliv* som utvecklats inom den judiska befolkningen. Ett förhållningssätt utåt, för att inte väcka samhällets ovilja och på så vis öka antisemitismen och tillhörande verkningar. Ett annat förhållningssätt att inom familjen och i hemmet, sedermera inom församlingarna, för att därhemma leva det traditionella judiska livet, med en stark identitet och integritet. Man valde medvetet att inte provocera *världkulturen* genom att inte klä sig traditionellt, inte tala jiddisch offentligt, inte kräva samma rättigheter som andra medborgare för att inte utsätta sig för risken att *hamna i onåd*.

Än i dag kan man iaktta detta förhållningssätt. Samtidigt kan detta förklara allmänhetens ganska vaga uppfattning om församlingarnas funktion som socio-kulturella baser, om judarnas historia, deras olika språk, sedvänjorna, religionen och kulturmönstret.

Jiddisch har traditionellt talats i Sverige

För att belysa hur anseendet för judarna, deras kultur och språk, var för ca hundra år sedan, lite drygt, vill jag återge ett avsnitt ur Unto-Einar Suhonens kapitel i boken "Invandrare i Borås 1621—1990". Här framkommer bl.a. varför judarna inte utanför den egna kretsen ville markera sig språkligt eller med andra av kulturens särdrag.

"Äro judarna svenskar?"

I slutet av 1800-talet uppstod en häftig debatt om judarna i Borås och frågan aktualiserades några gånger i samband med att judiska affärsmän ville etablera sig i staden. En klar antisemitisk debatt fördes bl.a. i Borås Tidnings spalter.

Det var redaktören Ernst Malm som häftigt engagerade sig i den s.k. judefrågan. Bakgrunden var, att redaktören betraktade Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning som ett språkrör för judarna i Sverige. Den 19 oktober 1886 skrev redaktören Malm i ledarartikeln i BT som fick känslorna i svallning:

— "Äro judarne svenskar? En så lätt och enkel fråga har väl ingen väntat finna upställd till diskussionen på rama allvaret, då det troligtvis ej kunnat fälla någon förnuftig människa in, att svaret under några förhållanden kan vara något tvivel underkastadt. Att svenskarna äro ett folk för sig af den ariska rasen och germaniska folkfamiljen, och judarne ett helt och hållet annat folkslag af den semitiska rasen, båda åtskilda till härkomst, utseende, karaktär och i regeln äfven till språk, rasen, det har man ju hittills ansett höjdt över allt tvifvel ... Juden kan visserligen vara född svensk undersåte, men svensk-född kan han aldrig bli, lika litet som en neger, hottentott eller kines. Juden födes jude i Sverige lika väl som i Tyskland, Ryssland, Polen och andra länder, der han äger större eller mindre medborgarrätt, och han kallas med rätta jude hvarhelst han än tillfälligtvis må hafva sin bostad ... Alldeles det samma är förhållandet med ett annat kringirrande folk af asiatisk nationalitet, nämligen zigenare, hvilka liksom judarne slagit sig ned i många länder..."

Detta exempel visar att trots allt även icke-judar var medvetna om den judiska befolkningens särskilda språk och att judarna trots att de var födda i Sverige, inte sågs som en inhemska minoritet. Judarna i Sverige hade vid denna tid i allra högsta grad goda skäl att vara försiktiga i sitt möte med majoritetsbefolkningen. Men just det förhållandet, gör det i dagens friare och mer utvecklade kulturliv skäligt att på samma grund som övriga minoritetsspråk få jiddisch erkännt och ratificerat som ett minoritetsspråk i Sverige. Konventionen ger inget skäl att vägra erkänna just jiddisch samtidigt som man låter konventionen gälla för andra minoritetsspråk i Sverige. Däremot ger konventionen fullt stöd för, att inom ramen för de direktiv kommittén fått och i den anda som Europarådets konvention ska verka, ratificera konventionen även för språket

jiddisch i Sverige. Att inte erkänna jiddisch i detta sammanhang kan tolkas som en form av diskriminering, som varken kan vara regeringens eller Minoritetsspråkskommittens uppriktiga syfte.